

นวัตกรรมการและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็น
ของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

ธนัชกร คำปิ่น

ปัญหาพิเศษนี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2558

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

นวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเกิด
ของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

ธนชกร คำปัน

ปัญหาพิเศษนี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษา

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช สีตะโกเศศ)

วันที่ 16 เดือน ก.ย. พ.ศ. 58

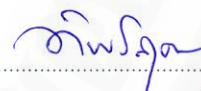
กรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์สมชาย องค์กรประเสริฐ)

วันที่ 16 เดือน พ.ค. พ.ศ. 58

กรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร.ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล)

วันที่ 16 เดือน พ.จ. พ.ศ. 58

ประธานอาจารย์ประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช สีตะโกเศศ)

วันที่ 16 เดือน ก.ย. พ.ศ. 58

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จาดุงพงศ์ วาฤทธิ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 16 เดือน พ.ย. พ.ศ. 58

ชื่อเรื่อง	นวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิต เห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
ผู้เขียน	นายธนชกร คำปัน
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาบริบทของการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อประมวลนวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ประชากร คือ เกษตรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 9 คน โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง นำเสนอข้อมูลโดยใช้การบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1. การเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนที่ไม่ได้มองเรื่องการผลิตแต่เพียงอย่างเดียว แต่มองเป็นองค์รวม โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และมีระบบการผลิต ผลผลิตที่หลากหลาย ส่งเสริมให้ทั้งเกษตรกรและผู้บริโภค มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยที่ยังคงมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ดี สามารถสร้างความยั่งยืนให้แก่สังคมและชุมชนได้ เกิดความร่วมมือกันของชุมชนเพื่อเป็นกลุ่มเกษตรกรหรือชุมชนเกษตรที่เข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีจุดร่วมและมีสำนึกร่วมกัน มีความเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันซึ่งปัจจัยต่างๆ ล้วนแต่มีความสำคัญในการผลักดันและสนับสนุนให้กระบวนการเกษตรสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้

2. นวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ มี 2 ชนิด ได้แก่ 1. นวัตกรรมด้านเทคโนโลยี ประกอบได้แก่ 1) การสร้างอุปกรณ์การกรอกวัสดุเห็ดลงถาด 2) การกระตุ้น เชื้อเห็ดหอมโดยรองเท้าแตะ 3) การสร้างอุปกรณ์ในการร่อนแยกวัสดุแปลกปลอมจากขี้เลื่อย ยางพารา และ 4) นวัตกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเห็ด 2. นวัตกรรมด้านการแปรรูป ได้แก่ 1) การแปรรูปเห็ดนางฟ้า 2) การแปรรูปเห็ดสามรส 3) การแปรรูปขนมข้าวเกรียบเห็ดหอม และ 4) การแปรรูปน้ำพริกเผาเห็ดหอม

3. ประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัด เชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรตัวอย่างร้อยละ 88.8 มีความเข้าใจและสามารถประยุกต์ใช้ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี อีกร้อยละ 11.2 กำลังอยู่ใน ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง

Title	Innovation and Philosophy of Sufficiency Economy for Mushroom Production Process of Exemplary Farmers in Huai Hong Krai Royal Development Study Center, Chiang Mai Province
Authors	Mr. Tanatchakorn Kompun
Degree of	Master of Science in Geosocial Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Assistant Professor Dr. Pramot Seetakoses

ABSTRACT

The objectives of this qualitative study were to :1) explore context of mushroom culture of the exemplary farmers on cash mushroom culture, Huay Hong Krai Royal Development Study Center,Chiang Mai province; 2) formulate innovation of the mushroom culture system of the exemplary farmers on cash mushroom culture; and 3) formulate the philosophy of sufficiency economy adapted by the exemplary farmers on cash mushroom culture. Interview and focus group discussion were used for data correction administered with 9 exemplary farmers on cash mushroom culture, Huay Hong Krai Royal Development Study Center and they were obtained by purposive sampling. Results of the study were as follows:

1. Mushroom culture of the informants was in the form of sustainable farming which did not only focus on production but also put the importance on natural resources and environmental conservation. The production system gave diverse yields and promoted both the farmers and the consumers to have a good quality of life. Besides, it maintained good economic returns, created sustainability for the society on the community, and coordination among community members. They also had common consciousness and helped one another which all of these helped support their agricultural process to be successful.

2. There were 2 kinds of the mushroom culture process innovation of Huay Hong Krai Royal Development Study Center: ethnological innovation and processing innovation. The formers included: construction of an equipment for filling mushroom material into a parcel; Shitake mushroom yeast activating by using slippers; construction of an equipment of screening foreign matters from Para rubber sawdust; utilization of an old mushroom lump as compost ; and innovation of mushroom product procession. The latter included pickled pork processing from oyster

(6)

mushroom; three tasted mushroom processing; Shitake mushroom rice crisps processing; and Shitake chili paste processing.

3. Formulation of the philosophy of sufficiency economy adopted by the informants. It was found that most of them (95.5%) understood and could apply the philosophy to their cash mushroom culture activities at a high level. Only 4.5 percent were in the step of transformation.

กิตติกรรมประกาศ

ปัญหาพิเศษฉบับนี้สำเร็จและสมบูรณ์ได้ ด้วยคำแนะนำที่ดีและเปี่ยมด้วยเมตตาธรรมของ รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ ประธานกรรมการที่ปรึกษาปัญหาพิเศษ รองศาสตราจารย์สมชาย องค์กรเสรีรัฐ และอาจารย์ ดร.ทิพย์สุตา ตั้งตระกูล กรรมการปรึกษา ปัญหาพิเศษ ตลอดจนคณาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน ที่กรุณาให้ คำแนะนำคำปรึกษาและข้อวิจารณ์ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เจ้าหน้าที่ประจำสาขาทุกท่านที่คอยให้ ความช่วยเหลือในการติดต่อประสานงาน จนทำให้ผู้วิจัยสามารถจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ ด้วยดี

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน รุ่นที่ 8 ที่สามัคคีเหนียวแน่น คอยกระตุ้นเตือน และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณท่านผู้อำนวยการศูนย์ ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ หัวหน้างานขยายผล หัวหน้างานส่งเสริม และพัฒนาการฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร หัวหน้างานศึกษาและพัฒนาการปลูกพืช หัวหน้างานส่งเสริมและ พัฒนาอาชีพด้านการเกษตร ประมงและปศุสัตว์ ที่ได้อนุญาตให้ใช้สถานที่ ข้อมูล และอำนวยความสะดวก ในการทำวิจัยในครั้งนี้ รวมถึงเจ้าหน้าที่งานขยายผล งานศึกษาและพัฒนาการปลูกพืช กลุ่ม เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจทั้ง 9 ราย ที่ให้ความร่วมมือในสัมภาษณ์และตอบ แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลวิจัยเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ ดร.ประทีป พิษทองกลาง ผู้คอยชี้แนะและคอยกระตุ้นผู้วิจัยให้เกิดวิริยะในการ ทำงาน รวมถึงคุณน้ำกิงแก้ว ธาตุอินจันทร์ที่คอยสนับสนุน ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจและเห็นเป้าหมายใน ชีวิตชัดเจนและมุ่งมั่นในการทำวิจัยจนสำเร็จ

คุณูปการใด ๆ ที่จะพึงเกิดมีจากปัญหาพิเศษฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่ คุณพ่อทองอินทร์ คำปัน คุณแม่บุญธรรม ธาตุอินจันทร์ ที่มอบความรัก และปลูกฝังนิสัยรัก การศึกษาให้แก่ผู้วิจัย พี่ดอกแก้ว ธาตุอินจันทร์ พี่บุปผา ธาตุอินจันทร์ พี่อาทิตย์ ธาตุอินจันทร์ น้องอชิรยา นิมนวล น้องรัชดาภรณ์ คำภีระ ที่คอยให้กำลังใจเสมอมา

ธนัชกร คำปัน

พฤศจิกายน 2558

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	3
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
ขอบเขตการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	7
ทฤษฎีการเรียนรู้	8
แนวคิดเกี่ยวกับระบบและทฤษฎีระบบที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ	14
ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ	21
ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	30
แนวทางการพัฒนา	49
นวัตกรรม	54
งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง	57
กรอบแนวคิดในการวิจัย	64
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	65
สถานที่ดำเนินการวิจัย	65
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	66
วิธีการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล	71

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	72
ตอนที่ 1 บริบทของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของ ศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่	72
ตอนที่ 2 นวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้าน การเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อัน เนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่	99
ตอนที่ 3 การประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพ ของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการ พัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่	114
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	121
สรุปผลการวิจัย	121
อภิปรายผล	122
ข้อเสนอแนะ	136
บรรณานุกรม	138
ภาคผนวก	145
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	146
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	150
ภาคผนวก ค แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม	154
ภาคผนวก ง แนวทางการสนทนากลุ่ม	158
ภาคผนวก จ คู่มือประกอบการเก็บข้อมูลภาคสนาม	160
ภาคผนวก ฉ ประวัติผู้วิจัย	167

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน	44
2	การสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษา การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 9 ราย	67
3	สภาพที่เหมาะสมสำหรับเห็ดเศรษฐกิจ 8 ชนิด ในศูนย์ศึกษาการพัฒนา ห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ	101
4	ต้นทุนและผลตอบแทนของเห็ดหอม เห็ดนางรมฮังการี เห็ดนางฟ้าภูฐาน เห็ดหูหนูเห็ดหลินจือ และเห็ดหัวลิง	103
5	นวัตกรรมของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ	104
6	ผลจากการประเมินตามตัวชี้วัดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการ เพาะเห็ดเศรษฐกิจของเกษตรกรตัวอย่างโดยใช้หลักเกณฑ์จากการ ประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงาน คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ประจำปี 2551	116

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	หลักการเรียนรู้ของทฤษฎี	9
2	องค์ประกอบของระบบที่สมบูรณ์	15
3	หน่วยระบบของการพัฒนา	16
4	ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ	22
5	สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	48
6	กรอบแนวคิดในการวิจัย	64
7	แผนที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริและพื้นที่เป้าหมายอำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	65
8	แผนที่ตั้งชุมชนรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ	78
9	นายพงษ์เทพ จินะใจ แหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ	85
10	นางราตรี สุนันทศิลป์ มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจครบวงจร	87
11	นางวีรา จินะใจ ความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร	89
12	นายสุทัศน์ หน่วงค์คำ มีความชำนาญพิเศษในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร	91
13	นางเพียรทอง พรหมคำทิพย์ มีความชำนาญพิเศษในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร	92
14	นายอุ้นเรื่อน เกิดสุข มีความชำนาญพิเศษด้านการทำเกษตรผสมผสาน	94
15	นางเจริญศรี คำประเสริฐ มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร	96
16	นางมาลัย ญาติผู้ง มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร	97
17	นางทัศนีย์ พวกอินแสง มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร	98

ภาพที่		หน้า
18	อุปกรณ์การกรอกวัสดุหัตถ์ลงถุงเพาะขยายเชื้อที่ใช้ทั่วไป	105
19	อุปกรณ์การกรอกวัสดุหัตถ์ลงถุงเพาะขยายเชื้อจากโรงเรือนเพาะเห็ดของ เกษตรกรตัวอย่าง	106
20	การกระตุ้นเชื้อเห็ดหอมโดยรองเท้าแตะ	107
21	ร่อนแยกวัสดุแปลกปลอมจากขี้เลื่อยยางพารา	108
22	การแปรรูปแหนมจากเห็ดนางฟ้า	110
23	การแปรรูปเห็ดสามรส	111
24	การแปรรูปขนมข้าวเกรียบเห็ดหอม	112
25	การแปรรูปขนมข้าวเกรียบเห็ดหอม	113
26	เกณฑ์การคัดเลือกเกษตรกรตัวอย่างของสำนักงานคณะกรรมการ ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.)	115

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกตะวันตกในปัจจุบันมีแนวโน้มสูงขึ้น เป็นผล มาจากการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ประชาชนที่ไม่ได้เตรียมความพร้อมด้านแนวคิด หรือภูมิคุ้มกันทางปัญญา กลายเป็นผู้พึ่งพิงเทคโนโลยีที่นำเข้ามาทั้งหมด ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงกับชุมชนและสังคมไทยที่เป็นสังคมของการพึ่งพา เกื้อกูล และอยู่ร่วมกันแบบญาติพี่น้อง อันเนื่องมาจากสภาพการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ทำให้สังคมเมืองและรูปแบบของวัฒนธรรมตะวันตกได้ขยายเข้ามาในสังคมเกษตรมากขึ้น ทำให้สังคมทางการเกษตรหลายแห่งเริ่มมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ด้านเศรษฐกิจชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลัก เช่น มีการลงทุนเรื่องการเตรียมที่ดิน การใส่ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์ และอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นแก้ไขปัญหาความยากจน ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ส่งเสริมให้เกษตรกรรู้จักการพึ่งพาตนเอง อย่างพอดี พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันบนพื้นฐานของการมีความรู้คู่คุณธรรม และขยายโอกาสสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรแกนนำเพื่อช่วยยกระดับและขยายผลให้เกษตรกรทั่วไปให้เห็นถึงความสำคัญของแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยต่อพสกนิกรของพระองค์ทั้งในเรื่องทิศทางการพัฒนาประเทศและปัญหาต่างๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันอันเป็นผลกระทบมาจากการพัฒนา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม จึงได้ทรงพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา ดังปรากฏอยู่ในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2517 และในระหว่างปี พ.ศ. 2537 ถึง 2541 โดยได้ทรงอธิบายไว้พร้อมกับบริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจในชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพื่อให้ทันกระแสโลกาภิวัตน์ และเป็นภูมิคุ้มกันด้านสังคมเพื่อเตรียมรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นศูนย์กลางในการศึกษา ทดลอง วิจัย เพื่อหารูปแบบการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการศึกษาการพัฒนาป่าไม้เป็นต้นทาง การศึกษาพัฒนาด้านประมงเป็นปลายทาง และระหว่างทางเป็นการศึกษาการพัฒนา ด้าน

เกษตรกรรม ปศุสัตว์และโคนม และนำผลสำเร็จที่ได้ขยายผลสู่เกษตรกร เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา อาชีพบนพื้นฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งผลจากการดำเนินงานที่ผ่านมา มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการแล้วประสบผลสำเร็จและเกษตรกรบางรายมีผลงานที่เด่นชัด จนสามารถ เป็นแหล่งศึกษาดูงานและแหล่งเรียนรู้ของผู้มาเยี่ยมชมในศูนย์ ซึ่งมีจำนวนมากและมีแนวโน้มที่จะ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้ประสบผลสำเร็จ จากกิจกรรม และร่วมโครงการกับศูนย์ฯ ให้เป็นเกษตรกรตัวอย่าง ตลอดทั้งการพัฒนาแปลงกิจกรรมซึ่งเป็น สถานศึกษาของเกษตรกรให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นตัวอย่างแก่คนในชุมชนที่จะนำไปเป็นแนวทาง ปฏิบัติด้วย เป็นสถานที่ดูงานของผู้มาเยี่ยมชมในศูนย์ จึงควรจะมีการพัฒนาเกษตรกรและแปลง กิจกรรมดังกล่าว ต้องการฝึกอบรม ศึกษา ดูงาน และสนับสนุนวัสดุในการปรับปรุงสถานที่จะทำให้ ศักยภาพของเกษตรกรในการถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สถานที่มีความเหมาะสมในการ ถ่ายทอดความรู้ และสร้างความเข้าใจแก่ผู้มาเยี่ยมชมได้

การศึกษาและพัฒนาอาชีพการเพาะเลี้ยงเห็ดเศรษฐกิจ เป็นโครงการหนึ่งในการศึกษาและ พัฒนาอาชีพด้านเกษตรกรรม ศึกษาวิจัยการเพาะเลี้ยงเห็ดเศรษฐกิจเพื่อช่วยพัฒนาอาชีพและความ เป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น ทำให้เกษตรกรได้รับอาหารที่มีคุณค่าและได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเกิดรายได้ กิจกรรมแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ การผลิตเชื้อบริสุทธิ์ การผลิตหัวเชื้อในเมล็ดธัญพืช และการผลิตก้อนเชื้อ ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัย คือ เทคนิคที่เหมาะสมในการเพาะเลี้ยงเห็ดหลาย ชนิด ซึ่งศูนย์ฯได้ขยายผลงานเพาะเลี้ยงเห็ดนี้ สู่เกษตรกรในลักษณะของการสาธิต ฝึกอบรม และ ส่งเสริมเผยแพร่ ตลอดจนสนับสนุน การถ่ายทอดเทคโนโลยีให้เกษตรกรเห็นคุณค่าและประโยชน์ของ การเพาะเลี้ยงเห็ด เพื่อเป็นอาหารและรายได้เสริม และรวมเป็นกลุ่ม เพื่อสร้างความเข้มแข็งภายใน ชุมชนในที่สุด (อดุลย์ มีสุข, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2557)

เนื่องจากเกษตรกรผู้ผลิตเห็ดหลายรายที่ได้ผ่านการฝึกอบรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจในศูนย์ ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และได้นำความรู้เกี่ยวกับการเพาะเห็ด เศรษฐกิจ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประกอบอาชีพจนประสบความสำเร็จ นำไปสู่การสร้างขีด ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง จากผลผลิตและรายได้ที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ความรู้จะมีคุณค่า และสร้างประโยชน์ให้กับผู้ผลิตเห็ดด้วยวิธีการเพาะในถุงพลาสติก ก็ต่อเมื่อถูกนำไปใช้ในการสร้าง หรือพัฒนานวัตกรรมใหม่เกี่ยวกับสินค้า บริการ และกระบวนการผลิตสินค้าหรือบริการ ตัวความรู้เอง เป็นนามธรรมไม่สามารถจับต้องได้ การบริหารองค์ความรู้ต้องมีการจัดการที่กระบวนการจัดการ ความรู้ เช่น ไปจัดการที่กระบวนการจัดเก็บรักษา การดูแลรักษา เป็นต้น กระบวนการจัดการความรู้ เหล่านี้มีบทบาทอย่างมาก ในการช่วยทำให้การจัดการกระบวนการผลิตเห็ดเศรษฐกิจให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การพัฒนาศักยภาพด้านคุณภาพการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของเกษตรกรตัวอย่างศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำเป็นที่ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ เพื่อสร้างโอกาส สร้างทางเลือก และการแข่งขันเพื่อเพิ่มอัตราส่วนทางการตลาดกับเห็ดเศรษฐกิจจากแหล่งอื่น โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) มาเป็นเครื่องมือในการรวบรวมองค์ความรู้ ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่อยู่ในและยังมีได้เปิดเผย แบ่งปันแก่ผู้อื่น รวมถึงความรู้ที่จับต้องสังเกตและปฏิบัติตามได้จากแหล่งทั่วไป โดยการจัดการความรู้ที่ดี (วิจารณ์ พานิช, 2548: 34) เริ่มด้วย สัมมาทิฐิ โดยใช้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ เพื่อบรรลุความสำเร็จและมั่นคงในระยะยาว การจัดทีมริเริ่มดำเนินการ การฝึกอบรมโดยการปฏิบัติจริง และการดำเนินการต่อเนื่อง การจัดการระบบการจัดการความรู้ อุปสรรคที่มักพบอยู่เสมอของการบริหารจัดการความรู้คือพฤติกรรม การหวงความรู้ และวัฒนธรรม การไม่ยอมรับในตัวบุคคล หากชุมชนสามารถกำจัดจุดอ่อนทั้งสองอย่างนี้ได้ การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนา ก็มีใ้เรื่องยากจนเกินไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา นวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ว่าเกษตรกรตัวอย่างศูนย์ฯ มีการนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการพัฒนานวัตกรรมอย่างไร ข้อค้นพบจากการศึกษา ของเกษตรกรตัวอย่างเพื่อจะได้นำความรู้ใหม่ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนากระบวนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ มีการแพร่กระจายและไหลเวียนความรู้ทั่วทั้งกลุ่มเกษตรกร และเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาผลผลิต ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

คำถามการวิจัย

คำถามในการศึกษาเรื่อง นวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ มีดังนี้

1. เกษตรกรตัวอย่างมีความเข้าใจความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร
2. มีรูปแบบอะไรบ้างที่เกษตรกรสามารถนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ด เพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้อันจะนำไปสู่ความสมดุล ความมั่นคง และความยั่งยืนต่อไปได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อประมวลนวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยเรื่อง นวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้กำหนดประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับไว้ดังนี้

1. ได้ทราบถึงนวัตกรรมใหม่ในการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
2. ได้ทราบถึงการประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถนำมาใช้พัฒนากระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
3. ได้ข้อมูลในการจัดทำแผนและแนวทางการพัฒนาอาชีพการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ หรือจัดทำหลักสูตรในการอบรมเกษตรกรต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่องนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ ตำบลเทพเสด็จ และ ตำบลแม่โป่ง อำเภอตอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากร (Population) ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดประชากรแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ เกษตรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 9 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้มีความเข้าใจที่ตรงกัน ผู้วิจัยจึงกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ หมายถึง เกษตรกรผู้เพาะเห็ดเศรษฐกิจเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพเสริม เพื่อบริโภคและเพื่อจำหน่ายที่อยู่ได้รับการคัดเลือกจาก ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ จากผลงานที่มีความโดดเด่น และสามารถเป็นต้นแบบได้

2. กระบวนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ หมายถึง ขั้นตอนหรือการดำเนินการในการเพาะเห็ด คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลิต อันได้แก่

2.1 ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง การวางแผนการจัดการฟาร์ม ผู้เพาะเห็ดเศรษฐกิจ (เกษตรกรตัวอย่าง) สถานที่สร้างโรงเรือนเพาะเห็ด วัสดุ อุปกรณ์ในการเพาะ หุ่น

2.2 กระบวนการ (Process) หมายถึง ขั้นตอนหรือกิจกรรมในการเตรียมการเกี่ยวกับการคัดเลือกชนิดของเห็ด การจัดการระหว่างการเพาะเห็ด การตลาดและการจัดจำหน่าย และการปฏิบัติตามขั้นตอนระยะการเพาะเห็ด มีขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการเพาะเชื้อเห็ด ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการเตรียมถุงก้อนเชื้อเห็ด ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนขอการเปิดดอก รวมทั้งการขนส่ง และการแปรรูป

2.3 ผลิต (Output) หมายถึง เห็ดที่มี ปริมาณ คุณภาพ การผลิต และผลกำไร

3. เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญา แนวคิด หลักการในความพอเพียงที่เกี่ยวกับปัจจัย กระบวนการ การประยุกต์ใช้ในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง

ทั้งภายนอกและภายใน พร้อมทั้งเงื่อนไขให้เกิดความพอเพียง ในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้พอเพียงต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน

4. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การนำปรัชญา แนวคิด หลักการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ในกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ดังนี้

4.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นใน การเพาะเห็ดเศรษฐกิจในระดับพอประมาณกับทุนและแรงงานที่มี

4.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพัฒนาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น จากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

4.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล ในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

4.4 เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้ที่เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณา ให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นตอนการปฏิบัติในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

4.5 เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง หมายถึง ความตระหนักในคุณธรรม เช่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางการพัฒนา หมายถึง การนำข้อมูลจากการศึกษาค้นพบที่ได้จากการทำวิจัยมาวิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อจัดทำแผนกลยุทธ์แก่เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

6. นวัตกรรม หมายถึง การนำความคิดมาสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ บริการ กระบวนการจัดการและสิ่งอื่นๆ สิ่งที่มีอยู่เดิมหรือสร้างสิ่งเหล่านั้นใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง โดยนวัตกรรมนี้จะเป็นสิ่งที่สร้างสิ่งใหม่ ที่กระทำซึ่งเกิดองค์ความรู้ใหม่ จากการใช้ความรู้ ใช้ความคิดสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ในที่นี้อาจจะอยู่ในรูปของผลิตภัณฑ์ แนวคิด หรือกระบวนการที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาได้

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การวิจัยเรื่องนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และเพื่อศึกษาการสร้างนวัตกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ดังนั้นผู้วิจัย จึงได้ทำการศึกษาเอกสาร หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งประมวลสาระสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยตามลำดับไว้ ดังนี้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้
  - 1.1 ความหมายของการเรียนรู้
  - 1.2 กระบวนการเรียนรู้
2. แนวคิดเกี่ยวกับระบบและทฤษฎีระบบที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ
  - 2.1 หลักการบริหารจัดการองค์กร
  - 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพ
3. ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ
  - 3.1 ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
  - 3.2 การผลิตเชื้อบริสุทธิ์
  - 3.3 การผลิตหัวเชื้อบนเมล็ดธัญพืช
  - 3.4 การผลิตก้อนเชื้อเห็ดและการเปิดดอกเห็ด
  - 3.5 การเก็บเกี่ยวดอกเห็ด
4. ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
  - 4.1 หลักการ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
  - 4.2 หลักการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
  - 4.3 การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
  - 4.4 สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
5. แนวทางการพัฒนา
  - 5.1 ความหมายและความสำคัญของการพัฒนา
  - 5.2 แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
6. ทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีการเรียนรู้

ความหมายของการเรียนรู้

สุรางค์ โค้วตระกูล (2541: 186) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่คนเราเคยมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือจากการฝึกหัด รวมทั้งปริมาณการเปลี่ยนความรู้ของผู้เรียน ดังนั้น งานสำคัญของครู คือ การช่วยนักเรียน แต่ละคนเกิดการเรียนรู้หรือมีความรู้และมีทักษะตามที่หลักสูตรวางไว้ ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ จึงเป็นรากฐานของการสอนที่มีประสิทธิภาพ

วารินทร์ รัตมีพรหม (2542: 152) ได้ให้ความหมายไว้ว่าการเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ได้มีการศึกษาค้นคว้าด้านความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ จนเกิดเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นกระบวนการทั้งด้านสมรรถภาพ ทักษะและทัศนคติ ที่คนเราได้รับตั้งแต่เป็นทารกจนเป็นผู้ใหญ่ กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นส่วนสำคัญของความสามารถของคนเรา

ทศนา แคมมณี (2548 : 43) ยังได้กล่าวว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ นั้นเป็นแนวความคิด ที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถใช้อธิบายลักษณะของการเกิดการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้

ดังนั้น หากกล่าวโดยสรุปแล้ว ทฤษฎีการเรียนรู้ จึงหมายถึง แนวความคิด หลักการ รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า และทดลองจนเป็นที่ยอมรับว่า สามารถอธิบาย ถึงลักษณะของการเกิดการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

หลักของทฤษฎีทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Thomdike Theory) เรียกว่า ทฤษฎีการเชื่อมโยง (Connectionism Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า (Stimulus - S) กับการตอบสนอง (Response - R) โดยมีหลักเบื้องต้นว่า “การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง โดยที่การตอบสนองมักจะออกมาเป็นรูปแบบต่าง ๆ หลายรูปแบบจนกว่าจะพบรูปแบบที่ดี หรือเหมาะสมที่สุด เราเรียกการตอบสนองเช่นนี้ว่าการลองถูกลองผิด (Trial and error) นั่นคือ การเลือกตอบสนองของผู้เรียนรู้อาจกระทำด้วยตนเอง ไม่มีผู้ใดมา กำหนดหรือชี้ช่องทางในการปฏิบัติให้และเมื่อเกิดการเรียนรู้ขึ้นแล้วการตอบสนองหลายรูปแบบจะหายไป เหลือเพียงการตอบสนองรูปแบบเดียวที่เหมาะสมที่สุดและพยายามทำให้การตอบสนอง เช่นนั้นเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าที่ต้องการให้เรียนรู้ต่อไปเรื่อย ๆ จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสามารถเขียนเป็นภาพประกอบ 2

ภาพที่ 1 หลักการเรียนรู้ของทฤษฎี

จากแผนผังอธิบายได้ว่า ถ้ามีสิ่งเร้าที่ต้องการ ให้เกิดการเรียนรู้มากระทบอินทรีย์ จะเลือกตอบสนองเองแบบเดาสุ่มหรือลองผิดลองถูกเป็น R1, R2, R3 หรือ R อื่น ๆ จนกระทั่งได้ ผลที่พอใจ และเหมาะสมที่สุดของทั้งผู้ให้เรียนและผู้เรียน การตอบสนองต่าง ๆ ที่ ไม่เหมาะสม จะถูกกำจัดทิ้งไป ไม่นำมาแสดงการตอบสนองอีก เหลือไว้เพียงการตอบสนองที่เหมาะสม คือ กลายเป็น S-R แล้วทำให้เกิดการเชื่อมโยงไปเรื่อย ๆ ระหว่าง S กับ R นั้น

เพื่อสนับสนุนหลักการเรียนรู้ดังกล่าว ธอร์นไดค์ได้สร้างสถานการณ์ขึ้นในห้องทดลองเพื่อทดลองให้แมวเรียนรู้ การเปิดประตูกรงของหีบกล หรือกรงปริศนาออกมากินอาหารด้วยการกดคานเปิดประตู ซึ่งจากผลการทดลองพบว่า

1. ในระยะแรกของการทดลอง แมวจะแสดงพฤติกรรมเดาสุ่มเพื่อจะออกมาจากกรงมากินอาหารให้ได้
2. ความสำเร็จในครั้งแรก เกิดขึ้นโดยบังเอิญ โดยที่เท้าของแมวบังเอิญไปแตะเข้า ที่คานทำให้ประตูเปิดออก แมวจะวิ่งออกไปทางประตูเพื่อกินอาหาร
3. พบว่า ยิ่งทดลองซ้ำมากเท่าใดพฤติกรรมเดาสุ่มของแมวจะลดลง จนในที่สุดแมว เกิดการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างคานกับประตูกรงได้
4. เมื่อทำการทดลองซ้ำอีกต่อไปเรื่อย ๆ แมวเริ่มเกิดการเรียนรู้โดยการลองถูกลองผิดและรู้จักที่จะเลือกวิธีที่สะดวกและสั้นที่สุดในการแก้ปัญหา โดยทิ้งการกระทำอื่น ๆ ที่ไม่สะดวกและไม่เหมาะสมเสีย
5. หลังจากการทดลองครบ 100 ครั้ง ทั้งระยะเวลาประมาณ 1 สัปดาห์แล้วทดสอบโดยจับแมวตัวนั้นมาทำให้หิวแล้วจับใส่กรงปริศนาใหม่ แมวจะใช้อุ้งเท้ากดคานออกมากินอาหารทางประตูที่เปิดออกได้ทันที

ดังนั้น จากการทดลองจึงสรุปได้ว่า แมวเรียนรู้วิธีการเปิดประตูโดยการกดคาน ได้ด้วยตนเองจากการเดาสุ่ม หรือแบบลองถูกลองผิด จนได้วิธีที่ถูกต้องที่สุด และพบว่า ยิ่งใช้จำนวนครั้งการทดลองมากขึ้นเท่าใด ระยะเวลาที่ใช้ในการแก้ปัญหา คือ เปิดประตูกรงออกมาได้น้อยลงเท่านั้น และจากผลการทดลองดังกล่าว ทิศนา แชมมณี (2548 : 51) สามารถสรุปเป็นกฎการเรียนรู้ ได้ดังนี้

กฎการเรียนรู้ มีดังนี้

1. กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี ถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ
2. กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) การฝึกหัดหรือกระทำบ่อย ๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้นั้นคงทนถาวร ถ้าไม่ได้กระทำซ้ำบ่อย ๆ การเรียนรู้จะไม่คงทนถาวรและในที่สุดอาจลืม
3. กฎแห่งการใช้ (Law of Use and Disuse) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ความมั่งคั่งของการเรียนรู้จะเกิดขึ้น หากได้มีการนำไปใช้บ่อย ๆ หากไม่มีการนำไปใช้อาจมีการลืมเกิดขึ้นได้
4. กฎแห่งผลที่พึงพอใจ (Law of Effect) เมื่อบุคคลได้รับผลที่พึงพอใจย่อมอยากจะทำซ้ำต่อไป แต่ถ้าได้รับผลที่ไม่พึงพอใจ จะไม่ยอมเรียนรู้ ดังนั้นการได้รับผลที่พึงพอใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้

และทิสนา แชมมณี (2548: 52 – 53) ยังได้สรุปการประยุกต์ใช้ในด้านการศึกษาไว้ดังนี้

1. การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลองผิดลองถูกด้วยตนเองบ้าง จะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหา โดยสามารถจดจำผลจากการเรียนรู้ได้ดี รวมทั้งเกิดความรู้สึกภูมิใจในการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง
  2. การสำรวจความพร้อมหรือการสร้างความพร้อมทางการเรียนให้แก่ผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องดำเนินการก่อนการเรียนเสมอ
  3. หากต้องการให้ผู้เรียนเกิดทักษะในเรื่องใดแล้ว ต้องให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างถ่องแท้ และให้ผู้เรียนฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ
  4. เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้ว ควรให้ผู้เรียนฝึกนำการเรียนรู้ไปใช้
  5. การให้ผู้เรียนได้รับผลที่น่าพึงพอใจ จะช่วยให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จ ทิสนา แชมมณี (2548: 55) ยังสรุปออกมาเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ว่า
- ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ มีดังนี้

1. พฤติกรรมการตอบสนองของมนุษย์เกิดจากการวางเงื่อนไขที่ตอบสนองต่อความต้องการทางธรรมชาติ
2. พฤติกรรมการตอบสนองของมนุษย์สามารถเกิดขึ้นได้จากสิ่งเร้าที่เชื่อมโยงกับสิ่งเร้าตามธรรมชาติ
3. พฤติกรรมการตอบสนองของมนุษย์ที่เกิดจากสิ่งเร้าที่เชื่อมโยงกับสิ่งเร้าตามธรรมชาติจะลดลงเรื่อย ๆ และหยุดลงในที่สุดหากไม่ได้รับการตอบสนองตามธรรมชาติ

4. พฤติกรรมการตอบสนองของมนุษย์สิ่งเร้าที่เชื่อมโยงกับสิ่งเร้าตามธรรมชาติ จะลดลงและหยุดไปเมื่อไม่ได้รับการตอบสนองตามธรรมชาติ และจะกลับปรากฏขึ้นได้อีกโดยไม่ต้องใช้สิ่งเร้าตามธรรมชาติ

5. มนุษย์มีแนวโน้มที่จะจำแนกลักษณะของสิ่งเร้าให้แตกต่างกันและเลือกตอบสนองได้ถูกต้อง

และกมลรัตน์ หล้าสูงษ์ (2523 : 151 - 152) ยังสรุปกฎแห่งการเรียนรู้ ไว้ดังนี้

1. กฎแห่งการลดภาวะ (Law of Extinction) คือ ความเข้มข้นของการตอบสนอง จะลดน้อยลงเรื่อย ๆ ถ้าอินทรีย์ได้รับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเพียงอย่างเดียว หรือความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขกับสิ่งเร้าที่ไม่วางเงื่อนไขห่างออกไปมากขึ้น เช่น การให้แต่เสียงกระดิ่งอย่างเดียว โดยไม่ให้อาหารตามมา จะทำให้อินทรีย์เกิดปฏิกิริยาน้ำลายไหลลดลงเรื่อย ๆ

2. กฎแห่งการฟื้นคืนสภาพ (Law of Spontaneous Recovery) คือ การตอบสนองที่เกิดจากการวางเงื่อนไขที่ลดลงเพราะได้รับแต่สิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเพียงอย่างเดียว จะกลับ ปรากฏขึ้นอีก และเพิ่มมากขึ้นๆ ถ้าอินทรีย์มีการเรียนรู้อย่างแท้จริง โดยไม่ต้องมีสิ่งเร้าที่ไม่วาง เงื่อนไขมาเข้าคู่ช่วย

3. กฎแห่งสรุปกฎเกณฑ์โดยทั่วไป (Law of Generalization) คือ ถ้าอินทรีย์ มีการเรียนรู้ โดยการแสดงอาการตอบสนองจากการวางเงื่อนไขต่อสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขหนึ่งแล้ว ถ้ามีสิ่งเร้าอื่น ที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเดิม อินทรีย์จะตอบสนองเหมือนกับสิ่งเร้า ที่วางเงื่อนไขนั้น เช่น ถ้าสุนัขมีอาการน้ำลายไหลจากการสั่นกระดิ่งแล้ว เมื่อสุนัขตัวนั้นได้ยินเสียง ระฆังหรือเสียงฉาบจะมีอาการน้ำลายไหลทันที

4. กฎแห่งความแตกต่าง (Law of Discrimination) คือ ถ้าอินทรีย์มีการเรียนรู้ โดยการตอบสนองจากการวางเงื่อนไขต่อสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขแล้ว ถ้าสิ่งเร้าอื่นที่มีคุณสมบัติแตกต่าง จากสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขเดิมอินทรีย์จะตอบสนองแตกต่างไปจากสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขนั้น เช่น ถ้าสุนัขมีอาการน้ำลายไหลจากการสั่นกระดิ่งแล้ว เมื่อสุนัขตัวนั้นได้ยินเสียงประทัดหรือเสียงปืน จะไม่มีอาการน้ำลายไหล

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ของสิ่งมีชีวิตในมุมมอง คือ การวางเงื่อนไขแบบ คลาสสิก ซึ่งหมายถึง การใช้สิ่งเร้า 2 สิ่งคู่กัน คือ สิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขและสิ่งเร้าที่ไม่ได้วางเงื่อนไข เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ คือ การตอบสนองที่เกิดจากการวางเงื่อนไข ซึ่งถ้าสิ่งมีชีวิตเกิดการเรียนรู้จริง แล้วจะมีการตอบสนองต่อสิ่งเร้า 2 สิ่งในลักษณะเดียวกัน แล้วไม่ว่าจะตัดสิ่งเร้าชนิดใดชนิดหนึ่ง ออกไป การตอบสนองก็ยังคงเป็นเช่นเดิม เพราะผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไข กับ สิ่งเร้าที่ไม่วางเงื่อนไขกับการตอบสนองได้นั่นเอง

กระบวนการเรียนรู้

มีนักวิชาการหลายท่านได้นิยามความหมายกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ทิศนา ขัมมณี (2547 : 22) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน จาก การคิดค้น การแลกเปลี่ยนและวิธีทำให้เกิดการเรียนรู้

Clark (1991 : 10) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้โดยการกระทำหรือ Learning by doing chipper model กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การให้ผู้เรียนเป็นจุดสนใจ (Center of Attention) หรือ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ โดยผู้เรียนมีส่วนร่วม (Participation)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 4 มาตรา 21(1) (2542) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้ จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การจัดการศึกษาตามมาตรา 21(1) เป็นการย้ำเน้น ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนการสอน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางจึงมิใช่การเรียนที่หียบย่นหรืออัดเยียด ความรู้ให้กับผู้เรียน แต่จะเป็นการเรียนที่จะเริ่มต้นด้วยความพึงพอใจตามความต้องการของผู้เรียนเอง เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงจะเป็นการจัดการศึกษาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสให้กับผู้เรียนได้ค้นหาคำตอบด้วยตัวเอง ได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นมากกว่าที่จะเป็นผู้รับฟังเพียงด้านเดียว

Henderson (1996: 6-7) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การสร้างสรรค์ความรู้เดิม หรือสิ่งที่มีอยู่เดิมของผู้เรียนและสาระหรือสิ่งใหม่ที่จะเรียนรู้ โครงสร้างทางสติปัญญาของผู้เรียน ประกอบไปด้วยโครงสร้างความรู้ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยน และขยายออกไปได้ โดยอาศัย ประกอบอย่างน้อย 3 ประการคือ

1. ความรู้เดิมหรือโครงสร้างความรู้เดิมที่มี
2. ความรู้ใหม่ ได้แก่ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ ความรู้สึก ประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่บุคคลรับเข้าไป
3. กระบวนการทางสติปัญญา เป็นกระบวนการต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำความเข้าใจ ความรู้ที่รับมา และใช้การเชื่อมโยง และปรับความรู้เดิมและความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้(Learning Process) หมายถึง การดำเนินการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน โดยกระบวนการทางสติปัญญาในการ คงความรู้เดิม และสร้างความรู้ใหม่ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือวิธีการที่ช่วยให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้เป็นแบบผสมผสานและการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติ

ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543 : 85) ได้เสนอแนวคิดขั้นตอนการจัด กระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. สำรวจความต้องการ โดยการซักถามสังเกต สัมภาษณ์ พูดคุย ทดสอบก่อนเรียน ซึ่งสำรวจใน 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

1.1 สำรวจความต้องการ / ความสนใจของผู้เรียน

1.2 สำรวจพื้นฐานความรู้เดิม

2. เตรียมการ มีดังนี้

2.1 เตรียมเกี่ยวกับสาระการเรียนรู้และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่นวัสดุ อุปกรณ์ สื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2 วางแผนการจัดกิจกรรม วางแผนการเรียนการสอน ให้เชื่อมโยงต่อเนื่อง สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน

3. ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ มีขั้นตอนย่อยคือ

3.1 ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

3.1.1 จัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.1.2 ใช้นิเวศวิเคราะห์ อภิปรายผลงาน / องค์ความรู้ที่สรุปได้จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.1.3 วิเคราะห์ อภิปรายกระบวนการเรียนรู้

4. ประเมินผล

5. สรุปและนำไปประยุกต์ใช้

มาลินี จุฑะรพ (2539 : 32) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วยขั้นตอน3 ขั้นตอน คือ

1. การรับรู้ เป็นขั้นตอนของการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่ได้จากการเรียนรู้

2. การแปลงรูปของความรู้ เป็นขั้นตอนการแปลงรูปความรู้ที่ได้รับมาให้สัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน

3. การประเมินผล เป็นขั้นตอนของการประเมินผลว่า สิ่งที่ได้รับมาเป็นความรู้ใหม่ เมื่อผ่านขั้นการแปลงรูปของความรู้แล้วว่ามีหรือไม่มีหรือทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ก้าวหน้าขึ้นเพียงใด กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543: 21) ได้ระบบลักษณะของกระบวนการเรียนรู้มี 8 ประการ ได้แก่

3.1 การเรียนรู้เป็นการลงมือปฏิบัติ

3.2 การเรียนรู้เป็นปัจเจกบุคคล

3.3 การเรียนรู้ได้รับอิทธิพลจากบุคคลในสังคมเดียวกัน

3.4 การเรียนรู้เป็นการตอบสนองสิ่งที่พบ / กระตุ้น

3.5 การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต

3.6 การเรียนรู้ไม่สามารถเปลี่ยนกลับไปกลับมาได้

3.7 การเรียนรู้ต้องใช้เวลา

3.8 การเรียนรู้ไม่สามารถเกิดจากการถูกบังคับ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) หมายถึง การเรียนรู้แบบที่เน้นการปฏิบัติจริง วิธีการเดียวที่จัดกิจกรรมในกิจกรรมกลุ่มปฏิบัติการเรียนรู้ด้วย ประสบการณ์ตรงจากการเผชิญสถานการณ์จริงและการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ในการกระทำ อธิบายได้ ปฏิบัติจริง ฝึกคิด ฝึกลงมือทำ ฝึกทักษะ กระบวนการเรียนรู้

แนวคิดเกี่ยวกับระบบและทฤษฎีระบบที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ

ความหมายของระบบ คำว่า “ระบบ” หรือ “System” ได้มีผู้เริ่มนำมาใช้ในระหว่าง สงครามโลกครั้งที่ 2 โดยนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหา พัฒนาการจัดกองทัพอากาศ และพัฒนาระบบ เครื่องจักรกลต่าง ๆ เช่น การสร้างเครื่องบินรบ โดยผู้ออกแบบต้องคำนึงถึงการติดตั้งอุปกรณ์ต่าง ๆ เข้าไปในเครื่องบิน ได้แก่ อาวุธ ระเบิด ถังสำรองน้ำมัน อุปกรณ์ในการติดต่อสื่อสาร รวมถึงระบบ ป้องกันศัตรู ดังนั้น อุปกรณ์ที่กล่าวมาจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างเป็นระบบเพื่อให้ส่วนประกอบ ต่าง ๆ สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดเรื่องการ จัดระบบได้ถูกนำมาใช้ในวงการธุรกิจ อุตสาหกรรม การสื่อสาร และการเมืองการปกครอง เพื่อช่วยให้ การดำเนินงานสามารถบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ มีผู้วิจัยและให้คำอธิบายความหมาย เกี่ยวกับระบบไว้อีกหลายท่าน ดังต่อไปนี้

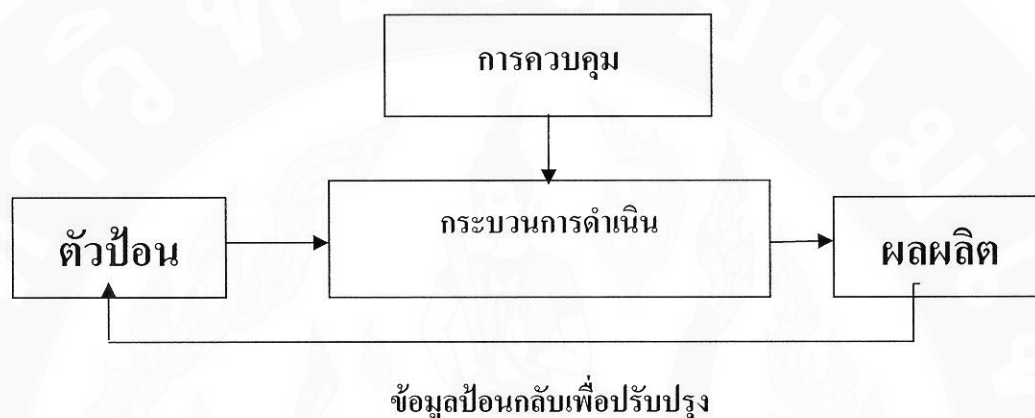
สุนีย์ สอนตระกูล (2545: 37) ได้กล่าวถึงความหมายของระบบว่า เป็นผลรวมของหน่วยย่อย ซึ่งทำงานเป็นอิสระจากกัน แต่มีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ยัง กล่าวถึงเหตุผลของการทำงานอย่างเป็นระบบไว้ มีดังนี้ 1) การทำงานอย่างเป็นระบบนั้นสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของระบบจะอยู่ด้วยกันอย่างมีระเบียบ 2) การทำงานอย่างเป็นระบบ จะดำเนินการ ไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว ประหยัดแรงงาน เวลา และค่าใช้จ่าย และ 3) งานทุกอย่างจะสำเร็จตาม เป้าหมายและได้ผลอย่างเต็มที่ รวมถึงได้กล่าวถึงการทำงานอย่างเป็นระบบที่มีความสมบูรณ์ว่า ประกอบด้วย ส่วนสำคัญ 5 ส่วน คือ

1. ตัวป้อน (Input) ได้แก่ ส่วนต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของระบบ
2. กระบวนการดำเนินงาน (Process) ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

3. การควบคุม (Control) ได้แก่ การควบคุม และตรวจสอบ เพื่อให้การดำเนินการ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ผลผลิต (Output) ได้แก่ ผลลัพธ์หรือจุดมุ่งหมายปลายทางของการดำเนินการ

5. ข้อมูลป้อนกลับ (Feed Back) ได้แก่ ข้อเสนอต่าง ๆ เพื่อนำไปแก้ไข จากองค์ประกอบทั้ง 5 ส่วน สามารถเขียนแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ ไว้ดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ประกอบของระบบที่สมบูรณ์

ที่มา: สัจต อุทรานันท์ (2532: 26)

แนวคิดของทฤษฎีระบบ การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีระบบมาเป็นแนวทางในการศึกษา โดยปรับให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบท แล้ววางกรอบแนวคิดในการวิจัยทั้งด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลหรือผลผลิตในการเลี้ยงกบและการประยุกต์ใช้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการเลี้ยงกบ แนวคิดของทฤษฎีระบบนั้น มีผู้ให้คำอธิบายในเรื่องที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

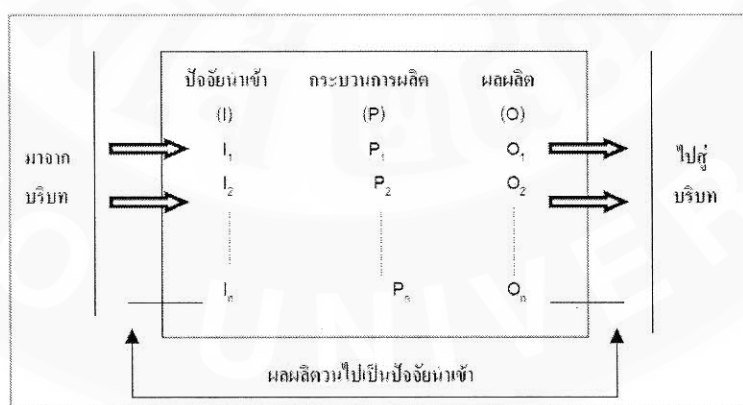
ฉลิว บวรวิภาณี และนิศารัตน์ ศิลปะเดช (2546: 2 - 3) กล่าวถึง “ทฤษฎี” ว่าเป็นการเฝ้าสังเกต “สิ่งจริง” หรือ “Reality” ในเอกภพนี้ (The Universe) เท่าที่จะสามารถสังเกตได้แล้วนำมา ทบทวนประมวลแล้วนำมาสังเคราะห์เข้าด้วยกันให้เกิดแนวความคิดเชิงทฤษฎีชุดหนึ่ง ซึ่งปรากฏเป็นประเด็นต่าง ๆ อันเป็นส่วนประกอบของทฤษฎี เมื่อสังเกตเห็นปรากฏการณ์ บางอย่างของ สิ่งจริง เพิ่มขึ้นแล้ว ก็นำมาปรับปรุงแนวคิดเดิมให้สอดคล้องกับสิ่งที่สังเกตเห็น และกลับไปเปรียบเทียบกับแนวคิดของผู้อื่นอีกครั้ง และทดลองนำแนวคิดใหม่ที่ปรับปรุงแล้ว ของตนเองไปเปรียบเทียบกับ ประยุกต์ใช้กับสิ่งจริงให้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ยังกล่าวว่า ทฤษฎีใด ๆ ก็ตาม ถ้าไม่สอดคล้องกับ

สิ่งที่เป็นจริงย่อมไม่มีประโยชน์ที่จะอธิบาย ใช้ทำนายหรือใช้ควบคุมความเป็นไปได้ของสิ่งที่เป็นจริง เหล่านั้น

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2549 : 31 - 32) กล่าวว่า ทฤษฎีระบบ (System Theory) เป็นทศนะการจัดการ ซึ่งมององค์กรเป็นระบบตามหน้าที่ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในทฤษฎีระบบนี้ “ระบบ” เป็นกลุ่มของส่วนที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งต้องการบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน ทุกระบบขององค์กรประกอบด้วย 4 ส่วนที่เกี่ยวข้องกัน คือ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการแปรสภาพ (Transformation Process) ผลผลิต (Output) และการป้อนกลับ (Feedback) โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย ทรัพยากรมนุษย์ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การเงิน ข้อมูลที่ใช้เพื่อผลิตสินค้าและการบริการ
2. กระบวนการแปรสภาพ ประกอบด้วย การจัดการเทคโนโลยี และการปฏิบัติ การผลิตเพื่อเปลี่ยนปัจจัยนำเข้าเป็นผลผลิต
3. ผลผลิต ประกอบด้วย สินค้าและบริการ กำไรและการขาดทุน พฤติกรรมและ ผลลัพธ์ ที่คาดหวังอื่น ๆ ผลผลิตเหล่านี้เป็นผลผลิต เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย
4. การป้อนกลับ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและผลลัพธ์ เกี่ยวกับกิจกรรมขององค์กร ข้อมูลเหล่านี้ใช้เพื่อปรับปรุงปัจจัยนำเข้าและกระบวนการแปรสภาพ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์มากขึ้น

นอกจากนี้ สำนักมาตรฐานการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 38) ได้เสนอเพิ่มเติมถึงแนวความคิดเชิงระบบที่ได้นำมาสร้างเป็นเครื่องมือทางความคิด สำหรับการพิจารณา “การพัฒนา” เพื่อค้นหาความหมายในเชิงปฏิบัติของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ตามกระบวนการของทฤษฎีระบบดังกล่าวประกอบ 4

ภาพที่ 3 หน่วยระบบของการพัฒนา

ที่มา: สำนักมาตรฐานการศึกษา (2545: 38)

จากแนวคิดและการนำทฤษฎีระบบมาประยุกต์ใช้ เป็นการคาดหวังได้ว่าจะสามารถทำนายผลของการดำเนินงาน โดยเฉพาะการพัฒนา การผลิต รวมถึงการควบคุมผลของการพัฒนาได้ ดังนั้นจึงสามารถนำมาใช้กับการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นได้ในทำนองเดียวกันการวิจัยและการพัฒนา ก็สามารถอาศัยทฤษฎีระบบ เพื่อช่วยให้การดำเนินงานมีผลสัมฤทธิ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในขณะเดียวกันตัวทฤษฎีระบบเองก็ต้องได้รับการพัฒนาให้สมบูรณ์ ยิ่งขึ้นด้วยในช่วงเวลาต่อ ๆ ไป

หลักการบริหารจัดการองค์กร

ความหมายของการบริหารจัดการ คำว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” ทั้งสองคำมีความหมายเหมือนกัน แต่คำว่า “การบริหาร” ใช้ในการบริหารงานระดับสูง สำหรับผู้มีหน้าที่เน้นหนักในการกำหนดนโยบาย ที่สำคัญ และการกำหนดแผน เป็นคำที่นิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ ส่วนคำว่า “การจัดการ” เป็นการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบาย นิยมใช้สำหรับการจัดการทางธุรกิจ

ความหมายของคำว่า “การบริหาร” หรือ “การจัดการ” นักวิชาการได้อธิบายไว้ต่าง ๆ กัน ตามทัศนคติหรือแนวการศึกษาของแต่ละคนดังนี้

วินัย เชิญทอง (2540: 30) ได้ให้ความหมายของการจัดการว่า หมายถึง กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ และการควบคุมความพยายามของสมาชิกขององค์กรและการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ขององค์กร เพื่อให้เกิดความสำเร็จในวัตถุประสงค์ขององค์กร ที่กำหนดไว้

กรมการพัฒนาชุมชน (2545: 89) กล่าวว่า ทรัพยากรการบริหารหรือปัจจัยพื้นฐานที่ใช้ ในการบริหารอันสำคัญมีอยู่ 4 ประการ คือ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการจัดการ (Method) หรือเรียกว่า 4 Ms ซึ่งจัดว่าปัจจัยทั้งสี่เป็นปัจจัยพื้นฐาน ในการบริหารเกือบทุกประเภทจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญทั้ง 4 ประการนี้ รวมถึงการบริหารราชการ หรือการบริหารธุรกิจ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่ยอมรับกันว่า ทรัพยากรพื้นฐานในการบริหารมีอยู่สี่ประการดังกล่าวนี้ หากได้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาใช้ในการปฏิบัติงาน ก็ส่งผลทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ และในทางกลับกันถ้าได้บุคคลที่ด้อยความสามารถแล้ว ถึงปัจจัยอื่น ๆ จะดีสักเพียงไร ก็คงจะไม่ทำให้งานขององค์กรดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการได้

สมพงษ์ เกษมสิน (2546) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลปะ เพื่อนำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบการให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การนำเอาทรัพยากรมาบริหาร ได้แก่ คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และการจัดการมีการใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

จึงกล่าวได้ว่า ในบรรดาทรัพยากรการบริหารทั้ง 4 ประเภท ดังกล่าวแล้ว “คน” นับว่า เป็นทรัพยากรการบริหารที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะคนเป็นทรัพยากรที่มีชีวิต มีจิตใจและความรู้สึก รวมทั้งมีความรู้ ความสามารถ และแรงจูงใจ ดังนั้น การบริหารทรัพยากรมนุษย์ จึงเป็นเรื่องที่มีความยากลำบากอย่างยิ่ง ดังที่ ประเวศน์ มหารัตน์สกุล (2543) กล่าวว่า การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การใช้คนหรือกลุ่มบุคคล ให้สามารถปฏิบัติงานได้ตามที่องค์กรมุ่งหวัง โดยต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ในการจัดการเพื่อให้กลุ่มบุคคลนั้นสามารถทำงานให้บรรลุความมุ่งหวังอย่างเต็มที่ การให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลทำงานให้ด้วยความเต็มใจนั้นบางครั้งเป็นเรื่องที่ยากด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในการจะนำเครื่องมือมาใช้ในการพัฒนาให้เหมาะสม เช่น การให้ความรู้ด้านการบริหารอาชีพ การให้ การศึกษา การศึกษา ความสำเร็จ การฝึกอบรม และการประเมินผลการปฏิบัติงาน

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพ

ความหมายและความสำคัญของอาชีพ มีดังนี้

อาชีพ (Occupation) หมายถึง การทำมาหากินจากการทำงานหรือกิจกรรมใดๆ ที่ก่อให้เกิดผลผลิตและรายได้ เป็นงานที่สุจริต ไม่ผิดศีลธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม กรมการพัฒนาชุมชน (2545: 54)

ความสำคัญของอาชีพ หมายถึง การมีอาชีพ เป็นสิ่งสำคัญในวิถีชีวิตและการดำรงชีพในปัจจุบัน เพราะอาชีพเป็นการสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว อาชีพก่อให้เกิดผลผลิตและการบริการ ซึ่งสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคและที่สำคัญคือ อาชีพ มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศชาติความสำคัญของอาชีพจึงเป็นพื้นฐานสำคัญ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจชุมชนส่งผลถึงความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ วินัย เชิญทอง (2540: 63-65)

ประเภทของอาชีพสามารถจัดแบ่งได้หลายประเภท ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะของอาชีพ ได้แก่

1.1 อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพที่ผู้ประกอบการเป็นเจ้าของกิจการ ได้แก่

1.1.1 อาชีพผู้ผลิต เป็นการสร้างผลผลิตขึ้นจำหน่ายเอง เช่น ผลิตทางการเกษตร ผลิตด้านอาหาร ผลิตงานบ้าน งานประดิษฐ์ ผลิตงานศิลปหัตถกรรม ฯลฯ

1.1.2 อาชีพผู้บริการ ได้แก่ อาชีพที่อำนวยความสะดวกสบายหรือสร้างความบันเทิงแก่ผู้บริโภค คือ บริการทางการเงิน การบริการอันเป็นสาธารณะ ธุรกิจการโรงแรมบริการนำเที่ยว เป็นต้น

1.1.3 อาชีพรับจ้าง หมายถึง อาชีพที่ทำงานภายใต้การว่าจ้างจากผู้จ้างงาน หรือทำงานภายใต้ระบบงานที่ตนสังกัด เช่น ลูกจ้าง พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานร้านค้าต่าง ๆ ช่าง ระดับต่าง ๆ เป็นต้น

2. แบ่งตามลักษณะของรายได้ และความมั่นคงในอาชีพ ได้แก่

2.1 อาชีพหลัก เป็นอาชีพที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพ

2.2 อาชีพรองหรืออาชีพเสริม เป็นอาชีพที่ใช้เวลานอกเวลาว่างงานปกติของอาชีพหลัก เพื่อการมีรายได้เพิ่มขึ้น

2.3 ประโยชน์ของการอาชีพ

อาชีพมีประโยชน์ต่อบุคคล ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ พอประมวลได้ ดังนี้

1. เป็นการสร้างรายได้แก่ บุคคล ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ
2. ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ตามสภาพท้องถิ่น ให้เกิดความคุ้มค่า นำมาแปรรูป ประดิษฐ์ ประยุกต์ใช้ในงานอาชีพ ตลอดจนธุรกิจการท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจ
3. ช่วยแก้ปัญหาความยากจน เมื่อมีอาชีพก็มีรายได้ มีทุนใช้เพื่อการศึกษาเล่าเรียน เมื่อมีการศึกษาดีย่อมกินดีอยู่ดี ร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพกายสุขภาพจิตดี
4. ทำให้คนในท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น มีผลผลิตตามนโยบายรัฐบาล หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และมีความรู้สึกรักผูกพันต่อท้องถิ่นของตนเอง

ความหมายและการส่งเสริมอาชีพ มีผู้ให้คำอธิบายในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาชีพไว้ ดังนี้

ประเวศน์ มหารัตน์สกุล (2543: 1) กล่าวถึง “อาชีพ” ว่าหมายถึง ผลที่เกิดจากการประกอบกิจกรรมของบุคคลในช่วงระยะเวลาหนึ่งหรือตลอดชีวิต อาชีพจะบ่งบอกถึงเป้าหมายของงาน และเป้าหมายชีวิตของตนเอง ผู้ที่มีอาชีพนอกจากจะยอมรับในอาชีพของตนเองแล้ว ยังต้องสามารถควบคุม จัดการ และสร้างโอกาส ให้ตนเองประสบความสำเร็จในอาชีพ โดยอยู่บนความพยายามนั้นต้องแสดงความรู้ ความสามารถให้ประจักษ์และต้องมีการวางแผนอย่างดี (Career Planning) ทั้งนี้เพราะความสำเร็จหรือความล้มเหลวในอาชีพจะมีความสัมพันธ์โดยรวม กับชีวิตของตนเอง ครอบครัวและสังคม โดยแบ่งอาชีพ เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ 1) อาชีพแบบพึ่งพิง ได้แก่ กลุ่มที่ไม่ชอบความเสี่ยง เช่น อาชีพรับราชการ หรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือคนที่อยู่ในองค์กรใหญ่ อาทิเช่น ธนาคาร พนักงานบริษัทใหญ่ ๆ 2) อาชีพอิสระ ได้แก่ กลุ่มที่มีความสามารถในการบริหารความเสี่ยงได้ดี เช่น อาชีพนายความ ค้าขาย รับจ้าง และอาชีพนักการเมือง คนเหล่านี้จะสร้างความก้าวหน้า (career path) ให้ตนเองซึ่งต่างจากกลุ่มแรกที่ถูกผู้อื่นวางสายอาชีพให้ เช่น ถ้าเป็นข้าราชการ คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) จะเป็นผู้กำหนด หรือถ้าเป็นพนักงานบริษัทจะมีโครงสร้างตำแหน่งที่มักออกแบบโดยฝ่ายบุคคล

กรมการพัฒนาชุมชน (2543: 28 - 32) ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการส่งเสริมอาชีพ ให้กับประชาชน กล่าวถึงหลักการในการพัฒนาอาชีพของประชาชนว่า อาชีพใดที่ประชาชนทำอยู่แล้วต้องเข้าไปส่งเสริมทั้งด้านการบริหารจัดการ และวิชาการใหม่ ๆ ให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้มีโอกาสประสบผลสำเร็จในอาชีพมากยิ่งขึ้น และได้กำหนดลักษณะอาชีพที่เข้าไปส่งเสริมไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. อาชีพที่เป็นอาชีพหลักของราษฎร ได้แก่ อาชีพการเกษตรกรรม
2. อาชีพที่เป็นอาชีพรอง ได้แก่ อาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัว ซึ่งเป็นอาชีพที่ หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐเข้าไปช่วยเหลือสนับสนุนให้ประชาชนในชนบท มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ
3. อาชีพเสริม ได้แก่ หัตถกรรม มุ่งให้ราษฎรในชนบทใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาดำเนินการ แล้วนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่าย เป็นการเพิ่มรายได้ในครอบครัว กรมการพัฒนาชุมชนจะให้การสนับสนุนการประกอบอาชีพแก่ราษฎรในลักษณะการประสานงานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ

ขั้นตอนในการดำเนินงานส่งเสริมอาชีพของกรมการพัฒนาชุมชน (2543: 28 - 32) มีดังนี้

1. ส่งเสริมให้ราษฎรพอมือพอกินในครอบครัว โดยการส่งเสริมการปลูกผักสวนครัว
2. ส่งเสริมการผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้ของครอบครัว
3. จัดตั้งกลุ่มอาชีพ ใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนาอาชีพ
4. ส่งเสริมธุรกิจขนาดเล็ก
5. ส่งเสริมการระดมทุนภายใน และสนับสนุนเงินทุนจากภายนอก

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 64) ได้กล่าวถึง ความสำคัญในการจัดการศึกษา เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพว่า เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การฝึกทักษะอาชีพ เป็นการศึกษาฝึกทักษะพื้นฐานเพื่อการประกอบอาชีพในลักษณะการศึกษาตามหลักสูตรระยะสั้น การทำกิจกรรมสาธิต หรือการฝึกปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
2. การเข้าสู่อาชีพ โดยการจัดกิจกรรมให้ต่อเนื่องจากการฝึกทักษะอาชีพ หรือจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย ให้สามารถคิดวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง เพื่อสู่อาชีพโดยจัดให้มีกระบวนการแนะแนวอาชีพที่มีประสิทธิภาพ
3. การพัฒนาอาชีพ เป็นการพัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมาย โดยการจัดให้มีการรวมกลุ่มของผู้มีอาชีพประเภทเดียวกัน เพื่อรวมเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงหาความรู้ และประสบการณ์ ตลอดจนพัฒนาอาชีพของกลุ่มโดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process)

4. การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายด้วยเทคโนโลยี โดยเน้นการจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มเป้าหมาย สถานประกอบการ และผู้ที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากิจการและศักยภาพของตนเอง เช่น การนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ มาใช้ในการพาณิชย์ การจัดสร้างระบบฐานข้อมูลหรือนำเครื่องมืออุปกรณ์ทันสมัยมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิต กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมอาชีพของประชาชน เป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการที่จะช่วยให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ดังนั้น การส่งเสริมในด้านการศึกษา หรือความรู้ทางวิชาการ และการบริหารจัดการ จนเกิดทักษะความชำนาญ จึงเป็นสิ่งที่หน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องนี้ควรคำนึงถึงอย่างมาก

จากการเรียนรู้ที่ได้กล่าวมาจึงทำให้ได้ข้อสรุปดังนี้ว่าทฤษฎีด้านการส่งเสริมอาชีพนั้นมีผลต่อการสร้างนวัตกรรมใหม่ จากอุปนิสัย ความชอบ ลักษณะเฉพาะบุคคล อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว หากมีการส่งเสริมและสนับสนุน ให้ตรงจุด ก็อาจส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และสร้างนวัตกรรมใหม่ได้โดยง่าย เพราะการประกอบอาชีพก่อให้เกิดทักษะและประสบการณ์ อันจะนำไปสู่การนำความคิดสร้างสรรค์มาสร้างนวัตกรรมใหม่ได้ ในอนาคต

ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก่อกำเนิดจากการที่ได้รับพระราชดำริ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2525 ที่พระราชประสงค์ที่จะให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษาทดลอง ที่เหมาะสมกับพื้นที่ภาคเหนือ และเผยแพร่แก่ราษฎรให้สามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยตัวเอง ต่อไป โดยทำการศึกษาพัฒนาป่าไม้ 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง คือ ใช้สอย ไม้ผล ไม้เชื้อเพลิง ซึ่งจะอำนวยประโยชน์ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ตลอดจนคงความชุ่มชื้นเอาไว้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ 4 และพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้ได้ผลอย่างสมบูรณ์เป็นหลัก โดยต้นทางเป็นการศึกษาสภาพพื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธารและ ปลายทางเป็นการศึกษา ด้านการประมงตามอ่างเก็บน้ำต่างๆ ผสมกับการศึกษาด้านการเกษตรกรรม ด้านปศุสัตว์และโคนม และด้านเกษตรอุตสาหกรรม เพื่อให้เป็นศูนย์ที่สมบูรณ์แบบ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อราษฎรที่จะเข้ามา ศึกษากิจกรรมต่างๆในศูนย์ฯ แล้วนำไปใช้ปฏิบัติอย่างได้ผลต่อไป ดังมีพระราชดำริว่า "ให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ทำหน้าที่เสมือน "พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต" หรืออีกนัย หนึ่งเป็น "สรุปผลการพัฒนา" ที่ประชาชนจะเข้าไปเรียนรู้และนำไปปฏิบัติได้"

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ในเขตรอยต่อของตำบลป่าเมี่ยง และตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศ

ตะวันออกเฉียงเหนือบนถนนหลวงเส้นทางที่ 118 สายเชียงใหม่ - เชียงราย ระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร โดย อยู่ทางขวามือห่างจากถนนประมาณ 2 กิโลเมตร

ภาพที่ 4 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สภาพกายภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้ ๆ จากผลการสำรวจเมื่อปี 2526 มีลักษณะสำคัญสรุปได้ คือ

1. สภาพดินเป็นดินหินกรวด มีหน้าดินตื้นไม่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ต่อ การเกษตรกรรม
2. สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป บรรยากาศมีสภาพแห้งแล้งขาดความชุ่มชื้น ธรรมชาติต้องเผชิญกับไฟไหม้ป่า ในทุกๆ ปี
3. ปริมาณน้ำธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำปริมาณน้อย ไม่เพียงพอที่จะพัฒนามาใช้ประโยชน์ในการดำเนิน กิจกรรมในการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยต่อปีต่ำกว่า 1,200 มิลลิเมตร และสภาพกายภาพลุ่มน้ำเป็นป่าเต็งรังที่ไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. สภาพป่าไม่มีสภาพเสื่อมโทรม ผ่านการทำไม้สัมปทาน และสัมปทานไม้ใช้ประโยชน์โดยชุมชนจนเหลือชนิดพันธุ์ไม้อยู่ในธรรมชาติเพียง 35 ชนิด มีความหนาแน่น ของต้นไม้ไม่เกิน 100 ต้นต่อไร่ ไม้ที่เหลืออยู่เป็นลูกไม้ขนาดเล็กและไม้ที่สูงใหญ่ไม่เกิน 9 เมตร ลักษณะเป็นไม้ชั้นเดียวเป็นป่าโปร่ง
5. สภาพลุ่มน้ำไม่มีการเข้ามาถือครองใช้ประโยชน์โดยชุมชน เนื่องจากไม่มีความอุดมสมบูรณ์ใดๆ ที่จะเอื้อให้ทำการเพาะปลูกได้ พื้นที่จึงมีสภาพถูกทิ้งร้าง สภาพกายภาพของพื้นที่

ลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้ ที่เปลี่ยนสภาพภายหลังการดำเนินงานศึกษาและพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในด้านการพัฒนาที่ดิน

ปัจจุบันมีสภาพเป็นป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ ในหน้าแล้งมีการผลัดใบ ซึ่งทางวิชาการ เรียกว่า “การคืนธาตุอาหารให้แก่พื้นดิน” จากการศึกษาพบว่าในเดือนกุมภาพันธ์ มีใบไม้มากที่สุด ประมาณ 600 - 700 กก. ต่อไร่ต่อปี นางนิตยา ธรรมปัญญา โนนักวิชาการเกษตร งานศึกษาพัฒนา ที่ดิน ศูนย์ฯ กล่าวว่า ถ้าใบไม้เหล่านี้ไม่ถูกไฟไหม้ก็จะผุสลายเป็นหน้าดินเพิ่มมีความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ พื้นที่ป่า ซึ่งพบว่า ธาตุอาหารในดินมีเพิ่มขึ้นจากปี 2526 มีธาตุอาหารในดินไม่เกิน 1 เปอร์เซ็นต์ (ของน้ำหนักดิน) จากการ พัฒนาปัจจุบันพบธาตุอาหารเพิ่มขึ้นเป็น 3-4 เปอร์เซ็นต์ (ของน้ำหนัก ดิน) ผลจากการร่วนหล่น ทับถมผุสลายของใบไม้ทำให้ดินมีหน้าดินเพิ่มขึ้นสามารถเพิ่มธาตุอาหารใน ดิน สามารถใช้พื้นที่ทำประโยชน์ด้านการเกษตร

ในด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ

สภาพแหล่งน้ำและการพัฒนาแหล่งน้ำก่อนปี 2526 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อัน เนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ในเขตลุ่มน้ำห้วยฮ่อง ไคร้ ซึ่งลำห้วยฮ่องไคร้เป็นลำน้ำสาขาฝั่งขวาของลุ่มน้ำแม่กวัง มีต้นกำเนิดจากแนวสันเขาสูงทาง ทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอดอยสะเก็ด ไหลลงมาทางทิศใต้ผ่านบ้านปางเรียบเรือ บ้าน ตลาดขี้เหล็ก บ้านแม่ฮ่องไคร้ ไหลบรรจบกับลำห้วยแม่โป่งที่บ้านท่ามะกุ่มแล้วไหลผ่านบ้านป่าไผ่ บ้านแม่โป่งและบ้านแม่ฮ้อยเงิน ไปบรรจบกับน้ำแม่จ้องที่บ้านแม่จ้องเหนือในเขตอำเภอดอยสะเก็ด แล้วไหลไปทาง ทิศตะวันตก ผ่านบ้านแม่ก๊ะ บ้านแม่ท้องป่อง บรรจบกับน้ำแม่ปูกา ที่บ้านแม่ปูกาเหนือในเขตอำเภอสันกำแพง แล้วไหลผ่านอำเภอสันกำแพง ไปลงลำน้ำกวังไหลลงสู่แม่น้ำปิงใน เขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ลำห้วยฮ่องไคร้ ช่วงไหลผ่านบ้านปางเรียบเรือ ซึ่งเป็นจุดที่ ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยฮ่องไคร้ 7 (ปางเรียบเรือ) มีความยาวลำน้ำประมาณ 6.50 กม. พื้นที่ลุ่มน้ำ ประมาณ 13.60 ตร.กม. หรือประมาณ 8,500 ไร่ ลำห้วยมีขนาดกว้างประมาณ 4.00 ม. ท้อง ลำน้ำมีตะกอนทราย

สภาพน้ำท่า

เนื่องจากลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้เป็นลุ่มน้ำขนาดเล็กในลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้ จึงไม่มีสถานีวัดปริมาณ น้ำท่า การประเมินน้ำต้นทุนที่ไหลผ่านหัวงาน จึงต้องอาศัยข้อมูลปริมาณน้ำท่า เฉลี่ยของสถานี ดัดขี้ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงกับหัวงานมากที่สุด คือ สถานี P.36 (น้ำแม่ลาย) มีพื้นที่ลุ่มน้ำเหนือสถานี

เท่ากับ 35 ตารางกิโลเมตร ในการประมาณน้ำท่าของลำห้วยฮ่องไคร้ ได้อาศัยข้อมูลจากสถานีวัดน้ำผลดังกล่าวเป็นจุดตรวจสอบผลการคำนวณเพื่อให้ได้ผลสรุปที่ใกล้เคียงกันกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ

พื้นที่ลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้ มีการจัดการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ เช่นการปลูกเสริมป่า การควบคุมและป้องกันไฟป่า และก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร กระจายไปทั่วพื้นที่ สร้างความชุ่มชื้น ให้กับป่าและระบบนิเวศป่าไม้ ทำให้ความชื้นสัมพัทธ์ในพื้นที่สูงขึ้น อุณหภูมิโดยเฉลี่ยลดลงจากเดิม รวมทั้งอัตราการระเหยการคายน้ำลดลงเช่นเดียวกัน มีผลให้ความต้องการฝืนน้ำจากลุ่มน้ำห้วยแม่ลาย ลดลงตามลำดับ

สภาพฝน อัตราการระเหย และอุณหภูมิ

จากการศึกษาข้อมูลปริมาณน้ำฝน ศูนย์อุตุนิยมวิทยาภาคเหนือในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เปรียบเทียบกับข้อมูลปริมาณน้ำฝนในพื้นที่ศูนย์ห้วยฮ่องไคร้ พบว่าปริมาณน้ำฝนในเขตพื้นที่ศูนย์ฯ มีปริมาณ มากกว่าและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเกือบทุกปี ปัจจุบันปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,314 มิลลิเมตร / ปี อัตราการระเหย 880 มิลลิเมตร อุณหภูมิเฉลี่ย 25 องศาเซลเซียสทุกปี

ด้านการพัฒนาป่าไม้

ชนิดของป่าเปลี่ยนไปทางที่ดีขึ้น จากเดิมมีสภาพเป็นป่าเต็งรังที่เสื่อมโทรม ปัจจุบันพื้นที่สภาพและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ คือสภาพแวดล้อมของบรรยากาศมีความชุ่มชื้นคุณภาพของป่าเปียกหรือเกิดไฟป่าในพื้นที่ศูนย์ฯ สร้างความเสียหายประมาณ 200 ไร่/ปี เมื่อระบบการกระจายความชื้นเริ่มเข้าฝืนป่าปัจจุบันในระยะ 10 ปี หลังการพัฒนาไม่ปรากฏว่ามีไฟไหม้ป่าเกิดขึ้น ในพื้นที่ศูนย์ฯ มีความหลากหลายของพืชพรรณอาหารธรรมชาติที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์เพื่อการพึ่งพา และเป็นรายได้เสริมในครัวเรือน ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ต้นน้ำลำธารทั้งนี้การที่จะรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้นควมจำเป็นต้องมีการปลูกสร้างจิตสำนึกในการทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในพื้นที่ต้นน้ำด้วยความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ เพื่อเป็นแนวทางให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรและสภาพแวดล้อมท้องถิ่น ตอบสนองแนวพระราชดำริ การฟื้นฟูพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้ ที่ประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรม เป็นตัวอย่างที่ดีของการจัดการพัฒนาพื้นที่ ที่เสื่อมโทรมให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้นั้น เกิดการดำเนิน การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ให้นั้นเรื่องการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารโดยใช้ฝายต้นน้ำลำธารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพื้นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ จากสภาพพื้นที่เสื่อมโทรมในอดีตจนมีสภาพที่สมบูรณ์ พื้นดินมีศักยภาพที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านเกษตรกรรมอื่นๆ ได้อย่างยั่งยืนและชุมชนรอบพื้นที่สามารถ ดำรงชีวิตอยู่ไม่ก่อให้เกิด

ผลกระทบต่อสภาพทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมต้นน้ำลำธารทำให้ผืนป่าต้นน้ำลำธารเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่อุดมสมบูรณ์สามารถผลิตน้ำไปใช้ในส่วนพื้นที่ด้านล่างได้

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นศูนย์กลางในการศึกษาหารูปแบบการพัฒนาต่างๆ ที่เหมาะสมในพื้นที่ต้นน้ำ โดยมีการศึกษาการพัฒนาป่าไม้ ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้ได้ผลอย่างสมบูรณ์เป็นหลัก ต้นทางเป็นป่าไม้และปลายทาง เป็นการศึกษาการประมงตามอ่างเก็บน้ำต่างๆ ผสมกับการศึกษาด้านสหกรณ์ เกษตรกรรม ปศุสัตว์และโคนม เกษตรอุตสาหกรรม รวมทั้งการตลาด เพื่อให้เป็นศูนย์ศึกษาในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตอย่างสมบูรณ์แบบ และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อราษฎรที่เข้ามาศึกษา กิจกรรมต่างๆ ได้อย่างแท้จริง (รายงานประจำปี 2556: 10)

การศึกษาและพัฒนาอาชีพการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ เป็นโครงการหนึ่งในการศึกษาและพัฒนาอาชีพ ด้านเกษตรกรรม ศึกษาวิจัยการเพาะเลี้ยงเห็ดเพื่อช่วยพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น ทำให้เกษตรกรได้รับอาหารที่มีคุณค่าและได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเกิดรายได้ (งานศึกษาและพัฒนาการปลูกพืช :2557) กิจกรรมแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ การผลิตเชื้อบริสุทธิ์ การผลิตหัวเชื้อในเมล็ดธัญพืชและการผลิตก้อนเชื้อ ผลที่ได้ จากการศึกษาวิจัย คือ เทคนิคที่เหมาะสมในการเพาะเลี้ยงเห็ดหลายชนิด ซึ่งศูนย์ฯ ได้ขยายผลงานเพาะเลี้ยงเห็ดนี้สู่เกษตรกร ในลักษณะของการสาธิต ฝึกอบรม และส่งเสริมเผยแพร่ ตลอดจนสนับสนุนการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้เกษตรกรเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการเพาะเลี้ยงเห็ด เพื่อเป็นอาหารและรายได้เสริม และอาจจะเป็นบทพิสูจน์รูปแบบแห่งความสำเร็จเพื่อการเรียนรู้และนำไปสู่การปฏิบัติ การพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ที่ยั่งยืนต่อไป

พื้นที่ดำเนินงาน

1. พื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อที่ 8,500 ไร่
2. พื้นที่หมู่บ้านรอบบริเวณศูนย์ฯ ของโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ 18 หมู่บ้านในตำบลแม่ฮ้อยเงิน ตำบลเชิงตอย ตำบลป่าป้อ อำเภอดอยสะเก็ด และตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

การเพาะเห็ดในถุงพลาสติก เป็นการเพาะเห็ดที่เลียนแบบธรรมชาติและมีการพัฒนาวิธีการมาใช้กับเห็ดอีกหลายชนิด เช่น เห็ดนางฟ้า เห็ดนางรม เห็ดเป๋าฮื้อ เห็ดขอนขาว เห็ดลมป่า เห็ดหลินจือ เห็ดหัวลิง เป็นต้น วัสดุหลักที่ใช้ในการเพาะเห็ดในถุงพลาสติก คือ ขี้เลื่อยไม้ยางพารา แต่ปัจจุบันขี้เลื่อยไม้ยางพารามีราคาสูงขึ้น และแหล่งวัตถุดิบแหล่งใหญ่มีอยู่ในภาคใต้ และภาคตะวันออกของประเทศไทยเท่านั้น ดังนั้น เพื่อเป็นการศึกษาวัสดุเพาะที่มีศักยภาพ

ในการนำมาทดแทนซีเลียม้อย่างพาราซึ่งใช้เป็นวัสดุเพาะหลักในปัจจุบัน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงได้ทดลองนำวัสดุในท้องถิ่น ได้แก่ ฟางข้าว หญ้าแฝก ซีเลียม้อยมะม่วง ไม้ฉำฉา ไม้กระถิน ไม้ยราบยักษ์ ชานอ้อย เปลือกถั่วเหลือง หรือหญ้าที่ป่นละเอียด มาใช้เป็นวัสดุในการเพาะ (กลุ่มงานศึกษาและพัฒนาการปลูกพืช ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ.2554:5-7) โดยที่ ศูนย์ศึกษาฯ ได้แบ่งขั้นตอนการผลิตให้ตออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. การผลิตเชื้อบริสุทธิ์ (แม่เชื้อ)

1.1 การเตรียมอาหารวุ้น (อาหาร PDA)

โดยปกติขั้นตอนในการผลิตเชื้อบริสุทธิ์ ต้องปฏิบัติในห้องที่สะอาดเพื่อป้องกันกาปนเปื้อนจากเชื้ออื่น อาหารสำหรับเลี้ยงเชื้อเห็ด คือ อาหาร Potato Dextrose Agar (PDA) มีส่วนประกอบดังนี้

มันฝรั่ง	200	กรัม	3. วุ้นผง	20	กรัม
น้ำตาล กลูโคส	20	กรัม	4. น้ำสะอาด	1	ลิตร

วิธีการ เตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ทำอาหารวุ้น ล้างมันฝรั่งให้สะอาด ปอกเปลือกแล้วหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ นำไปต้มกับน้ำ 1.2 ลิตร โดยใช้ไฟอ่อน ๆ นานประมาณ 15 นาที พอมันฝรั่งสุกนิ่ม นำมากรองเอาแต่น้ำ ให้ได้ 1 ลิตร จากนั้นนำไปต้มอีกครั้งแล้วใส่วุ้นผงและน้ำตาลกลูโคสลงไป ให้วุ้นละลายเมื่อได้ที่แล้วนำไปเทใส่ขวดแบนหรือหลอดแก้ว ถ้าใช้หลอดแก้วให้บรรจุวุ้นให้มีความสูงประมาณ 1 นิ้ว จากก้นหลอด ถ้าใช้ขวดแบนให้บรรจุอาหารวุ้นสูงประมาณ 2-3 เซนติเมตร จากก้นขวด ปิดหลอดแก้วหรือขวดด้วยจุกสำลี แล้วปิดทับด้วยกระดาษ นำไปนึ่งฆ่าเชื้อด้วยหม้อนึ่งความดันโดยใช้ความดัน 15 ปอนด์ต่อตารางนิ้ว นาน 30 นาที จากนั้นนำขวดหรือหลอดแก้วที่นึ่งฆ่าเชื้อแล้ววางเอียงประมาณ 15 องศา เพื่อเพิ่มพื้นที่ผิวหน้าวุ้นสำหรับเลี้ยงเชื้อต่อไป

1.2 การย้ายเนื้อเยื่อดอกเห็ดลงบนอาหารวุ้น

วิธีการ เตรียมวัสดุอุปกรณ์การย้ายเนื้อเยื่อดอกเห็ด ได้แก่ ดอกเห็ด อาหารวุ้น เข็ม เขี่ย ตะเกียงแอลกอฮอล์ ตู้อ่างเชื้อ คัดเลือกดอกเห็ดที่สมบูรณ์ มีลักษณะที่ต้องการ ไม่แก่หรืออ่อนจนเกินไป ไม่มีโรคหรือแมลงเข้าทำลาย นำมาฉีกดอกตามยาว โดยทำภายในตู้ปลอดเชื้อ ใช้เข็มเขี่ยเชื้อ เขี่ยเนื้อเยื่อด้านในของดอกเห็ดวางลงบนอาหารวุ้น (PDA) ที่เตรียมไว้ หลังจากเขี่ยเนื้อเยื่อดอกเห็ดลงอาหารวุ้นแล้ว บ่มไว้ในห้องที่สะอาด ประมาณ 10-15 วัน เส้นใยของเชื้อเห็ดจะเจริญเติบโตจนเต็มผิวอาหารวุ้น ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับชนิดของเห็ดและสิ่งแวดล้อม ในระยะนี้ต้องตรวจดูการเจริญเติบโตของเชื้อเห็ด เพื่อคัดเลือกเชื้อเห็ดที่สมบูรณ์ เชื้อเห็ดที่ดี เส้นใยจะต้องเจริญแผ่รัศมีเป็นวงกลมไม่มีส่วน

โตส่วนหนึ่งยุบหรือเว้าแห้ง หรือมีการปนเปื้อนของจุลินทรีย์อื่น ๆ เจริญเต็มผิวอาหารวุ้นอย่างสม่ำเสมอ เชื้อเห็ดที่มีลักษณะดังกล่าวนี้สามารถใช้เป็นแม่พันธุ์ต่อไปได้

2. การผลิตหัวเชื้อบนเมล็ดธัญพืช (หัวเชื้อหรือเชื้อขยาย)

2.1 การเตรียมอาหารข้าวฟ่าง

การผลิตหัวเชื้อในเมล็ดธัญพืช ขั้นตอนนี้เป็น การเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงเส้นใยเห็ด เพื่อเพิ่มปริมาณเส้นใยก่อนถ่ายหัวเชื้อลงถาดอาหารเพาะ เมล็ดธัญพืชที่นิยมใช้เพื่อการผลิตหัวเชื้อคือ เมล็ดข้าวฟ่าง เพราะหาง่ายและราคาถูก อาจใช้เมล็ดข้าวเปลือกแทนได้ วิธีการเตรียมเพื่อขยายเส้นใยมีดังนี้

2.2 วิธีการเตรียมอาหารข้าวฟ่าง

2.2.1 นำเมล็ดข้าวฟ่างแช่น้ำ คัดเอาสิ่งเจือปนออกแล้วแช่น้ำทิ้งไว้ 1 คืน

2.2.2 ต้มเมล็ดข้าวฟ่างให้สุกเพียงภายนอก ภายในเมล็ดข้าวฟ่างเป็นสีขาว

2.2.3 ผึ่งเมล็ดข้าวฟ่างที่นึ่งแล้ว เพื่อลดความชื้น

2.2.4 บรรจุเมล็ดข้าวฟ่างลงในขวดแบนประมาณครึ่งขวด หรือ 2 ใน 3 ส่วนปิดจุกด้วยสำลี หุ้มด้วยกระดาษทึบอีกทีหนึ่ง

2.2.5 นำขวดเมล็ดข้าวฟ่างไปนึ่งฆ่าเชื้อด้วยหม้อนึ่งความดันโดยใช้ความดันที่ 15 ปอนด์ต่อตารางนิ้ว นาน 30 นาที

2.2.6 เมื่อขวดอาหารข้าวฟ่างเย็นตัวลง เขย่าขวดให้ความชื้นของเมล็ดในขวดกระจายทั่วถึง เพื่อช่วยให้เส้นใยเห็ดเดินเร็วขึ้น

2.3 การย้ายแม่เชื้อลงบนอาหารข้าวฟ่าง

วิธีการทำขั้นตอนนี้ เริ่มจากเลือกขวดแม่เชื้อเห็ดที่เส้นใยเจริญเต็มผิวหน้าวุ้นใหม่ ๆ นำไปย้ายเชื้อภายในตู้ปลอดเชื้อ โดยใช้เข็มเขี่ยเชื้อลงไฟให้ร้อนจนแดงจัด รอให้เข็มเขี่ยเย็นลง ตัดอาหารวุ้น ขนาดประมาณ 1 ตารางเซนติเมตร ให้มีเส้นใยเห็ดติดมาด้วย วางลงบนเมล็ดข้าวฟ่าง บริเวณตรงกลางขวด จากนั้นเส้นใยเห็ดจะเจริญแผ่รัศมีเป็นวงกลม เส้นใยเห็ดใช้เวลาประมาณ 10-20 วัน จึงเจริญเต็มอาหารข้าวฟ่าง

3. การผลิตก้อนเชื้อเห็ดและการเปิดดอกเห็ด (ก้อนเชื้อเห็ด)

3.1 การบรรจุถาดอาหารเพาะ

วัสดุอุปกรณ์

3.1.1 วัสดุเพาะได้แก่ ฟางข้าว ชานอ้อย เปลือกถั่วต่าง ๆ ขี้เลื่อยไม้ยางพารา ไม้ฉำฉา ไม้มะม่วง ไม้กระถิน ไม้เบญจพรรณ ไม้รบายักษ์ เป็นต้น

3.1.2 หัวเชื้อที่เจริญบนเมล็ดธัญพืช (ข้าวฟ่าง)

3.1.3 ถาดพลาสติกทนร้อนขนาด 6½ นิ้ว x 12½ นิ้ว หรือ 7 x 13 นิ้ว

- 3.1.4 คอขวดพลาสติก หรือไม้ไผ่รวก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1-1.5 นิ้ว
- 3.1.5 สำลียาบ ยางรัด กระดาษ ฝาจุก
- 3.1.6 แอลกอฮอล์สำหรับฆ่าเชื้อ และแอลกอฮอล์สำหรับจุดไฟ
- 3.1.7 ถังนึ่งไม่อัดความดัน (หม้อนึ่งลูกทุ่ง)
- 3.1.8 โรงเรือนหรือสถานที่บ่มเส้นใย
- 3.1.9 โรงเรือนสำหรับเปิดดอกเห็ด

สูตรอาหารเพาะ

สูตร 1	ฟางข้าวแห้งสับเป็นท่อนยาว 4-6 นิ้ว	100	กิโลกรัม
	ยูเรีย	1	กิโลกรัม
	ปูนขาว	1	กิโลกรัม
	ปุ๋ยดับเบิลซูเปอร์ฟอสเฟต (0-46-0)	2	กิโลกรัม
	รำละเอียด	5	กิโลกรัม

สูตรนี้ใช้ได้ดีกับเห็ดนางฟ้า นางรม และเห็ดเป๋าฮื้อ เป็นสูตรดัดแปลงเพื่อลดต้นทุนการผลิต เป็นสูตรทดแทนการใช้เชื้อเลี้ยง วิธีการเตรียม คือ แช่วางให้อิ่มน้ำ หมักกับยูเรียตั้งเป็นแท่งโดยใช้แบบพิมพ์ ขนาด กว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร และสูงครึ่งเมตร เช่นเดียวกับการตั้งกองปุ๋ยหมัก หลังจากนั้นเอาแบบพิมพ์ออก คลุมกองฟางด้วยพลาสติก หมักทิ้งไว้ 3-4 วัน จากนั้นกลับกองฟางหมัก พร้อมกับใส่ปูนขาวลงไปหมักต่ออีก 3-4 วัน แล้วกลับกองฟางอีกครั้ง ครั้งนี้ใส่ปุ๋ยสูตร 0-46-0 ลงไปด้วย หมักต่ออีก 3-4 วัน กลับกองฟางหมักอีกครั้ง จากนั้นนำไปบรรจุลงถุงได้เลย หรือใช้อาหารเสริมรำละเอียด 5% ผสมด้วยก็ได้

สูตร 2	ขี้เลื่อยไม้ยางพารา	100	กิโลกรัม
	รำละเอียด	5	กิโลกรัม
	ปูนขาว	1	กิโลกรัม
	ดีเกลือ	0.2	กิโลกรัม
	น้ำปรับความชื้น	50-60	เปอร์เซ็นต์
สูตร 3	ขี้เลื่อยไม้ยางพารา	100	กิโลกรัม
	รำละเอียด	8	กิโลกรัม
	น้ำตาลทรายแดง	1	กิโลกรัม
	แป้งข้าวเหนียว	1	กิโลกรัม
	ปูนขาว	1	กิโลกรัม

ดีเกลือ
น้ำปรับความชื้น

0.2 กิโลกรัม
50-60 เปอร์เซ็นต์

วิธีการเตรียมถุงอาหารเพาะ

เตรียมส่วนผสมแต่ละอย่างตามสูตรที่ต้องการ นำส่วนผสมทุกอย่างมาผสมคลุกเคล้าให้เข้ากัน เติมน้ำลงไปให้มีความชื้น 50-60 เปอร์เซ็นต์ ตรวจสอบได้ง่าย ๆ ด้วยการกำส่วนผสมไว้ในอุ้งมือแล้วบีบให้แน่น เมื่อคลายมือออกแล้ว หากส่วนผสมยังคงจับเป็นก้อนและไม่มีน้ำซึมออกมาทางฝ่ามือนิ้วมือเป็นอันว่าใช้ได้ นำส่วนผสมไปบรรจุถุง พลาสติกที่ทนร้อน ขนาด 6.5 x 12.5 นิ้ว หนา 0.8-1.10 มม. ประมาณ 800-1,000 กรัม อัดให้แน่นพอสมควร จากนั้นใส่คอขวด แล้วปิดปากขวดด้วยฝาจากประหยัดสำลี นำไปนึ่งฆ่าเชื้อด้วยหม้อนึ่งลูกทุ่ง โดยการนำไปจัดเรียงเป็นชั้นๆ ลงในถัง 200 ลิตร ใส่น้ำให้สูงจากก้นถังประมาณ 6-8 นิ้ว วางตะแกรงลงให้อยู่เหนือระดับน้ำเล็กน้อย จัดวางก้อน เชื้อเรียงกันอย่างแน่น ถังหนึ่งจะบรรจุก้อนเชื้อได้ประมาณ 70-80 ถุง ปิดฝาดังและรัดเข็มขัดอีกชั้นหนึ่ง จากนั้นต้มน้ำจนเดือด สังเกตจากรูที่เจาะไว้ที่ฝา เมื่อไอน้ำเดือดพุ่งตรงให้เริ่มจับเวลาประมาณ 3 ชั่วโมง ต้องรักษาระดับไอน้ำให้พุ่งออกมาอย่างสม่ำเสมอ หลังจากนั้น จึงดับไฟ เปิดถังนี้ แล้วทิ้งก้อนเชื้อไว้ให้เย็น

3.2 การถ่ายหัวเชื้อลงบนถุงอาหารเพาะ

วิธีการ การถ่ายหัวเชื้อควรทำในห้องที่สะอาด ลมไม่โกรก นำอุปกรณ์ต่างๆ และก้อนเชื้อเข้าไปในห้องเชื้อ เชื้อหัวเชื้อหรือใช้เข็มเขี่ยที่ลนไฟฆ่าเชื้อแล้วเขี่ยเมล็ดข้าวฟ่างให้กระจาย เขี่ยปากขวดหัวเชื้อด้วยแอลกอฮอล์ 70% เปิดจุกสำลีที่ปากขวดพร้อมทั้งลนปากขวดด้วยตะเกียงแอลกอฮอล์ แล้วเทหัวเชื้อลงในถุงอาหารเพาะประมาณ 15-20 เมล็ดต่อถุงอย่างรวดเร็ว ปิดจุกสำลี ที่ปากถุงเพื่อป้องกันไม่ให้ปนเปื้อนเชื้ออื่นๆ แล้วเขย่าถุงก้อนเชื้อเบาๆ ให้เมล็ดข้าวฟ่างกระจายออกเต็มหน้าก้อนเชื้อ ต่อเชื้อถุงอื่นต่อไปจนหมด แล้วหุ้มปากถุงด้วยกระดาษ รัดด้วยยางรัด แล้วนำก้อนเชื้อเข้าห้องบ่มเชื้อต่อไป หัวเชื้อ 1 ขวด สามารถหยอดได้ประมาณ 40-50 ถุง

3.3 การบ่มเส้นใยเห็ด

โรงเรือนที่ใช้สำหรับบ่มก้อนเชื้อเห็ดนั้น ควรเป็นโรงเรือนที่สะอาด ถ่ายเทอากาศได้สะดวก อุณหภูมิค่อนข้างสม่ำเสมอ ควรเป็นห้องที่ค่อนข้างมืดหรือมีแสงสว่างน้อย ทำเป็นชั้นวางก้อนเชื้อประมาณ 4-6 ชั้น หรือเป็นชั้นรูปตัว A (ภาพ 8) โรงเรือนบ่มเชื้อ ควรมีอุณหภูมิประมาณ 25-30 องศาเซลเซียส จากนั้นเชื้อเห็ดจะเริ่มเจริญเป็นเส้นใยสีขาว จากส่วนบนของคอขวดพลาสติกลงมา เชื้อเห็ดจะเจริญเต็มก้อนเชื้อในเวลาประมาณ 30-45 วัน ขึ้นอยู่กับชนิดของเห็ด และสภาพแวดล้อมในช่วงของการเจริญของเส้นใย รวมถึงขนาดของก้อนเชื้อด้วย

ระยะเวลาในการบ่มเส้นใยของก้อนเชื้อเห็ด

เห็ดนางฟ้า นางรม ภูฐาน นางรมอังการี	ใช้เวลาบ่มเส้นใย 1-1.5 เดือน
เห็ดหูหนู , เป้าฮื้อ	ใช้เวลาบ่มเส้นใย 1.5-2 เดือน
เห็ดขอนขาว	ใช้เวลาบ่มเส้นใย 28-30 วัน
เห็ดลมป่า	ใช้เวลาบ่มเส้นใย 4-5 เดือน
เห็ดหอม	ใช้เวลาบ่มเส้นใย 4-5 เดือน
เห็ดถลนจือและหัวลิง	ใช้เวลาบ่มเส้นใย 1.5-2 เดือน

หมายเหตุ ระยะเวลาการบ่มเส้นใยของก้อนเชื้อเห็ดขึ้นอยู่กับชนิดของเห็ด และสภาพแวดล้อม ต่าง ๆ เช่น อุณหภูมิ ความชื้น วัสดุเพาะ อาหารเสริม และแสงสว่าง

3.4. การเปิดดอกเห็ดและการดูแลรักษา

วิธีการเปิดดอกเห็ดขึ้นอยู่กับชนิดของเห็ด เช่น เห็ดนางฟ้า เห็ดนางรม เห็ดเป้าฮื้อ และเห็ดนางวล การเปิดดอกทำได้โดยตั้งจุดที่อุดปากหรือปิดถุงออก นำถุงก้อนเชื้อไปเรียงซ้อนกันไว้บนชั้นรูปตัวเอ รดน้ำให้ความชื้นภายในโรงเรือน เช้า กลางวัน และเย็น แต่ระวังอย่าให้น้ำเข้าถุงก้อนเชื้อ เพราะจะทำให้ก้อนเชื้อเน่าและเสียหายเร็ว โดยรักษาความชื้นสัมพัทธ์ในอากาศ 70-90 เปอร์เซ็นต์หลังจากเปิดถุงได้ 7-14 วัน จะปรากฏดอกเห็ดขนาดเล็กออกมาจากปากถุง

4. การเก็บเกี่ยวดอกเห็ด เมื่อดอกเห็ดมีอายุปานกลางไม่อ่อนหรือแก่จนเกินไป ใช้มือจับดอกเห็ดแล้วดึงเบาๆ โยกไปทางซ้ายและขวา ดอกเห็ดจะหลุดออกมา การเก็บผลผลิตควรเก็บไปเรื่อยๆ จนกว่าก้อนเชื้อจะหมดอายุ ประมาณ 3-4 เดือน

จากการที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ได้ถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการผลิตเห็ดเศรษฐกิจ ตามขั้นตอนที่ได้กล่าวมาให้เกษตรกรและผู้สนใจ ตั้งแต่ปี 2547 โดยมีการพัฒนาเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อให้ได้ผลผลิตเห็ดที่มีคุณภาพดี และต้นทุนการผลิตที่ไม่สูง และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด และจัดเป็นนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมาให้เหมาะสม ตามสภาพภูมิสังคมในท้องถิ่น

ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ทรงชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ เนื้อหาสาระของแนวปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2517 แก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ใจความสำคัญว่า “.....การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อม.....” (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2549: 45)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราโชวาทวินิจฉัยและพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณ ในการปรับปรุงแก้ไขนั้น ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546 : 26-27)

เศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความหมายถึงความพอเพียง อย่างน้อย 7 ประการ คือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง รักเอื้ออาทรผู้อื่น
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง อนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ที่จะเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง รวมตัวกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจนหรือปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ
5. ปัญหาพอเพียง เรียนรู้ร่วมกัน เเท้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก
6. ตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง เพราะเศรษฐกิจที่สัมพันธ์และเติบโตจากฐานทางวัฒนธรรม อันหมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมจึงจะเป็นเศรษฐกิจที่มั่นคง
7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ผันผวนอย่างรวดเร็วจนกระทั่งมนุษย์ไม่สามารถรับได้

หลักการ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นแนวคิดและปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อให้สังคมไทยรอดพ้นจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อช่วยให้สังคมไทยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคม

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงพระราชทานแก่นักศึกษา ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นปีแรก เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2549: 55-57) จึงขออันเชิญมา ณ ที่นี้ ดังนี้

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอดี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการเมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อย เสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป”

และพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะผู้แทนสมาคม องค์การเกี่ยวกับศาสนา ครู นักเรียน โรงเรียนต่าง ๆ นักศึกษามหาวิทยาลัย ในโอกาสเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาวันที่ 4 ธันวาคม 2517 ดังความตอนหนึ่งว่า

“คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มี สิ่งทันสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพอยู่พอกิน มีความสงบและทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทย อยู่แบบพอยู่พอกิน ความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพอยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้ ประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้ กำลังตก กำลังแย่ง กำลังยุ่ง เพราะแสวงหาความยิ่งยวด ทั้งในอำนาจทั้งในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทางอุตสาหกรรม ทางลัทธิ ฉะนั้น ถ้าทุกท่าน ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิดและมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกันช่วยกันรักษาส่วนรวม ให้อยู่ดีกินดี พอสมควร ขอย้ำพอควร พอยู่พอกิน รักความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวรที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดเวลา”

และต่อมาเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2518 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทาน พระบรมราโชวาท แก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ความว่า (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2549: 20-40)

“...ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมไทยหลายประเทศเปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือ การทุ่มเท สร้างเครื่องจักรกลอันก้าวหน้า และมีประสิทธิภาพสูงขึ้นใช้ในการผลิต ทำให้ผลผลิตทาง อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นรวดเร็วและมากมายจนอาจถึงขั้นฟุ่มเฟือย พร้อมกันนั้น ก็ทำให้คนว่างงานลงเพราะถูกเครื่องจักรกลแย่งไปทำ เป็นให้เกิดความยุ่งยากตกต่ำทางเศรษฐกิจขึ้น เพราะคนที่ว่างงานยากจนลงและผู้ผลิตก็ขาดทุนเพราะสินค้าขายไม่ออก จึงน่าจะต้องดัดแปลงแนวคิด แนวปฏิบัติในการส่งเสริมความเจริญด้านอุตสาหกรรมไปบ้างให้สมดุลกับด้านอื่น ๆ เพื่อความอยู่รอด...”

ในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช 2523 ได้พระราชทานพระราชดำรัสแก่ประชาชน ชาวไทย ในเรื่องการเป็นอยู่โดยประหยัด เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2522 ความว่า

“วิธีทางดำเนินของบ้านเมืองของประชาชนทั่วไปมีความเปลี่ยนแปลงมาตลอด เมื่อมาจากความวิปริตของวิถีแห่งเศรษฐกิจสังคม การเมือง และอื่น ๆ ของโลก ยากยิ่งที่เราจะหลีกเลี่ยงให้พ้นได้

จึงทำให้ต้องระมัดระวังระดับพระองค์ตัวเรามากเข้าโดยเฉพาะในเรื่องการเป็นอยู่โดยประหยัด เพื่อที่จะอยู่ให้รอด และก้าวหน้าต่อไปได้โดยสวัสดิ์”

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยได้ประสบปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงจนเกิดผลกระทบทั่วทั้งประเทศ และเพื่อเป็นการแก้ปัญหาดังกล่าว ประกอบกับการที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนคนไทยมีความพออยู่พอกินตามอัตถภาพ จึงพระราชทานพระบรมราโชวาทเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชาชนในสภาวะที่ประเทศประสบปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ ความว่า

“...ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไป ในทางที่จะทำให้กลับมาเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงไม่ต้องทั้งหมด แม้จะครึ่งหนึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็สามารถอยู่ได้ การแก้ไข จะต้องใช้เวลาไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนก็จะใจร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้ ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า “การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่ เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่าอุ้มชูตัวเองได้...”

“...ให้มีพอกเพียงพอกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัว จะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เองอย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่าง ๆ ก็มาบอกว่า ล้าสมัยคนอื่นเขาต้องการเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้าไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียงเลยรู้สึกว่ามันหุหุหุ แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่าผลิตให้พอเพียงได้...”

ต่อมาเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541 ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิตฯ เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติมว่า

“....คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่มีในตำราไม่เคยมีระบบเศรษฐกิจพอเพียง มีอย่างอื่นแต่ไม่ใช่คำนี้ ปีที่แล้วพูดว่าเศรษฐกิจพอเพียงเพราะหาคำอื่นไม่ได้ และได้พูดอย่างหนึ่งว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ให้ปฏิบัติเพียงครั้งเดียวคือ ไม่ต้องทั้งหมด หรือแม้จะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอในคราวนั้นเมื่อปีที่แล้วนี้กว่าเข้าใจกัน แต่เมื่อไม่นาน เดือนที่แล้วมีผู้ที่ควรจะรู้ เพราะว่าได้ปฏิบัติเกี่ยวกับพัฒนามาช้านานแล้ว มาบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ดีแล้ว ก็เข้าใจว่าปฏิบัติเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั้น หมายความว่า ถ้าทำได้เศษหนึ่งส่วนสี่ของประเทศ ก็พอความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง และทำได้เพียง เศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั้น ไม่ได้ แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่เศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ ต้องพูดเข้าในเรื่องเลย เพราะหนักใจว่า แม้แต่คนที่เป็ดอกเตอร์ก็ไม่เข้าใจ อาจจะพูดไม่ชัด แต่เมื่อกลับไปดูที่เขียนจากที่พูดก็ชัดแล้วว่าควรจะปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต้องทั้งหมดเพียงครั้งหนึ่งก็ใช้ได้ แม้จะเป็นเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็พอ หมายความว่า วิธีปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ไม่ต้องทำ ทั้งหมด และขอเติม

ว่าถ้าทำทั้งหมดก็จะทำไม่ได้ ฉะนั้นจึงพูดว่าเศรษฐกิจพอเพียง ปฏิบัติเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็ควรจะพอ และทำได้ อันนี้เป็นขอหนึ่งที่จะอธิบายคำพูดที่พูดมาเมื่อปีที่แล้ว....”

“....คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีกไม่ได้ หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ ถ้าใครได้มา อยู่ที่นี้ในศาลาวันนี้ เมื่อเท่าไร 20, 24 ปี เมื่อปี 2517, 2518 ถึง 2541 นี้ก็ 24 ปี ไซ้ใหม่ วันนั้น ได้พูดว่า เราควรจะปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกิน ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้น ก็เริ่มจะไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ ชักจะไม่มีพอกินจึงต้องมีนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้....”

“....ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจ หรือระบบพอเพียง เมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียง แปลในใจแล้วก็ได้พูดออกมาด้วยว่าจะแปลเป็น Self-sufficiency (พึ่งตนเอง) ถึงได้บอกว่า พอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้กว้างขวางกว่า Self-sufficiency คือ Self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ไม่ต้องไปขอซื้อขอคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง) เป็นตามที่เขาเรียกว่า ยืนบนขาของตัวเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง) แต่พอเพียงนี้ มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือ คำว่าพอก็เพียงพอเพียงนี้ก็พอ ดังนั้นเอง คนเราถ้าพอใจในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียน คนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศ มีความคิด “อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ” มีความคิดว่าทำอะไรต้องเพียงพอ หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมากคนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตถภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง...”

วันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2542 ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เพิ่มเติมว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียงนั้นเขาตีความว่าเป็นเศรษฐกิจชุมชน หมายความว่า ให้พอเพียงในหมู่บ้านหรือในท้องถิ่น ให้สามารถที่จะพอมีพอกินเริ่มด้วย พอมี พอกิน พอมีพอกินนี้ เป็นเพียงเริ่มต้นของเศรษฐกิจ เมื่อปีที่แล้วบอกว่าถ้าพอมีพอกิน คือ พอมีพอกินของตัวเองนั้น ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจสมัยหิน หินนั้นเป็นเศรษฐกิจพอเพียง...”

ต่อมาในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2543 ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เพิ่มเติมในเรื่องคำแปลว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ย้าแล้วย้าอีก แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Sufficiency economy ภาษาไทยก็ต่อว่า ว่าไม่มี Sufficiency economy แต่ว่าเป็นคำใหม่ของเราก็ได้ ก็หมายความว่า

ประหยัดแต่อย่าไม่ชี้เหนียว ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผลจะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้วทุกคนจะมีความสุขแต่พอเพียงเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติยากที่สุด...” และได้พระราชทานอธิบายเพิ่มเติมในวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2544 ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข ความว่า

“...ฉันพูดเศรษฐกิจพอเพียง ความหมาย คือ ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง คือทำจากรายได้ 200 - 300 บาท ขึ้นไป เป็น 2 หมื่น 3 หมื่นบาท คนชอบเอาคำพูดของฉัน เศรษฐกิจพอเพียงไปพูดเลอะเทอะ เศรษฐกิจพอเพียง คือ ทำเป็น Self - sufficiency มันไม่ใช่ ความหมายไม่ใช่แบบที่ฉันคิด ที่ฉันคิดคือ เป็น Self - sufficiency of Economy เช่น ถ้าเขาต้องการดู TV ก็ควรให้เขามีดู ไม่ใช่ไปจำกัดเขาไม่ให้ซื้อ TV ดู เขาต้องการดูเพื่อสนุกสนาน ในหมู่บ้านไกล ๆ ที่ฉันไปเขามี TV ดูแต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มี ไฟฟ้า แต่ถ้า Sufficiency นั้นมี TV เขาฟุ่มเฟือย เปรียบเสมือนคนไม่มีสตางค์ไปตัด Suit และยังใส่ Necktie versace อันนี้ก็เกินไป”

ชวลีพรรณ ศรีสุนทร (2548: 58) กล่าวว่า คนแต่ละคนมีชีวิตที่แตกต่างกันไปตามแผนของสังคมที่ซับซ้อนเปลี่ยนแปลง และพัฒนาตลอดเวลา แต่ทุกคนก็ยังมีความต้องการที่ประสบความสำเร็จในชีวิตโดยเฉพาะคนไทยที่อยู่ในประเทศไทยนั้น ยังมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงชี้แนะและมอบแนวทางในการดำรงชีวิตในทางสายกลางที่สมดุล คือ มีความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันภายใต้เงื่อนไขของความรู้และคุณธรรม ที่เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียง ชีวิตความเป็นอยู่ของคนเกี่ยวข้องกับทั้งเศรษฐกิจ สังคมการเมืองการปกครอง และอื่นๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นความจำเป็นพื้นฐานที่แต่ละคนมีระดับความต้องการที่ไม่เท่ากัน เพราะแต่ละคนย่อมมีโอกาสของการพัฒนาการที่แตกต่างออกไปเช่น ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ การสร้างรายได้ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันด้านสังคมเริ่มต้นจากการดำรงชีวิตจะมองถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง ความร่วมมือของคนในครอบครัวและคนรอบข้าง สมาชิกในสังคมยอมรับ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต เป็นต้น

อำพล เสนาณรงค์ (2548: 10) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงการพยายามพึ่งตนเองช่วยตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้ของที่ผลิตในท้องถิ่นหรือในประเทศให้มากที่สุด พยายามกอบกู้ให้ให้น้อยที่สุด และควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เพื่อให้รายจ่ายไม่เกินรายรับ

ประเวศ วะศรี(2542: 44) ให้ความเห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่า ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ผลิต ไม่ส่งออก ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค แต่หมายถึงการที่มนุษย์เรามีความพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการได้แก่

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกันซึ่งเป็นเรื่องของศีลธรรมที่จะขาดไม่ได้

2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรต่อคนอื่นได้
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง อนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำการเกษตรผสมผสานจะได้อาหาร สิ่งแวดล้อมและเงิน จึงเห็นได้ว่ามิใช่เศรษฐกิจที่มองแต่เงินเท่านั้น แต่จะมีการเชื่อมโยงกันทุกอย่างทั้งจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม
4. ชุมชนเข้มแข็งเพียงพอ การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็งทำให้แก้ไขปัญหาความยากจน ทำให้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และแก้ปัญหาสังคมต่างๆได้
5. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติและสามารถปรับตัวได้ต่อเนื่อง
6. พื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายเศรษฐกิจจึงควรมีความสัมพันธ์และเจริญเติบโตไปจากฐานทางวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง
7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่เช่นนั้นจะทำให้คนรับไม่ได้กับความผันผวนที่เกิดขึ้นเร็วเกินไป ดังที่เป็นอยู่ในขณะนี้คือ สุขภาพจิตเสีย เครียดรุนแรง ซึมเศร้า และฆ่าตัวตาย

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งในด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2553:3-12)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วนดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็น การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา
2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน
3. คำนียาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อมๆกันดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับการพอประมาณ

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3.3 การมีภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานกล่าวคือ

4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย ความมีตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (ชุมชนสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย, 2553: 25-27)

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อประโยชน์สุขแห่งทวยราษฎร์ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา ทรงสอดส่องในทุกข์สุขของพสกนิกรทั้งหลายทั่วทุกแผ่นดิน มาตั้งแต่ครั้งต้นรัชกาลสืบเนื่องมาจวบจนปัจจุบันแล้วด้วยความห่วงใยในทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนิน ไปเยี่ยมเยียนประชาชนตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทยากจน ห่างไกลและทุรกันดาร ในแต่ละปีพระองค์จึงประทับอยู่ภูมิภาคต่าง ๆ มากกว่าประทับอยู่พระราชวังที่กรุงเทพฯ เพื่อทรงค้นหาข้อมูลที่แท้จริงจากประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐประจำพื้นที่ และทรงสังเกตการณ์สำรวจสภาพทางภูมิศาสตร์ไปพร้อม ๆ กันด้วย ทั้งนี้ เพื่อทรงรวบรวมข้อมูลไว้เป็นแนวทางที่จะ พระราชทานพระราชดำริ ให้ดำเนินโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2556: 17-18)

พระมหากษัตริย์คุณ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานแก่ปวงราษฎรไทยทั้งหลาย ในระยะต้นแห่งการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัตินั้นเป็นพระราชดำริด้าน

การแพทย์และงานเป็นส่วนใหญ่ เพราะในระยะเวลาดังกล่าวกิจการด้านการแพทย์ของไทยยังไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร และการบริหารสาธารณสุขในชนบทยังมีได้แพร่หลาย โดยพระราชกรณียกิจช่วงแรก เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 - 2505 เป็นการช่วยเหลือเริ่มแรกอันเป็นโครงการช่วยเหลือประชาชนเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ กรมประมงนำพันธุ์ปลาหมอเทศจากป็นัง ซึ่งได้รับจากผู้เชี่ยวชาญด้านการประมงขององค์การอาหาร และการเกษตรแห่งประชาชาติเข้าไปเลี้ยงในสระน้ำพระที่นั่งอัมพรสถาน และเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2496 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศนี้ แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าประเทศ นำไปเลี้ยงเผยแพร่ขยายพันธุ์ปลาหมอเทศนี้แก่ราษฎรในหมู่บ้านของตน เพื่อจักได้มีอาหารโปรตีนเพิ่มขึ้น

โครงการพระราชดำริที่นับได้ว่าเป็นโครงการพัฒนาชนบท โครงการแรกเกิดขึ้นในปีพ.ศ. 2495 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทาน รถบัสโตเซอร์ ให้หน่วยตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรไปสร้างถนนเข้าไปยังบ้านห้วยมงคล ตำบลหินเหล็กไฟ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อให้ราษฎรสามารถสัญจรไปมา และนำผลผลิตออกมาจำหน่ายยังชุมชนภายนอกได้สะดวกขึ้น

โครงการพระราชดำริทั้งหลายในระยะแรก สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. โครงการที่มีการค้นคว้าศึกษาทดลองเป็นการส่วนพระองค์ เพื่อจักได้นำผลการศึกษาดทดลองไปใช้ในพื้นที่และลักษณะงานที่ทรงเห็นว่าเหมาะสม
2. โครงการที่เริ่มเข้าไปแก้ปัญหาหลักของเกษตรกร ด้วยการพัฒนาแบบผสมผสาน (Integrate development) ซึ่งระยะแรกอยู่ในแถบใกล้เคียงบริเวณที่ประทับในภูมิภาคและค่อย ๆ ขยายขอบเขตไปในวงกว้างขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2556: 25-27)

หลักการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริ และบรรลุมิติดูประสงค์ มีหลักการสำคัญ ๆ คือ

1. การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นอยู่เสมอว่า โครงการของพระองค์นั้น เป็นโครงการ ที่มุ่งช่วยเหลือแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่ราษฎรกำลังประสบปัญหาอยู่พระองค์ทรงมี พระราชดำรัสถึงความจำเป็นนี้ว่า “...ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไข การปวดหัวนี้ก่อนแต่ปวดหัว ไขยาแก้ปวด หรือยาอะไรก็ได้ตามแก้ปวดหัว มันไม่ได้แก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน

เพื่อที่จะให้ อยู่ในสภาพที่คิดได้แล้วอีกอย่าง ก็คือ แบบแมคโค (Macro) นี้ เราจะทำแบบรีอ์ทั้งหมด ฉันทไม่เห็นด้วย อย่างบ้านคน อยู่เราบอกบ้านนี้มันผุดตรงโน้น ผุดตรงนี้ไม่คุ้มที่จะไปซ่อมเอา ตกลงรื้อบ้านนี้ ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหนไม่มีที่อยู่ ก็ต้องค้าเสียก่อนแล้วค่อย ๆ ดูตรงนี้ยังพออยู่ได้ ไปรื้อตรงห้องโน้นแล้วก็ค่อย ๆ สร้างแล้วมารื้อตรงห้องนี้ วิธีทำจะต้องค่อย ๆ ทำจะไประเบิดหมดไม่ได้....”

ตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้เน้นหลักมุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งต้องการแก้ไขอย่างรีบด่วน เช่น กรณีเขตพื้นที่อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชาและเป็นพื้นที่ยากจนในเขตอิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ที่ขบวนการพัฒนาของรัฐยังไม่ถึง ในช่วงระยะเวลานั้นภายหลังจากมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ เข้าไปดำเนินการแล้ว ปัญหาความมั่นคงที่เคยมีอยู่ก็ลดน้อยถอยลง และหมดสิ้นไปในที่สุด แม้กระทั่งปัจจุบัน โครงการที่แก้ปัญหายุทธศาสตร์ และจะมีผลระยะยาวต่อไป คือ การแก้ปัญหาจราจรและการป้องกันน้ำท่วมในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอน : จากภายในสู่ภายนอก หลักการสำคัญประการถัดมา คือ การพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับความจำเป็นอย่างประหัต ทั้งนี้ เพื่อให้มีรากฐานที่มั่นคงก่อนแล้วจึงดำเนินการเพื่อความเจริญก้าวหน้าในลำดับต่อ ๆ ไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นการพัฒนาที่ มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ในลักษณะการพึ่งตนเอง ทรงใช้คำว่า “ระเบิดจากข้างใน” นั่นคือ ทำให้ชุมชนหมู่บ้านมีความเข้มแข็งก่อนแล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหากับชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาส เตรียมตัวหรือตั้งตัว พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะช่วยเหลือราษฎรตามความจำเป็นและความเหมาะสมกับสภาพภาพเพื่อที่ราษฎรเหล่านั้นจะสามารถพึ่งตนเองได้ และออกมาสู่สังคมภายนอกได้อย่างไม่ลำบาก ดังแนวพระราชดำรัสต่อไปนี้

“.....การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการ และอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็ว แต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วยก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยาก ล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่หลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้ การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่น เป็นพื้นฐานนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอต่อไปโดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวัง และประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์การพัฒนา

มนุษย์ด้วยหลักการสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : การช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองและพึ่งตนเองได้ต่อไป...”

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นสิ่งจำเป็นต้องกระทำ เพื่อเป็นการบรรเทาความเดือดร้อน ความขาดแคลน หรือความทุกข์ยากในรูปแบบต่าง ๆ ให้ประชาชนอยู่ในสภาพปกติเสียก่อนจึงจะมีกำลังในการคิดหาแนวทางในการดำรงชีวิตต่อไปแล้วขั้นต่อไป คือ การพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพและสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุดนั้นสอดคล้องเป็นอย่างดีกับหลักการสำคัญของ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม นั่นคือ การช่วยให้ผู้อื่นสามารถช่วยตนเองได้ทั้งการพัฒนาด้านในคือ การรักษาสมดุลด้านจิตใจ (Psychological balance and well being) และการพัฒนา ด้านนอกหรือความมั่นคงทางวัตถุ (Physical security) ดังพระราชดำริตอนหนึ่ง ซึ่งอาจอัญเชิญมา ณ ที่นี้ คือ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2548: 20-40)

“...การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้นในการช่วยเหลือแต่ละครั้ง แต่ละกรณี จำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการ และความจำเป็นก่อนและต้องทำความเข้าใจ กับผู้ที่เราจะช่วยให้เข้าใจด้วยว่า เขาอยู่ในฐานะ อย่่างไรสมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใด อีกประการหนึ่งในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่าเราจะช่วยเขา เพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป...”

ตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เน้นหลัก “การพึ่งตนเอง” เพื่อพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎร ได้แก่ โครงการธนาคารข้าว โครงการธนาคารโค - กระบือ และโครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ “หุบกระพง” อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งดำเนินการเพื่อให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยทำกินและรวมตัวกันในรูปแบบของกลุ่มสหกรณ์ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนและการทำงานทำกินร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนั้นโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในระยะหลังก็ล้วนแต่เพื่อให้ประชาชน สามารถช่วยตัวเองได้เพราะเป็นโครงการที่สนับสนุนให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพ เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การให้การอบรมความรู้สาขาต่าง ๆ ทั้งด้านการเกษตร และศิลปชีพพิเศษ เป็นต้น การส่งเสริม ความรู้ด้วย “ตัวอย่างของความสำเร็จ” และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าควรที่จะสร้างเสริมสิ่งที่ชาวบ้านชนบทขาดแคลนและเป็นความต้องการของชาวบ้านซึ่งก็คือความรู้ในการทำมาหากินทำการเกษตร โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ พระองค์ทรงเน้นถึง ความจำเป็นที่จะต้อง มี “ตัวอย่างของความสำเร็จ” มีพระราชประสงค์ ที่จะให้ราษฎรในชนบทมีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้และนำไป ปฏิบัติได้เอง พระองค์จึงพระราชทานพระราชดำริ ให้จัดตั้ง “ศูนย์ศึกษาพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้นในทุกภูมิภาคของประเทศเพื่อเป็นสถานที่ศึกษา

ทดลอง วิจัย และแสวงหาความรู้เทคนิควิชาการ สมัยใหม่ที่ราษฎร “รับได้” นำไป “ดำเนินการเองได้” และเป็นวิธีการที่ “ประหยัด” เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ เพื่อได้ผลจากการศึกษา แล้วจึงนำไปส่งเสริมให้เกษตรกรได้ใช้ในการ ประกอบอาชีพต่อไป พระองค์ทรงปรารถนาที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ผลอย่างจริงจัง

การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เนื่องจากการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมาได้เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญทำให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือย โดยมิได้มีการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายให้กลับคืนสู่สภาพเดิม จนในที่สุดทรัพยากรธรรมชาติได้เสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด พระองค์ทรงเห็นว่าการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติจะมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตรจึงทรงมุ่งที่จะให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งในการทำนุบำรุง ปรับปรุงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดินแหล่งน้ำ และการประมง ให้อยู่ในสภาพที่มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างมากที่สุด ดังนั้น จึงได้มีการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธารโครงการพัฒนาที่ดิน โครงการพัฒนาและธรรงค์การให้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยเน้นการอนุรักษ์ดินและน้ำ ฯลฯ ทั้งนี้ก็เพื่อจะเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างประหยัด และเกิดประโยชน์สูงสุด ถูกต้องตามหลักวิชาการเพื่อประโยชน์ในระยะยาวซึ่งเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตทางสายกลางยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ดังนี้

1. ด้านจิตใจ

- 1.1 ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง
- 1.2 มีจิตใจสำนึกที่ดี
- 1.3 สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม
- 1.4 มีจิตใจเอื้ออาทร ประนีประนอม
- 1.5 คำนึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

2. ด้านสังคมและชุมชน

- 2.1 ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
- 2.2 สร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
  - 3.1 การจัดการอย่างชาญฉลาด
  - 3.2 รู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
  - 3.3 ตั้งอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี
  - 4.1 ใช้เทคโนโลยีพื้นฐานและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม
  - 4.2 สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม
  - 4.3 ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 4.4 พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง
5. ด้านเศรษฐกิจ
  - 5.1 เพิ่มรายได้
  - 5.2 ลดรายจ่าย
  - 5.3 การออม : สะสมเป็นเงินทุน
6. แนวทางการปฏิบัติตนตามเศรษฐกิจพอเพียง
  - 6.1 ยึดหลัก 3 พอ คือ พออยู่ พอกิน พอใช้
  - 6.2 ประหยัด โดยตัดทอนรายจ่าย จากความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพ “ความ เป็นอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง”
  - 6.3 ประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องและสุจริต . ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อม เกิดมาจากการประพฤติชอบ และการขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
  - 6.4 มุ่งเน้นหาข้าวหาปลา ก่อนมุ่งเน้นหาเงินทอง
  - 6.5 ทำมาหากินก่อนทำมาค้าขาย
  - 6.6 ภูมิปัญญาพื้นฐานและที่ดินทำกินคือทุนทางสังคม
  - 6.7 ตั้งสติที่มั่นคงร่างกายที่แข็งแรง ปัญญาที่เฉียบแหลมนำความรู้ความเข้าใจอย่าง ลึกซึ้งมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

1. โดยพื้นฐานก็คือ การพึ่งตัวเองเป็นหลัก การทำอะไรอย่างเป็นขั้นเป็นตอนรอบคอบ ระมัดระวัง

2. พิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร ความสมเหตุสมผลและการพร้อมรับความเปลี่ยนแปลง

3. การสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสมดุลในแต่ละส่วนแต่ละระดับครอบคลุมทั้งด้านจิตใจ สังคม เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงเศรษฐกิจแนวทางการวิเคราะห์ความพอเพียง (สัปปริสธรรม 7)

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว เริ่มต้นจากการเสริมสร้างคนให้มีการเรียนรู้ วิชาการและทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศวิทยาอย่างสมดุล เพื่อจะได้มีความเกรงกลัวและละอายต่อการประพฤติผิดมิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูล แบ่งปัน มีสติยังคิดพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใด ๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล พอเหมาะ พอประมาณกับสถานการณ์ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคล ในแต่ละสถานการณ์ แล้วเพียรฝึกปฏิบัติเช่นนี้ จนตนสามารถทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้ และเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ในที่สุด

ตัวอย่าง การใช้จ่ายอย่างพอเพียง

พอประมาณ รายจ่ายสมดุลกับรายรับ

มีเหตุมีผล ใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล/มีความจำเป็น/ไม่ใช่สิ่งของเกินฐานะ/ใช้ของอย่างคุ้มค่า
ประหยัด

มีภูมิคุ้มกัน มีเงินออม/แบ่งปันผู้อื่น/ทำบุญ

ความรู้คู่คุณธรรม ประกอบอาชีพที่สุจริต ด้วยความขยันหมั่นเพียร ใช้สติปัญญาในการตัดสินใจต่าง ๆ เพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน ชุมชนพอเพียง ประกอบด้วย บุคคล/ครอบครัวต่าง ๆ ที่มีความพอเพียงแล้ว คือ มีความรู้และคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตจนสามารถพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านี้มารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายสถานภาพ ในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของคนส่วนรวม และความก้าวหน้าของชุมชน อย่างมีเหตุผล โดยอาศัยสติ ปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชนจนนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จนกระทั่งสามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ สามารถแสดงการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน ได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน

ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจพอเพียง	เศรษฐกิจพอเพียง
1. มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความเอื้ออาทร	1. พอเพียง (พอประมาณ/มีเหตุมีผล/มีภูมิคุ้มกันที่ดี)
2. พอเพียง (พอประมาณ/มีเหตุมีผล	2. เงื่อนไข
3. มีผู้นำที่ดี มีคุณธรรม มีเมตตาธรรม/ มีภูมิคุ้มกันที่ดี)	ความรู้ (รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง)
4. รู้จักวิเคราะห์ข้อมูลของตนเอง	
5. เงื่อนไข	
6. มีกระบวนการเรียนรู้ ความรู้ (รอบรู้ รอบคอบ) ระมัดระวัง	
7. พัฒนากิจกรรมบนพื้นฐานของศักยภาพของ ชุมชน คุณธรรม (ซื่อสัตย์สุจริต สติปัญญา ขยัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุล อดทนแบ่งปัน	
8. มีกระบวนการติดตามและพัฒนาอย่างเป็นพลวัตร	

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน (2550: 58)

ตัวอย่าง กิจกรรมในชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. กิจกรรมการผลิตโดยเฉพาะในภาคเกษตร ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม แต่ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่า เช่น

- 1.1 กิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพ
- 1.2 การปลูกผักและข้าวที่ปลอดสารพิษ
- 1.3 การทำสวนสมุนไพรของชุมชน
- 1.4 การคิดค้นสารไล่แมลงสมุนไพร
- 1.5 การทำถ่านชีวภาพ
- 1.6 การรวมกลุ่มขยายพันธุ์กับพันธุ์ปลา
- 1.7 การแปรรูปผลผลิต
- 1.8 การทำการเกษตรผสมผสาน เป็นต้น

2. การรวมกลุ่มกัน เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน ของสมาชิกด้วยทุนทางสังคมที่มีอยู่ เช่น

- 2.1 การต่อต้านยาเสพติด
- 2.2 การรวมกลุ่มเพื่อเรียนรู้ผ่านศูนย์เรียนรู้ หรือโรงเรียนเกษตรกรในหมู่บ้าน
- 2.3 การร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชน ทำกิจกรรมต่างๆภายในวัด
- 2.4 การจัดตั้งร้านค้าที่เป็นของชุมชน
- 2.5 การจัดทำแผนแม่บทในชุมชน
- 2.6 การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนสวัสดิการ
- 2.7 การรวมกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
- 2.8 กิจกรรมการผลิตของกลุ่มต่าง ๆ เช่น การรวมกลุ่มทำขนมของแม่บ้าน การ

รวมกลุ่มเพื่อปลูกพืชผักสวนครัว การจัดตั้งกองทุนข้าวสารร่วมกับชุมชนอื่น ๆ ในต่างภูมิภาค

3. กิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรม จิตสำนึกท้องถิ่น วิถีชีวิตและวัฒนธรรมตามแนว เศรษฐกิจพอเพียง เช่น

- 3.1 กิจกรรมตามแนวทางบวร เช่น พระสอนจริยธรรม และศีลธรรมแก่เยาวชน ครูผู้นำชุมชน
- 3.2 ปลูกฝังสมาชิกในชุมชนให้มีความเอื้ออาทรต่อกัน มากกว่าคำนึงถึงตัวเงินหรือวัตถุ
- 3.3 ส่งเสริมให้สมาชิกทำบุญได้อย่างโปร่งใสและสุจริต
- 3.4 การพัฒนาครูในชุมชนให้มีคุณภาพและมีจิตผูกพันกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ
- 3.5 ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนพึ่งตนเอง ก่อนที่จะพึ่งหรือขอความช่วยเหลือจาก

ผู้อื่น

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับประเทศ มีแผนการบริหารจัดการประเทศที่จะส่งเสริมให้บุคคล/ชุมชนต่าง ๆ มีวิถีปฏิบัติมีความร่วมมือ และการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และดำเนินการตามแผนดังกล่าว อย่างรอบคอบ เป็นขั้นตอนเริ่มจากการวางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียง โดยส่งเสริมให้ประชาชนส่วนใหญ่ สามารถอยู่อย่างพอมีพอกิน และ พึ่งตนเองได้ ด้วยมีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญาในการตัดสินใจและดำเนินชีวิต พร้อมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ จากหลากหลายภูมิสังคม หลากหลายอาชีพ หลากหลายความคิด ประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้าใจและรู้ความเป็นจริงระหว่างกันของคนในประเทศจนนำไปสู่ความสามัคคี และจิตสำนึกที่จะร่วมแรง ร่วมใจกันพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไป อย่างสอดคล้องสมดุลกับสถานภาพความเป็นจริงของคนในประเทศ อย่างเป็นขั้นเป็นตอนเป็นลำดับ ๆ ต่อไป

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับเกษตรกร ได้แก่ เกษตรทฤษฎีใหม่

ขั้นตอนที่ 1 เป็นแนวทางการจัดการพื้นที่เกษตรกรรมในระดับครอบครัว ที่สอดคล้องสมดุลกับระบบนิเวศวิทยา เพื่อให้พออยู่ พอกิน สมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด และเลี้ยงตนเอง/ครอบครัวได้

ขั้นตอนที่ 2 การรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ ร่วมมือกันในการผลิต จัดการตลาด และพัฒนาสวัสดิการของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการสร้างความสามัคคีภายในท้องถิ่น และเตรียมความพร้อม ก่อนก้าวสู่โลกภายนอก

ขั้นตอนที่ 3 ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อจัดหาทุน วิชาการ ความรู้ เทคโนโลยีจากธุรกิจเอกชน เช่น ธนาคาร บริษัท ห้างร้าน เอกชน ตลอดจน หน่วยงานภาครัฐ มูลนิธิต่าง ๆ มาช่วยในการลงทุน และพัฒนาคุณภาพชีวิต

โดยสรุป แนวพระราชดำริส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ และมีการรวมกลุ่มกัน และเชื่อมโยงเครือข่ายในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปอย่างสมดุลกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเป็นขั้นตอน โดยประยุกต์ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และทรัพยากรด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียรเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญา ในการตัดสินใจและดำเนินชีวิต

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับนักธุรกิจ นักธุรกิจพอเพียง จะคำนึงถึงความมั่นคง และยั่งยืนของการดำเนินธุรกิจ มากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ระยะสั้น ฉะนั้นจึงต้องมีความรอบรู้ในธุรกิจที่ตนดำเนินการอยู่ และมีการศึกษาข้อมูลข่าวสารอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มีความรอบคอบในการ ตัดสินใจในแต่ละครั้ง เพื่อป้องกันข้อบกพร่องเสียหายต่าง ๆ ไม่ให้เกิดขึ้น และต้องมีคุณธรรม คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ ไม่

ผลิตหรือค้าขายสินค้าที่ก่อโทษ หรือสร้างปัญหาให้กับคนในสังคมและสิ่งแวดล้อม มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ในการพัฒนาธุรกิจไม่ให้ความบงกชพร่อง และก้าวหน้าไปอย่างต่อเนื่อง โดยมีการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต การปรับปรุงสินค้าและคุณภาพให้ทันกับความต้องการของตลาด และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และในขณะเดียวกัน ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม และระบบนิเวศวิทยา ในทุกขั้นตอนของการดำเนินธุรกิจ โดยการรักษาสมดุล ในการแบ่งปันผลประโยชน์ของธุรกิจในระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ อย่างสมเหตุสมผล ตั้งแต่ ผู้บริโภค พนักงาน บริษัทคู่ค้า ผู้ถือหุ้น และสังคมวงกว้าง รวมถึงสิ่งแวดล้อม

ข้อคิดเศรษฐกิจพอเพียงอื่น ๆ ได้แก่

1. อยู่อย่างพอเพียง ต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง
2. สร้างกลุ่ม สร้างชุมชน พึ่งตนเอง คือ ความพอเพียงอย่างยั่งยืน
3. ทางสายกลาง สายใยแห่งความพอเพียง
4. แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความสุขที่หาได้ด้วยตนเอง
5. ความยากจนจะหลุดพ้นต้องนำพาด้วยเศรษฐกิจพอเพียง
6. มีชีวิตที่พอเพียงเปรียบเสมือนมีภูมิคุ้มกันในตัว
7. ชีวิตเปรียบเสมือนรถที่วิ่งตามถนน ถ้าไม่รู้จักพอก็ไม่มีวันหยุดได้
8. ประเทศจะมั่นคง ถ้าประชาชนรู้จักพอเพียง
9. คนที่รู้จักพอเพียง คือคนที่รู้จักตนเอง
10. การดำรงชีวิตที่ประกอบด้วยตัวปัญญา เป็นการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

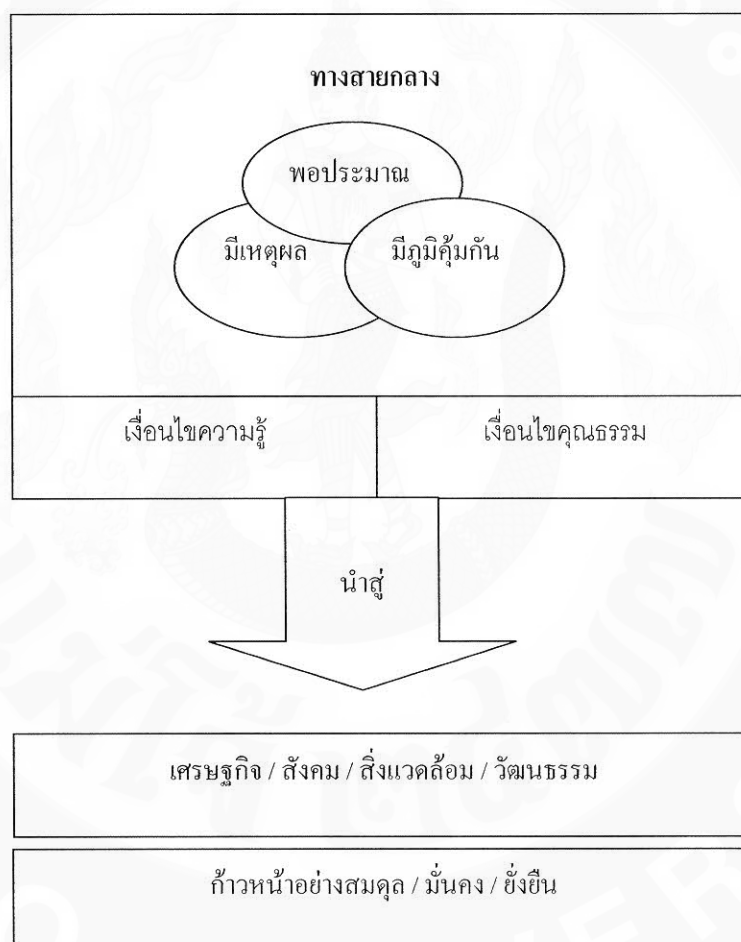
สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดหลักเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์เป้าหมายหลักมุ่งให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งทางวัตถุ สังคมและสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีหลักการความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

เงื่อนไขพื้นฐาน ความรู้คู่คุณธรรม

1. จะต้องอาศัยความรู้รอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน

2. การเสริมสร้างจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ

แนวทางปฏิบัติ/ผลที่จะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ภาพที่ 5 สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: กรมการพัฒนาชุมชน (2550: 18)

แนวทางการพัฒนา

ความหมายและความสำคัญของการพัฒนา

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของ “การพัฒนา” ไว้อย่างกว้างขวาง ดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543: 5) สรุปความหมายของการพัฒนาว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (Planned change)

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2547: 207) ได้กล่าวถึง การพัฒนาว่า เป็นกระบวนการ เพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ทักษะ ทศนคติ ค่านิยม ความสามารถของบุคคล ตลอดจน ให้แนวคิดใหม่ในการปฏิบัติงานเพื่อให้มีคุณภาพดีขึ้น และส่งผลกระทบต่อหน่วยงานมีผลผลิต และประสิทธิภาพสูงขึ้น

รัชนิกร เศรษฐ์ (2532: 298) ให้ความหมายของการพัฒนาว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ดีขึ้นหรือเพื่อจุดหมายปลายทางอันใดอันหนึ่ง และไม่จำเป็นจะต้องเป็นการเปลี่ยน ที่มุ่งเฉพาะแต่ทางด้านคุณภาพเป็นสำคัญเท่านั้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525: 145) ได้ให้ความหมายของ “พัฒนา” ว่าเป็น “ทำให้เจริญ” ดังนั้น การพัฒนา จึงหมายถึง การทำให้เจริญ “การพัฒนา” หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า

โดยทั่ว ๆ ไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือการทำสิ่งเหล่านี้ให้ดีขึ้น เจริญขึ้นสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ยิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจ เพื่อไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่งการพัฒนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือ การทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไปโดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า สภาพเก่า แต่โดย ธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหาในตัวเอง เพียงแต่ว่าจะมีปัญหามาก หรือปัญหาน้อย ถ้าหากตีความหมายการพัฒนา จะสามารถตีความหมายได้ 2 นัย คือ

1. “การพัฒนา” ในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกกรมบ้านช่อง ดัชนีวัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น
2. “การพัฒนา” ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืนและความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียน ทำลายสภาพแวดล้อม

Batten (1959) ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชนของอังกฤษได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น

Brookfield (1984) ได้ให้ความหมายของการพัฒนา โดยเน้นในด้านเศรษฐกิจว่าหมายถึง ความก้าวหน้าที่มีจุดสวัสดิการ เป็นต้นว่า การลดความยากจนและลดการว่างงาน การลดความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ

berger (1984) กล่าวถึง การพัฒนาทางเศรษฐกิจว่า เป็นการขยายตัว ทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจการเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การเปลี่ยนแปลงระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงระบบศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ใช้ค่านิยมของแต่ละสังคมเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนาว่าจะเป็นไปได้ในทิศทางใด ตัวอย่างเช่น คนไทยบางส่วน มีความเชื่อหรือมีค่านิยมว่าเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญหรือแสดงว่าประเทศไทยเป็น ประเทศพัฒนา ดังนั้น จึงพยายามที่จะนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ภายในประเทศให้มาก เป็นต้น

จากความหมาย การพัฒนา ที่ยกมาข้างต้นนี้ ทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ย่อมเป็นกระบวนการที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของมนุษย์ เพื่อมุ่งพัฒนาศักยภาพให้ถึงขีดสูงสุด เพื่อความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม เป็นการ เตรียมตัวให้บุคคลและกลุ่มบุคคลสามารถก้าวไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งกระบวนการพัฒนาสามารถส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลง โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นความเจริญเติบโตไปในทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึง การเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

การพัฒนา อาจจัดแบ่งออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ ได้แก่

1. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกการแลกเปลี่ยน การลงทุนเพื่อทำให้ประชาชนไม่ยากจน เป็นต้น
2. การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมตลอดทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม เป็นต้น
3. การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา

สืบเนื่องจากสภาพธรรมชาติที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม หมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มีช้อยกเว้นที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เช่น ทฤษฎีการอยู่

รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว(Family) เผ่าพันธุ์ (Tribe) ชุมชน (Community) สังคม (Society) และประเทศ (Country) และเมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ย่อมเป็นธรรมชาติอีกทีในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” และ “ผู้ตาม” คือ ประชาชนหรือคนในกลุ่ม รวมทั้งมี “การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” หรือ “การจัดระเบียบภายในกลุ่ม” ซึ่งอาจเรียกว่า การบริหารหรือการพัฒนาภายใน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสุข และในบางกรณีการควบคุมดูแลอาจเกี่ยวข้องกับภายนอกด้วย เช่น กรณีการติดต่อประสานงาน การต่อสู้หรือการทำสงครามกับกลุ่มอื่น สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศอาจเรียกว่า “นักบริหาร” หรือ “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลหรือการจัดระเบียบนั้นเรียกว่า การบริหาร ที่กล่าวมานี้ เป็นมุมมองในแง่ของนักบริหาร แต่ถ้าในมุมมองของนักพัฒนา อาจเรียกผู้บริหารและการบริหารนั้นว่า นักพัฒนาและการพัฒนาตามลำดับ ด้วยเหตุผล เช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการพัฒนาได้ง่าย และทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า”ที่ใดมีกลุ่ม ที่นั่นย่อมมีการพัฒนา” (นพพงษ์ บุญจิตราดุล, 2545:10-14)

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง (Continuing process) การพัฒนาจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับลำดับ/ขั้นตอน (Stages) และความเชื่อมโยง (Relation or linkage) เพราะฉะนั้นแนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาจึงปรากฏชัดเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. หนึ่งมองการพัฒนาว่าดำเนินการไปตามลำดับหรือขั้นตอนจากระดับหนึ่งไปสู่อีก ระดับหนึ่ง โดยต้องสร้างความพร้อมด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม
2. อีกกลุ่มมองการพัฒนาว่าจะเกิดขึ้นได้โดยการกระตุ้นหรือชักนำโดยปัจจัยในการพัฒนา เช่น การสะสมทุน การค้าต่างประเทศ เป็นต้น โดยมีความเชื่อว่าความพร้อมนั้นสร้างได้ เพื่อให้สอดคล้องกับการสะสมทุนหรือการค้าระหว่างประเทศ บนความเชื่อดังกล่าวมักจะเกิดการพัฒนาระบบ “ก้าวกระโดด” เพราะประชาชนไม่สามารถสร้างความพร้อมตามแบบอย่างของนักพัฒนา และนักพัฒนาที่ไม่สามารถปรับตนเองให้มีความพร้อมที่จะสอดคล้องกับความพร้อมของประชาชนทำให้เกิดช่องว่างและปัญหาได้

แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

นักวิชาการได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” ไว้ดังนี้

สุคใจ แสงทับทิม (2537: 35) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า เป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้มนุษย์มีความสามารถ มีทักษะในการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้าง และเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เช่น

ความรู้ ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ทักษะ และวิธีการทำงาน อันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงานสูงสุด

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2540: 75 - 76) กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร ตรงกับภาษาอังกฤษ คือ Human resource development : HRD หมายถึง กระบวนการที่ได้ ออกแบบไว้ อย่างมีเป้าหมาย เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีโอกาสเรียนรู้ โดยการฝึกอบรม การศึกษา การพัฒนาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ และศักยภาพในการทำงาน รวมถึงการปรับพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงานให้พร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ที่รับผิดชอบให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร และมีโอกาสก้าวหน้าในตำแหน่งที่สูงขึ้น

เสงี่ยม บุญพัฒน์ (2542: 4) กล่าวว่า มนุษย์เริ่มมีการพัฒนามาตั้งแต่ปฏิสนธิ หากตัวบิดามารดา มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่พร้อมจะเป็นพ่อแม่ที่ดี มีความรักความอบอุ่นให้แล้ว ก็จะส่งผลให้ทารกในครรภ์มารดานั้นมีสุขภาพกายและใจที่ดีด้วยเช่นกัน นั่นย่อมนัยความว่า เมื่อเขาคลอดออกมา ก็จะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า

สรุปความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้ว่า คือ การพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติ อุปนิสัย บุคลิกภาพ ฯลฯ เพื่อให้มนุษย์มีคุณภาพหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ซึ่งสามารถกระทำได้ตลอดเวลา ตั้งแต่มนุษย์ เริ่มปฏิสนธิในครรภ์มารดา จนถึงสิ้นอายุ ซึ่งวิธีการที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์ในทุกช่วงวัยนั้น เกิดจากการได้รับการศึกษาหรือเรียกอีกนัยว่า การศึกษาเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

สำหรับความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ก็มีผู้กล่าวถึงไว้หลายประการ ดังนี้

เสงี่ยม บุญพัฒน์ (2542 : 4) กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ไว้ดังนี้

1. เพื่อป้องกันการล้าสมัยขององค์กร (Obsolescent) ทั้งนี้เพราะว่า การพัฒนาจะนำไปสู่การได้นวัตกรรมใหม่ ๆ ที่จะนำองค์กรไปสู่อนาคตด้วยความมั่นใจ เข้มแข็ง เป็นการกระตุ้นเตือนพนักงานให้ตื่นตัว และตระหนักรู้อยู่เสมอ
2. เพื่อเตรียมความพร้อมในเรื่องทักษะขององค์กร เนื่องจากคนในองค์กร ต้องเติบโตในสายงานตามลำดับ ดังนั้นจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมในเรื่องทักษะที่จะต้องใช้ในการทำงานในอนาคต
3. เพื่อตอบสนองต่อความพึงพอใจในการทำงาน การเติบโตในสายงานของพนักงาน
4. เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานของพนักงาน
5. เพื่อปรับระดับความสามารถ ทักษะของพนักงาน ให้สอดคล้องกับภารกิจ ที่ได้รับมอบหมายในภารกิจขององค์กร
6. เพื่อเตรียมความพร้อมของทรัพยากรมนุษย์ในสังคม ให้มีคุณภาพทั้งในด้านความรู้ สติปัญญา จิตใจ และทักษะ

พยอม วงศ์สารศรี (2542 : 149) ได้สรุป ประโยชน์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ 3 ประการ คือ

1. ช่วยทำให้ปริมาณการผลิต และคุณภาพของผลผลิตได้มาตรฐานสูงขึ้น
2. ช่วยพัฒนาการทำงานให้เป็นการสร้างภาพลักษณ์ให้กับตนเองและองค์กร
3. ช่วยสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น

นอกจากนี้ได้ให้รายละเอียดของคุณค่าในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ไว้ดังนี้

1. ช่วยพัฒนาให้องค์กรเจริญก้าวหน้าด้วยเหตุผลว่า “ทรัพยากรมนุษย์” เป็นสื่อกลางของการปฏิบัติงานภายในกลุ่มตนเองและองค์กรอื่น ๆ เพื่อแสวงหาเทคนิควิธีการในการปฏิบัติงานให้กับองค์กร ซึ่งเมื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้มากเท่าใดก็ย่อมส่งผลให้องค์กรเจริญก้าวหน้า และพัฒนามากยิ่งขึ้นเท่านั้น

2. ช่วยให้บุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์กร มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน เกิดความจงรักภักดีต่อองค์กรที่ปฏิบัติงานอยู่ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผลผลิตขององค์กร

3. ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแก่สังคมและประเทศชาติ ถ้าหากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ปัญหาหรือความขัดแย้งในภาพรวมของสังคม ส่งผลทำให้มีความเข้าใจที่ดีต่อกันของมนุษย์ในสังคม

นงลักษณ์ สิ้นสืบลผล (2542 : 17) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความเจริญก้าวหน้าและมีศักยภาพเพิ่มขึ้น โดยมีเหตุผล ดังนี้

1. การพัฒนาเพื่อปรับปรุงสภาพที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น
2. การพัฒนา เพื่อการดำเนินงานไปสู่สภาพที่พึงปรารถนาอย่างใด อย่างหนึ่ง
3. การพัฒนา เพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ นงลักษณ์ สิ้นสืบลผล (2542 : 17) ได้กล่าวเสริมถึง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งเชื่อว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นหน้าที่สำคัญ และจำเป็นอย่างมากที่องค์กรทุกองค์กรจะต้องทำอย่างสม่ำเสมอ ถึงแม้ว่าจะเสียเวลา และเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ แต่องค์กรจะได้รับประโยชน์มากกว่า โดยมีเหตุผลสนับสนุน 2 ประการ คือ

1. การสรรหาคัดเลือกบุคคลที่ทำงานดีพอ ก็มีได้เป็นหลักประกันว่าบุคคลนั้นจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ตามที่มอบหมายให้ได้ในทันที โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับการเลื่อนตำแหน่งหรือการโอนย้ายไปปฏิบัติหน้าที่ตำแหน่งอื่น ย่อมมีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเสียก่อน

2. ในปัจจุบัน ได้มีการคิดค้น และการนำเอาวิทยาการการบริหารสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารงานด้านต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย บุคลากรทุกคนจำเป็นต้องปรับปรุงตนเองให้มีความรู้ ที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันทุกองค์กรได้นำเทคโนโลยีเข้ามาในระบบ การปฏิบัติงาน ดังนั้น มนุษย์จึงต้องพัฒนาความรู้ ความสามารถให้ตามทันความก้าวหน้า ดังกล่าว เพื่อประโยชน์อันสูงสุดของตนเองและองค์กร

จากความหมายและความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า “การพัฒนามนุษย์” เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น ต้องมีการพัฒนาทั้งระดับบุคคล และกลุ่มบุคคล โดยจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากภายใน ให้เข้มแข็งก่อนที่จะเปิดออกไปสู่ภายนอกเป็นแนวทางหรือวิธีการ เพื่อเพิ่มศักยภาพของบุคคล ตลอดจนเพิ่มประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพผลในการทำงาน ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและความเจริญเติบโตในด้านเศรษฐกิจ สังคมและประเทศชาติต่อไป ในอนาคต

นวัตกรรม

ความหมายของนวัตกรรม

ปัจจุบันและอนาคตกระแสแห่งความคิดที่เกี่ยวกับ “นวัตกรรม” ได้เข้ามามีอิทธิพล และมีบทบาทอย่างมากต่อมนุษย์และสังคม หลายแนวคิดที่เกี่ยวกับนวัตกรรม เชื่อว่านวัตกรรมเป็นปรากฏการณ์ทางความคิดที่มุ่งหมายสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่ถือเป็นกลยุทธ์ของการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันทางธุรกิจ โดยการผลิตสินค้าและบริการใหม่ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการลูกค้า นวัตกรรม หรือ Innovation มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินคือคำว่า Innovare แปลว่า ทำสิ่งใหม่ขึ้นมา (พันธุอาจ ชัยรัตน์, 2547: 3) แต่ความหมายในปัจจุบันความหมายของนวัตกรรมมิใช่เพียงแค่การทำให้สิ่งใหม่เท่านั้น นวัตกรรมยังมีความหมายที่กว้างยิ่งกว่านั้น คำนิยาม มีนักคิด นักวิชาการ จากหลากหลายสาขาอาชีพและหลายสาขาวิชาการ ทั้งจากต่างประเทศและในประเทศไทย ได้ให้คำนิยามและความหมายของคำว่า “นวัตกรรม” หรือ “Innovation” ไว้แตกต่างกันดังนี้

Schumpeter (1961: 6) ได้ให้คำจำกัดความนวัตกรรมว่า หมายถึง องค์ประกอบใหม่ 5 ประการ ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ใหม่หรือคุณสมบัติใหม่ของผลิตภัณฑ์เดิม
2. กระบวนการผลิตใหม่ที่เสนอเข้าสู่อุตสาหกรรม
3. การเปิดตลาดใหม่
4. การเปลี่ยนแปลงองค์การใหม่
5. การพัฒนาแหล่งวัตถุดิบ หรือปัจจัยนำเข้าใหม่

โดยมีลักษณะเด่น 2 ประการคือ มีลักษณะของความใหม่ (Degree of Novelty) และมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ สามารถนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์ได้

ส่วน Barnett (1953: 7) ได้ให้ความหมายที่แตกต่างและกว้างขึ้นจาก Schumpeter ว่า นวัตกรรมในความหมายนี้จะครอบคลุมสิ่งต่างๆ ที่นอกเหนือจากวัตถุหรือสิ่งประดิษฐ์เป็นสิ่งสามารถ

รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า เช่น วัฒนธรรม แบบแผนพฤติกรรม ความเชื่อ ความศรัทธา ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในความคิดภายใต้จิตใจของมนุษย์

นอกจากนี้ Roger and Shoemaker (1971: 13) กล่าวว่า นวัตกรรมเป็นความรู้ วิธีปฏิบัติที่ปัจเจกบุคคลรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่สำหรับตนเอง ถึงแม้ว่าสิ่งดังกล่าวได้รับการนำไปใช้หรือปฏิบัติจนผ่านช่วงเวลาหนึ่งไปแล้ว แต่ถ้ายังคงมีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งใหม่ ซึ่งคล้ายคลึงกับ Roger (1983: 15) ที่ว่า นวัตกรรม คือ ความคิด การกระทำ หรือวัตถุใหม่ๆ ซึ่งถูกรับรู้และยอมรับว่าเป็นสิ่งใหม่ ด้วยตัวบุคคลแต่ละคนหรือหน่วยอื่นๆ

ในความหมายของนวัตกรรมที่ว่าเป็นการทำสิ่งใหม่นี้ มีนักคิดหลายท่านได้ให้ความหมายไว้คล้ายคลึงกัน เช่น Morton (1998: 17) กล่าวว่า นวัตกรรม ว่าเป็นการทำให้ใหม่ขึ้นอีกครั้ง (Renewal) ซึ่งหมายถึง การปรับปรุงสิ่งเก่าและพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ตลอดจนหน่วยงานหรือองค์กรนั้น ๆ นวัตกรรม ไม่ใช่การขจัดหรือลบล้างสิ่งเก่าให้หมดไป แต่เป็นการปรับปรุง เสริมแต่ง และพัฒนา สอดคล้องกับ ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2521: 14) ที่ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมไว้ว่าหมายถึง วิธีการปฏิบัติใหม่ๆ ที่แปลกไปจากเดิมโดยอาจจะได้มาจากการคิดค้นพบวิธีการใหม่ๆ ขึ้นมาหรือมีการปรับปรุงของเก่าให้เหมาะสมและสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ได้รับการทดลอง พัฒนาจนเป็นที่น่าเชื่อถือได้แล้วว่าได้ผลดีในทางปฏิบัติ ทำให้ระบบก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ Hughes (200: 17) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทดลองไว้ว่า เป็นการนำวิธีการใหม่ๆ มาปฏิบัติหลังจากได้ผ่านการทดลองหรือได้รับการพัฒนามาเป็นขั้นๆ เริ่มตั้งแต่การคิดค้น (Invention)

กองทุนพัฒนานวัตกรรม (2545:14) ได้ให้ความหมายไว้ว่า นวัตกรรม คือ ความสามารถในการใช้ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะ และประสบการณ์ทางเทคโนโลยีหรือการจัดการ มาพัฒนาและผลิตสินค้าใหม่ กระบวนการผลิตใหม่หรือบริการใหม่ ซึ่งตอบสนองความต้องการของตลาดโดยรวม ทั้งการปรับปรุงเทคโนโลยี การซื้อเทคโนโลยี การแพร่กระจายเทคโนโลยี การใช้เทคโนโลยี การออกแบบผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมและวิศวกรรม รวมทั้งการนำระบบการฝึกอบรมมาใช้ให้เกิดการทำนวัตกรรม

กิดานันท์ มะลิทอง (2548 : 16) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมว่า หมายถึง การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น

กมล เวียสุวรรณ และ นิทยา เวียสุวรรณ (2540: 77) ให้ความหมายของนวัตกรรมที่สอดคล้องกับ บุญเกื้อ ควรหาเวช ว่า นวัตกรรม หมายถึง การนำสิ่งใหม่ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมวิธีการที่ทำอยู่ เดิม เพื่อให้ใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น ฉะนั้นไม่ว่าวงการหรือกิจกรรมใดๆ ก็ตาม เมื่อมีการนำเอา

ความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ เข้ามาใช้เพื่อปรับปรุงงานให้ดีขึ้นกว่าเดิม หรือมุ่งที่จะให้งานนั้นมีประสิทธิภาพ สูงขึ้น ก็เรียกว่าเป็นนวัตกรรมของวงการนั้นๆ

ทศนา แคมมณี (2548: 418 อ้างใน สุคนธ์ สันทพานนท์, 2553 : 8) ได้ขยาย ความหมายของนวัตกรรมจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ 2525 ออกไปว่า สิ่งทำขึ้น ใหม่ๆ ได้แก่ แนวคิด แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อและเทคนิคต่างๆ ที่เกี่ยวกับ การศึกษา ซึ่งได้รับการคิดค้นและจัดทำขึ้นใหม่เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ทางการศึกษา

นอกจากนี้ยังพบบทสัมภาษณ์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิรัตน์ นวกิจไพฑูรย์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “นวัตกรรม” ไว้ว่า คำว่า นวัตกรรมมาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Innovation” โดยมีรูปศัพท์เดิมมาจากภาษาบาลี คือ นว + อตต + กรรม ทั้งนี้ คำว่า นว แปลว่า ใหม่ อตต แปลว่า ตัวเอง และกรรมแปลว่าการกระทำ เมื่อรวมเป็นคำว่านวัตกรรม ตามรากศัพท์หมายถึง การกระทำที่ใหม่ของตนเอง

ดังนั้นน่าจะสรุปได้ว่า นวัตกรรม หมายถึง สิ่งใหม่ที่กระทำซึ่งเกิดจากการใช้ความรู้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ในที่นี้อาจจะอยู่ในรูปของผลิตภัณฑ์ แนวคิด หรือกระบวนการ ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนา

องค์ประกอบของนวัตกรรม ประกอบด้วย

1. ความใหม่ ใหม่ในที่นี้คือ สิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีผู้ใดทำมาก่อน หรือ เคยทำมาแล้วในอดีตแต่นำมาหรือฟื้นฟูใหม่ หรือเป็นสิ่งใหม่ที่มีการพัฒนามาจากของเก่าที่มีอยู่เดิม
2. ใช้ความรู้หรือความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนา นวัตกรรมต้องเกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างและพัฒนา ไม่ใช่เกิดจากการลอกเลียนแบบ หรือการทำซ้ำ
3. มีประโยชน์ สามารถนำไปพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการดำเนินงานได้ ถ้าในทางธุรกิจต้องมีประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ สร้างมูลค่าเพิ่ม
4. นวัตกรรมมีโอกาสในการพัฒนาต่อได้

ขั้นตอนของนวัตกรรม

1. การคิดค้น (Invention) เป็นการยกย่องนวัตกรรมประกอบด้วยการศึกษาเอกสารทฤษฎีที่เกี่ยวกับนวัตกรรม การกำหนดโครงสร้างรูปแบบของนวัตกรรม
2. การพัฒนา (Development) เป็นขั้นตอนการลงมือสร้างนวัตกรรมตามที่ยกย่องไว้ การตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรมและการปรับปรุงแก้ไข

3. ขั้นนำไปใช้จริง(Implement) เป็นขั้นที่มีความแตกต่างจากที่เคยปฏิบัติเดิมมา ในขั้นตอนนี้รวมถึงขั้นการทดลองใช้นวัตกรรม และการประเมินผลการใช้นวัตกรรม

4. ขั้นเผยแพร่ (Promotion) เป็นขั้นของการเผยแพร่ การนำเสนอ หรือการจำหน่าย (นิลรัตน์ นวกิตไพฑูรย์, ม.ป.ป.: ระบบออนไลน์) ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2547: 3) ให้ความหมายไว้ว่า นวัตกรรม คือ การผลิต การเรียนรู้ การจัดการความรู้ และการใช้ประโยชน์จากความคิดใหม่ เพื่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการสร้างผลิตภัณฑ์ บริการ กระบวนการผลิตใหม่ การปรับปรุงเทคโนโลยี การแพร่กระจายเทคโนโลยี และการใช้เทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์และเกิดผลพวงทางเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ความหมายของนวัตกรรมเชิงกว้างแล้วสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติยังได้ให้ความหมายของนวัตกรรมในเชิงเศรษฐศาสตร์ไว้ว่า นวัตกรรม คือ การนำแนวความคิดใหม่หรือการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ หรือสร้างเป็นสิ่งที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม

กล่าวโดยสรุป ความหมายของนวัตกรรม (Innovation) จากนิยามของนักคิด นักวิชาการ และนักวิจัย ที่กล่าวมาข้างต้น นวัตกรรม หมายถึง การนำความคิดมาสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ บริการ กระบวนการจัดการและสิ่งอื่นๆ สิ่งที่มีอยู่เดิมหรือสร้างสิ่งเหล่านั้นใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าและตลาดโดยนวัตกรรมนี้จะเป็นตัวสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและผลกำไรให้กับองค์กรในระยะยาว

งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บานจิตร สายรอกำ (2541) ได้ศึกษาบทบาทของผู้หญิงกับรูปแบบการจัดการพืชผักพื้นบ้าน กล่าวถึงรูปแบบการจัดการว่า เป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้จากผู้อื่น และการถ่ายทอดให้ความรู้แก่ลูกหลานรุ่นต่อไป

ชูชาติ เหลี่ยมวานิช (2537) ได้ศึกษา เครือข่ายการเรียนรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชนในชุมชนชนบท กล่าวว่า ความสัมพันธ์ของครอบครัวและเพื่อนบ้าน ระยะเวลา ความสัมพันธ์ของบุคคล การเรียนรู้เพื่อให้เกิดความชำนาญต้องอาศัยมิติด้านเวลา ซึ่งถ้าเป็นการดูแลรักษาเยียวยวชาญสูงก็จะใช้เวลามากขึ้น ความถี่ของการพบปะหรือความใกล้ชิดกัน จำนวนครั้งของการพบปะและความใกล้ชิดสนิทสนมกันย่อมเป็นช่องทางให้เกิดการเรียนรู้ได้เสมอ การแลกเปลี่ยนและการพึ่งพากัน เป็นวัฒนธรรมของประชาชนชนบทที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

สณัฐตา กาญจนพันธ์ (2535) ได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ป่า ด้วยการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ป่า กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน โดยในการศึกษาได้ใช้

กรอบความคิดว่า พฤติกรรมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ น้ำ ที่ดินของชุมชน เป็นการตอบสนองต่อบริบททางนิเวศวิทยา สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นเงื่อนไขภายในท้องถิ่นและเงื่อนไขในระดับประเทศที่ส่งผลกระทบต่อท้องถิ่น พิจารณาถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่แตกต่างกันไปแต่ละพื้นที่ฐานการผลิต ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นระบบความเชื่อของชุมชน การขยายบทบาทของรัฐเข้าไปในท้องถิ่น อาทิ การให้สัมปทาน การปลูกป่าในพื้นที่ป่าเสื่อมสภาพ การจัดสรรที่ดินทำกิน การสร้างถนน และโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์เข้าสู่พื้นที่ป่า การเคลื่อนย้ายแรงงาน และความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบท ผลของการศึกษาเจาะลึกพบว่า ชาวบ้านมีระบบการจัดการทรัพยากรป่า ซึ่งพัฒนามานานโดยปราศจากการส่งเสริมของรัฐ หลายชุมชนยังรักษารูปแบบการจัดการป่าตามประเพณีไว้ได้ หลายชุมชนได้พัฒนาวิธีการใหม่ๆ ขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยยังมีความต่อเนื่องกับรูปแบบทางวัฒนธรรมในอดีต ในการอนุรักษ์ป่านี้แฝงอยู่ในระบบความเชื่อ และวิถีการดำรงชีวิตในชุมชน ศักยภาพดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากความเข้าใจความสัมพันธ์ของคน ป่าไม้ น้ำและที่ดินภายในระบบนิเวศน์ของท้องถิ่น และสามารถพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจการเมือง และนิเวศวิทยาในท้องถิ่น จิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าได้รับการพัฒนาสูงขึ้นเมื่อชุมชนเผชิญปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อมและการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอก ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาป่าที่สำคัญมีอยู่ 3 ประการคือ การสืบทอดประเพณีรักษาป่าบนพื้นฐานความเชื่อของชุมชน การเผชิญปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรกับบุคคลภายนอกชุมชน และการประสพภัยธรรมชาติที่เป็นผลจากการทำลายป่า

เสถียร ฉันทะ (2542) ได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพร พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นชุดขององค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและสังคมวัฒนธรรมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศน์นั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้เชิงเทคนิคกับการจัดการทรัพยากร ของความหลากหลายทางพืชสมุนไพร ภูมิปัญญาดังกล่าวมีการเรียนรู้ การถ่ายทอดและการปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยผ่านครอบครัวเครือญาติและหอพื้นบ้านที่มีการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ ในส่วนของปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพรนั้น ผู้วิจัยพบว่า อิทธิพลทางวัฒนธรรมชุมชนระบบการผลิตพื้นบ้าน และระบบการแพทย์สมัยใหม่มีผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีผลกระทบต่อผลผลิตของความหลากหลายพืชสมุนไพร

กฤษฏา บุญชัย (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง เงื่อนไขการจัดการทรัพยากรชีวภาพของชุมชนน้ำจืด ยุคดั้งเดิมวัฒนธรรมของชุมชนน้ำจืด หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองจันท์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน มีความสัมพันธ์พึงพากับทรัพยากรชีวภาพอย่างลึกซึ้ง จนก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญา ในการจัดการทรัพยากรชีวภาพด้านต่างๆ พิจารณาจากความเกี่ยวข้องในบริบทต่างๆ ทั้งด้านการผลิต การบริโภค

การแลกเปลี่ยน และโลกทัศน์ ประเพณี พิธีกรรม พลังของชุมชนในการจัดการทรัพยากรชีวภาพ ดังกล่าว ได้ก่อกำเนิดขึ้นมาโดยเงื่อนไขที่สำคัญหลายประการ สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ระบบเศรษฐกิจยังชีพ การพึ่งตนเอง การผลิต และการใช้ทรัพยากรของชุมชน เป็นเพื่อการยังชีพแต่พอเพียง การปลูกข้าวให้พอกิน แสวงหาทรัพยากรเท่าที่จำเป็น ใช้พื้นที่ทำไร่ ทำนาให้เหมาะสมกับแรงงานและความต้องการ และที่สำคัญมีความอิสระพอตัวในระยะแรก การพึ่งตนเองในทุกๆ ด้านเป็นหัวใจสำคัญ ตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์พืชที่จะใช้ต้องตอบสนองวัตถุประสงค์ ทั้งด้านระบบนิเวศ ธรรมเนียมในการบริโภค ความมั่นคงทางอาหารในเงื่อนไขทางธรรมชาติและเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน ความเชื่อ พิธีกรรม การรักษาพยาบาล ในระบบการผลิตเองก็ต้องมีความหลากหลาย

2. เงื่อนไขทางระบบนิเวศ ชาวบ้านน้ำจี่สามารถจำแนกความแตกต่างของพันธุกรรมได้ เป็นสิบประเภท ความสมบูรณ์ของป่านอกจากจะเป็นแหล่งพืช ผัก อาหารแล้วยังเอื้อให้ทำการผลิตข้าวไร่หมุนเวียนอย่างมีประสิทธิภาพ พันธุกรรมที่มีอยู่มากมายจากพืชป่าทำให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์แนบชิดกับชีวภาพในทุกบริบท จึงได้สั่งสมการเรียนรู้เกิดเป็นภูมิปัญญาและจัดการทรัพยากรชีวภาพในหลายด้าน

สมใจ เข้มเจริญ (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษากรณี ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ ได้แก่ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ จำนวนที่ดินที่ใช้ ประโยชน์เชื้อเพลิงที่ใช้ในการหุงต้ม ความรู้ ความคิดเห็น การได้รับข่าวสาร และความเห็นพ้องต้องกันของเพื่อนบ้านในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และจากการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลสะเอียบมีฐานะค่อนข้างยากจน มีการศึกษาค่อนข้างต่ำ มีที่ดินใช้ประโยชน์จำนวนไม่มาก และมักใช้ฟันและถ่านเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มอาหาร

วิมลรัตน์ ศรีสิงห์ (2538) ได้ศึกษา เรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มสตรีกาญจนบุรี พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้ง 7 กิจกรรมที่เข้าร่วมมากที่สุดคือ ขั้นตอนปฏิบัติ ส่วนความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับตัวแปรที่นำมาศึกษาพบว่า ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น และการได้รับการสนับสนุนจากสามี มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ชมชวน บุญระหงษ์ (2537) ได้ศึกษาเครือข่ายตลาดทางเลือกในภาคเหนือตอนบน พบว่าการทำการเกษตรของเกษตรกรที่เป็นการผลิตเพื่อขายเป็นสำคัญ โดยมีกระบวนการผลิตที่พึ่งพิงปัจจัยการผลิตเทคโนโลยีและข่าวสารที่ตนเองไม่คุ้นเคยเลยนั้น ทำให้เกิดปัญหาแก่เกษตรกรหลายประการคือ ปัญหาสุขภาพทรุดโทรมอันเนื่องมาจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร ปัญหาการได้รับรายได้น้อยไม่คุ้มค่ากับการลงทุนและแรงงาน ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย และปัญหาการขาดความอบอุ่นในครอบครัวและชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้

เกษตรกรหันมาทำการเกษตรกรรมทางเลือกที่เป็นการพึ่งตนเอง ใช้กระบวนการผลิตธรรมชาติ และเน้นระบบการปลูกพืชที่ให้ความหลากหลายทางด้านชนิดพันธุ์ ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น สุขภาพของสมาชิกในครัวเรือนดีขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดีขึ้น แม่บ้านได้มีโอกาสรับรู้ เรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สมาชิกในครอบครัวได้อยู่กันพร้อมหน้า และได้สร้างความผูกพันระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2535) ศึกษาเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือ เพื่อแสวงหาความรู้เกี่ยวกับระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ โดยศึกษาถึงโครงสร้างของระบบการเรียนรู้ ปัจจัย และทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ รูปแบบ และวิธีการที่ใช้ในการเรียนรู้ สำหรับคนทุกคนทุกกลุ่มทุกวัยในท้องถิ่น และปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับระบบการเรียนรู้ และการอบรมที่เข้ามาจากภายนอกชุมชน การศึกษาค้นคว้านี้ได้ศึกษาหมู่บ้านชนบทในเขตภาคเหนือตอนบน จำนวน 8 หมู่บ้านใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่และจังหวัดน่าน จากการศึกษาดังกล่าวพบว่า ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญเริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัวโดยใช้สื่อที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมๆ กัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ผู้เรียนคือลูกหลานหรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพของคนในรุ่นก่อน การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวจะเกิดขึ้นตลอดเวลา ระบบการถ่ายทอดความรู้ในท้องถิ่นนอกเหนือจากบ้านคือวัด ระบบการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ จากวัดยังคงมีอยู่ และมีเด็กจำนวนไม่น้อยที่ได้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้โดยการบวชเรียน ระบบการเรียนรู้จากโรงเรียนมีความสำคัญต่อชาวบ้านมากขึ้น เมื่อคำนึงในการยกย่องผู้ที่มีความรู้ ประกอบกับบ้านเมืองเจริญขึ้นผู้ประกอบการมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปคือ มีความต้องการให้บุตรหลานได้รู้หนังสือ สาเหตุที่ประชาชนอยากให้บุตรหลานมีความรู้จึงจัดส่งบุตรหลานให้ได้เข้าโรงเรียน แต่เนื้อหาสาระของการเรียนในโรงเรียนมีความแตกต่างจากบ้านและวัด การเรียนรู้ในโรงเรียนเป็นการนำเด็กในท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการเรียนรู้แบบใหม่ที่แตกต่างจากระบบการเรียนรู้ที่เคยมีในท้องถิ่น ศูนย์กลางการเรียนรู้ในท้องถิ่นเปลี่ยนจากวัดไปเป็นโรงเรียน ที่อ่านหนังสือพิมพ์และเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน แหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเกิดขึ้นโดยทั่วไป ตามการขยายตัวของสื่อมวลชน ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ผลักดันให้ประชาชนชนวนขายที่จะรู้เรื่องราวต่างๆ มากขึ้น

ศักดิ์ชาย สมใส (2541) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรหมู่บ้านรอบบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริต่อการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับสูง และส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากแหล่งอื่นทางโทรทัศน์และวิทยุ และมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ในระดับสูง ส่วนทางด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า การได้รับข่าวสารความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ดิน ส่วนตำแหน่งทางสังคมและรายได้มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรน้ำ ส่วนรายได้ การได้รับข่าวสาร และ

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

อดิสรณ์ กองเพิ่มพูน (2543) ได้ศึกษาทัศนคติของชาวเขาเผ่ากระเหรียงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย พบว่า ชาวเขามีทัศนคติเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า โดยประเด็นที่เห็นด้วยสูงสุด คือ กวางผาเป็นสัตว์สงวนที่ใกล้สูญพันธุ์ควรช่วยกันดูแลรักษาให้คงอยู่คู่ป่าอมก๋อยตลอดไป ส่วนด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า ทัศนคติมีความสัมพันธ์กับรายได้ของครัวเรือนในระดับต่ำ แต่มีความสัมพันธ์กับจำนวนสมาชิกในครัวเรือนในระดับปานกลางและมีความสัมพันธ์กับข้อมูลข่าวสารในระดับสูง

พัชรินทร์ ยานะระ (2537) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรชาวเขาที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดอยภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน พบว่า ทัศนคติของเกษตรกรชาวเขาต่ออาชีพเกษตรกรรมและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อยู่ในเกณฑ์ดี สำหรับอายุของเกษตรกร ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของเกษตรกรต่ออาชีพเกษตรกรรมและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ปฐวี แสงฉาย (2536) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกชา (เมี่ยง) ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และต่อการปลูกไม้ผลร่วมกับสวนชา ส่วนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับเผ่า อายุ การศึกษา ประสบการณ์ และรายได้ พบว่า อายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนเผ่า ระดับการศึกษา ประสบการณ์ และรายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สันติ พัฒนาศักดิ์ (2539) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านตลาดซี้เหล็กตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน เนื่องจากมีความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน ส่วนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า อายุ การได้รับข่าวสาร มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

สุนทรี จันธรรม (2531) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในหมู่บ้านโครงการปฐมอโศก ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พบว่าอายุ ภูมิลำเนา อาชีพ การศึกษา และการถือศีล มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

เฉลิมศรี อรรถกุล (2538) ได้ศึกษาความรู้ ทัศนคติ และแนวปฏิบัติของชาวประมงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา กรณีศึกษาชาวประมงขนาดเล็ก ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา พบว่า และชาวประมงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาอยู่ในระดับดีและพอใช้ สำหรับทัศนคติมีความเห็นด้วยมากที่สุดกับบทบาทของสถานศึกษาและสื่อมวลชนในการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชาวประมง โดยรวมแล้วชาวประมงมี

ทัศนคติอยู่ในเกณฑ์ดี สำหรับแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาจะอยู่ในเกณฑ์ที่ระดับดีใน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และแนวปฏิบัติ พบว่า ความรู้กับทัศนคติ และทัศนคติกับแนวปฏิบัติมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนความรู้กับแนวปฏิบัติพบว่า มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำอยู่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างความรู้ ทัศนคติ และแนวปฏิบัติโดยให้แนวปฏิบัติเป็นเกณฑ์ ความรู้และทัศนคติเป็นตัวพยากรณ์ พบว่า ความรู้และทัศนคติทำนายแนวปฏิบัติได้ประมาณ 19 %

นภดล เหลืองภิรมย์ (2550) ได้ทำวิจัยเรื่อง การจัดการนวัตกรรม : การพัฒนาตัวแบบความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักวิจัย เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักวิจัย โดยใช้ข้อมูลทฤษฎี และปฐมภูมิ เช่น การค้นคว้าวรรณกรรมและเอกสารต่างๆ เพื่อกำหนดแนวคิด การสัมภาษณ์ผู้บริหาร องค์กรนวัตกรรม การใช้สถิติในการวิเคราะห์และประเมินผลจากแบบสอบถามที่ตอบกลับจากนักวิจัย เช่น การทดสอบความเชื่อถือได้ (Reliability Test) ของแบบสอบถาม การทดสอบความเที่ยงตรง (Validity Test) ของแบบสอบถาม การวิเคราะห์ปัจจัย (Factor Analysis) การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple Regression)

ผลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า แนวคิดการจัดการนวัตกรรมมี 5 แนวทาง คือ แนวคิดการจัดการนวัตกรรมเป็นการจัดการประดิษฐ์คิดค้น แนวคิดการจัดการนวัตกรรมเป็นการจัดการเทคโนโลยี แนวคิดการจัดการนวัตกรรมเป็นการจัดการตลาด แนวคิดการจัดการนวัตกรรมเป็นการจัดการความรู้ แนวคิดการจัดการนวัตกรรมเป็นการจัดการห่วงโซ่ความสัมพันธ์ แนวคิดต่างๆ เหล่านี้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรนวัตกรรม และองค์ประกอบในการจัดการนวัตกรรมที่แตกต่างกัน อันแสดงให้เห็นและยืนยันว่า ทรัพยากรนวัตกรรมและองค์ประกอบในการจัดการนวัตกรรมทุกปัจจัย ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักวิจัย

ผลการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ แสดงให้เห็นว่า การจัดการนวัตกรรมไม่ควรที่จะพิจารณา นวัตกรรมในลักษณะปรากฏการณ์แยกส่วนที่เกิดจากปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ควรที่จะพิจารณา นวัตกรรมในลักษณะที่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ ที่เกี่ยวข้องไม่เพียงแต่ทุนที่จับต้องได้เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับทุนที่จับต้องไม่ได้ที่เรียกว่า ทุนทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทนทางสังคมเชื่อมโยง (bridging social capital) ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและกระตุ้นความสามารถของนักวิจัยในการแลกเปลี่ยนความรู้แฝงเร้นที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วย ทฤษฎีนวัตกรรมก่อนหน้านี้

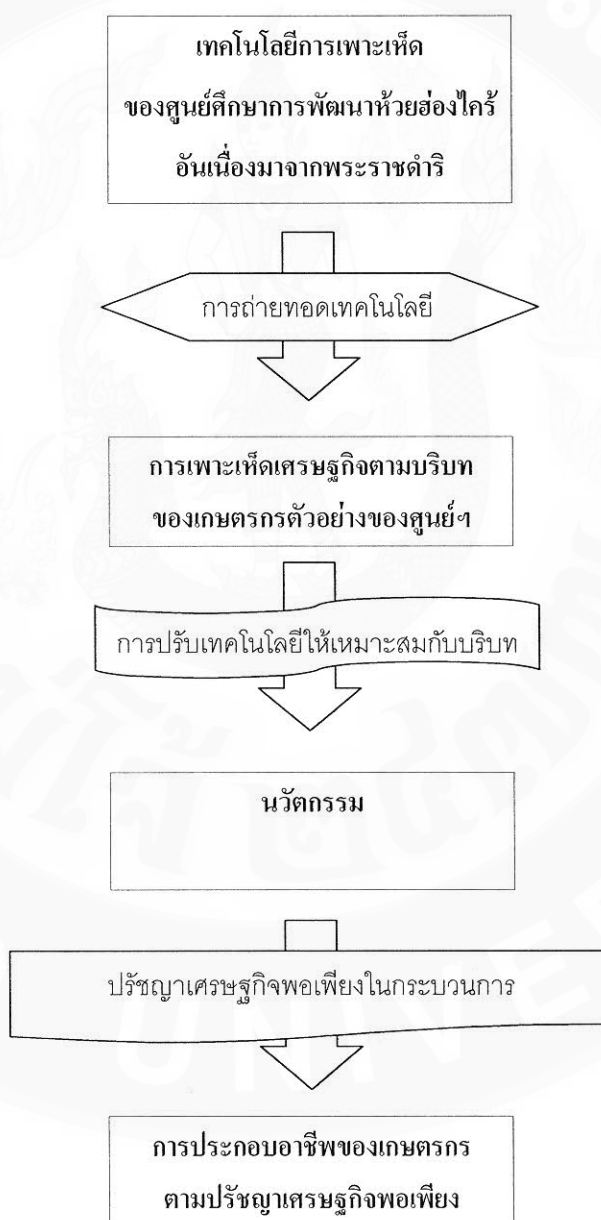
จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาถึง แนวคิดของเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องอาทิเช่น แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน กระบวนการยอมรับ ทุนทางสังคม

(Social Capital) วัฒนธรรมชุมชน การมีส่วนร่วม ความเข้มแข็งของชุมชนรวมถึงทฤษฎีการพัฒนาแบบยั่งยืน การพัฒนาแนวพุทธ การพัฒนาแนวนิเวศหรือแนวปรัชญาสีเขียว การยอมรับทำให้ทราบถึงการพัฒนากการเกษตรอย่างยั่งยืนโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเป็นนวัตกรรมใหม่ของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งยังทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด ที่ได้มีผู้ศึกษาไว้แล้วนั้น มีลักษณะเป็นเช่นไร เป็นไปในทิศทางใดอีกด้วย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การทำกรวิจัยเรื่องนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ จากการที่ได้ทบทวนวรรณกรรม ได้อาศัยหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีระบบประกอบกับผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเสนอเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาบริบทของการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อประมวลนวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

สถานที่ดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่วิจัย เนื่องจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังคงมีการพัฒนาและสืบทอดองค์ความรู้ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจที่โดดเด่น และได้รับการยอมรับจากผู้ฝึกอบรมทั้งในและต่างประเทศ มาเป็นระยะเวลา ยาวนาน

ภาพที่ 7 แผนที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริและพื้นที่เป้าหมาย
อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาบริบทของการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

1.1 ศึกษาข้อมูลขั้นทุติยภูมิของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ องค์กรบริหารส่วนตำบลเทพเสด็จ องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่โป่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่โป่ง เพื่อให้
เกิดความเข้าใจเบื้องต้นเป็นการศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น
รายงานประจำปีของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2555 - พ.ศ.2558)
ของเทศบาลตำบลแม่โป่ง แผนพัฒนาห้าปี (พ.ศ. 2554 - พ.ศ.2558) ของเทศบาลตำบลเทพเสด็จ
สรุปผลการดำเนินงานประจำปีของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่โป่ง รายงานการประชุมกลุ่ม
วิสาหกิจชุมชนเทพเสด็จ และบ้านตลาดขี้เหล็ก

1.2 การรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ เป็นวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัย โดยอาศัยเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล การมีส่วนร่วมของเกษตรกรตัวอย่างทั้ง 9 ราย โดยคัดเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากเกษตรกรทั้ง 9 รายนี้มีความเชี่ยวชาญในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี ทั้งยังได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริให้เป็นเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้ในอนาคต และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องตามความเหมาะสมของสถานการณ์นั้น

1.3 ประสานงานกลุ่มเป้าหมายโดยเกษตรกรทั้ง 9 ราย (ตารางที่ 2) เป็นผู้ที่ได้ผ่านการคัดเลือกจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้เป็นเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจเนื่องจากเกษตรกรผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์ฯ มีความชำนาญในการผลิตเห็ดเศรษฐกิจ และมีการทำกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มที่จะพัฒนาเป็นเครือข่ายศูนย์เรียนรู้ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้ในอนาคต โดยใช้ชื่อกลุ่มเกษตรกรทั้ง 9 รายนี้ว่า “กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เพื่อแจ้งให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการทำการวิจัยและทำการนัดหมายเพื่อเข้าไปเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์

1.4 การสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจทั้ง 9 ราย ด้านบริบทของเกษตรกร ประวัติความเป็นมา ครอบครัว รายได้ ฯลฯ โดยการตั้งประเด็นคำถามแบบไม่เฉพาะเจาะจงไว้ก่อน และผู้วิจัยสามารถเพิ่มเติมหรือปรับเปลี่ยนประเด็นคำถามใหม่ได้ตามความเหมาะสม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกโดยการสัมภาษณ์

ตารางที่ 2 การสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่จำนวน 9 ราย

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์
1	นายพงษ์เทพ จินะใจ	2 ม.1 ต.แม่โป่ง อ.ดอยสะเก็ด	9 มีนาคม 2556
		จ.เชียงใหม่	12 ตุลาคม 2556
2	นางราตรี สุนันทศิลป์	12 ม.1 ต.แม่โป่ง อ.ดอยสะเก็ด	9 มีนาคม 2556
		จ.เชียงใหม่	12 ตุลาคม 2556
3	นาง วีรา จินะใจ	70 ม.1 ต.แม่โป่ง อ.ดอยสะเก็ด	9 มีนาคม 2556
		จ.เชียงใหม่	12 ตุลาคม 2556

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์
4	นายสุทัศน์ หน่วงค์คำ	88 ม. 5 ต.แม่โป่ง อ.ดอยสะเก็ด	11 พฤษภาคม 2556
		จ.เชียงใหม่	22 กันยายน 2556
5	นางเพียรทอง พรหมคำทิพย์	74 ม.8 ต.แม่โป่ง อ.ดอยสะเก็ด	11 พฤษภาคม 2556
		จ.เชียงใหม่	22 กันยายน 2556
6	นางเจริญศรี คำประเสริฐ	44 ม.7 ต.เทพเสด็จ อ.ดอยสะเก็ด	10 สิงหาคม 2556
		จ.เชียงใหม่	14 พฤศจิกายน 2556
7	นางมาลัย ญาติผู้ง	44/3 ม.7 ต.เทพเสด็จ อ.ดอยสะเก็ด	10 สิงหาคม 2556
		จ.เชียงใหม่	14 พฤศจิกายน 2556
8	นางทัศนีย์ พวกอินแสง	44/4 ม.7 ต.เทพเสด็จ อ.ดอยสะเก็ด	10 สิงหาคม 2556
		จ.เชียงใหม่	14 พฤศจิกายน 2556
9	นายอุ้นเรื่อน เกิดสุข	6 ม.1 ต.ป่าเมี่ยง อ.ดอยสะเก็ด	13 มิถุนายน 2556
		จ.เชียงใหม่	19 ธันวาคม 2556

การประชุมกลุ่มย่อย

การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในประเด็นที่เฉพาะเจาะจง เช่นเรื่องสิ่งประดิษฐ์ที่ได้ทำการคิดค้นหรือดัดแปลง ความเข้าใจในแนวคิดทฤษฎีด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริดำเนินการสนทนา เพื่อชักจูงให้เกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นในระหว่างการสนทนา เพื่อสร้างความเข้าใจ ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย และรวบรวมฐานข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรตัวอย่าง โดยจัดทำแบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย รวม 3 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 วันอังคารที่ 4 กุมภาพันธ์ 2557 เวลา 08.30-12.00 สถานที่อาคารประชาสัมพันธ์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ผู้ร่วมสนทนาเป็นเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดจำนวน 5 ราย คือ นายพงษ์เทพ จินะใจ นาง วีรา จินะใจ นางราตรี สุนันทศิลป์ นายสุทัศน์ หน่วงค์คำ และนางเพียรทอง พรหมคำทิพย์ วัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแนะนำตัวผู้วิจัยและแจ้งวัตถุประสงค์ของการเข้ามาศึกษาวิจัย สัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และตลาดของเห็ดเศรษฐกิจจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ครั้งที่ 2 วันพฤหัสบดีที่ 6 มีนาคม 2557 เวลา 08.30-12.00 สถานที่อาคารประชาสัมพันธ์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ผู้ร่วมสนทนาเป็นเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดจำนวน 4 ราย คือ นางเจริญศรี คำประเสริฐ นางมาลัย ญาติผู้ นางทัศนีย์ พวกอินแสง และนายอ่อนเรือน เกิดสุข วัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแนะนำตัวผู้วิจัยและแจ้งวัตถุประสงค์ของการเข้ามาศึกษาวิจัย สัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และตลาดของเห็ดเศรษฐกิจ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ครั้งที่ 3 วันพุธที่ 14 พฤษภาคม 2557 เวลา 08.30-12.00 สถานที่อาคารประชาสัมพันธ์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ผู้ร่วมสนทนาเป็นเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดจำนวน 9 ราย คือ นางเจริญศรี คำประเสริฐ นางมาลัย ญาติผู้ นางทัศนีย์ พวกอินแสง นายอ่อนเรือน เกิดสุข นายพงษ์เทพ จินะใจ นาง วีรา จินะใจ นางราตรี สุนันทศิลป์ นายสุทัศน์ หน่วงค์คำ และนางเพียรทอง พรหมคำทิพย์ วัตถุประสงค์เพื่อ สัมภาษณ์เพื่อนำเสนอข้อมูลจากบริบทชุมชนในพื้นที่ ของเกษตรกรตัวอย่าง การพัฒนาโอกาสและอุปสรรคในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และการจัดจำหน่ายผลผลิต

2. การประมวลนวัตกรรมของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

2.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างทั้ง 9 รายและครอบครัว รวมไปถึงแรงงานและเพื่อนบ้านใกล้เคียง โดยผู้วิจัยได้เตรียมคำถามจากนวัตกรรมด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ที่ค้นพบ ในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ต้องการให้ได้สถานการณ์จากความเป็นจริงสภาพปัญหาในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ การตลาด และปัจจัยความสำเร็จของเกษตรกรตัวอย่าง จนเป็นที่มาของการสร้างนวัตกรรม

2.2 บันทึกภาคสนาม และบันทึกประจำวัน ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ผู้วิจัยใช้วิธีการจดบันทึกย่อ ในสมุด แล้วจึงนำมาวิเคราะห์โดยการแยกประเด็นเป็นหมวดหมู่ ที่กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อให้สามารถทบทวนเหตุการณ์เพื่อนำมาใช้เขียนรายงาน

3. การประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

3.1 ศึกษาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 นำแบบสอบถามจากหลักเกณฑ์จากการประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจาก

พระราชดำริ (กปร.) ประจำปี 2551 มาใช้ในการประเมินเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจทั้ง 9 ราย

3.3 ใช้การวิเคราะห์ความสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง จาก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข โดยวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ โดยให้ตัวเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่เหลือจำนวน 8 ราย และเจ้าหน้าที่ดำเนินงานขยายผล 1 ราย และผู้วิจัย ร่วมพิจารณารวม 11 คน โดยใช้แบบประเมินกิจกรรม ว่าเกษตรกรเป้าหมาย มีการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ โดยใช้หลักเกณฑ์จากการประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ประจำปี 2551 (ภาคผนวก ก) ดังนี้

เกษตรกรตัวอย่างจะได้รับการประเมินในด้านต่างๆของเศรษฐกิจพอเพียง ตามหลักเกณฑ์ คือ ด้านความพอประมาณ 3 ข้อ ด้านความมีเหตุผล 5 ข้อ ด้านการมีภูมิคุ้มกัน 7 ข้อ และด้านความรู้คู่คุณธรรม 9 ข้อ เกณฑ์ผ่านการประเมิน คือ

1) ในแต่ละข้อผู้ประเมินจะต้องให้ผ่านไม่น้อยกว่า 9 ราย จากจำนวน 11 ราย จึงจะถือว่าผ่านการประเมินในข้อนั้น

2) ในแต่ละด้านจะมีเกณฑ์การผ่านตามจำนวนข้อที่ต่างกัน คือ

2.1) ด้านความพอประมาณ เกษตรกรจะต้องผ่านอย่างน้อย 2 หัวข้อ

2.2) ด้านความมีเหตุผลเกษตรกรตัวอย่างจะต้องผ่าน 4 ข้อ

2.3) ด้านการมีภูมิคุ้มกันเกษตรกรตัวอย่างจะต้องผ่าน 5 ข้อ

2.4) ด้านความรู้คู่คุณธรรมเกษตรกรตัวอย่างจะต้องผ่าน 7 ข้อ

จึงจะถือว่าผ่านการประเมินในด้านนั้น

3) ถ้าหากเกษตรกรตัวอย่างไม่ผ่านการประเมินในข้อหนึ่งข้อใด ผู้ทำการวิจัยต้องเข้าไปทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับเกษตรกรตัวอย่างและครอบครัวเพื่อตรวจสอบและนำมาประกอบการพิจารณา

4) การทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับเกษตรกรตัวอย่าง และครอบครัว ร่วมกับเจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และบุคคลในพื้นที่ใกล้เคียงกับเกษตรกรตัวอย่าง เพื่อจะนำมาประกอบการพิจารณาร่วมกับแบบประเมินอีกครั้งหนึ่ง

วิธีการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลด้านนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตหัตถ์ของเกษตรกรตัวอย่าง ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้ข้อมูลจากแบบสอบถาม กับเกษตรกรตัวอย่างศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการแยกข้อมูลที่จัดเก็บได้เพื่อการวิเคราะห์ออกเป็นประเด็นต่างๆ โดยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยและรายงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเก็บข้อมูลเป็นภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว สรุปลงได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตหัตถ์ของเกษตรกรตัวอย่าง ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวข้องกับทฤษฎีและความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อพรรณนาอธิบายเหตุการณ์และความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือพฤติกรรมต่างๆ
2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตหัตถ์ของเกษตรกรตัวอย่าง ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการพรรณนาวิเคราะห์ โดยเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงเหตุผลในด้านต่างๆ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 ตอนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 บริบทของเกษตรกรตัวอย่างอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 2 นวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 3 การประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรตัวอย่างอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 1 บริบทของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของ ศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

1. บริบทของชุมชนรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

หลังจากที่กลุ่มงานศึกษาและพัฒนาการปลูกพืชได้สนองแนวพระราชดำริ จัดทำแผนงานพัฒนาอาชีพทางด้านเกษตรกรรมโดยเฉพาะการศึกษาทดสอบการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาอาชีพ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ช่วยเสริมสร้างรายได้เพื่อพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ของเกษตรกร ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน เห็ดบางชนิดสามารถเพาะเลี้ยงได้ทุกฤดูกาล เช่นเห็ดนางฟ้า เห็ดนางรม เห็ดเป๋าฮื้อ เห็ดหูหนู เห็ดหอมและเห็ดขอนขาว เห็ดเหล่านี้มีสายพันธุ์ต่างๆ มากมาย สายพันธุ์เห็ดบางสายพันธุ์ที่นำมาจากต่างประเทศ แต่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ขยายผลของศูนย์ฯ ได้ดี สามารถเพาะเลี้ยงได้ตลอดปี เช่น เห็ดนางฟ้าภูฏาน เป็นต้น นอกจากนี้เห็ดสายพันธุ์ต่างประเทศบางชนิด เช่น เห็ดหลินจือ และเห็ดหัวลิง มีสรรพคุณทางยา คุณสมบัติช่วยให้ผู้บริโภคมีสุขภาพแข็งแรง และร่างกายสามารถต้านทานโรคได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงได้ดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง โดย

ระยะแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา โดยกลุ่มงานศึกษาและพัฒนาการปลูกพืช ได้รวบรวม และทดสอบสายพันธุ์เห็ดจากกรมวิชาการเกษตร หลายชนิด เช่น เห็ดหอม เห็ดหูหนู เห็ดนางรม เห็ดนางฟ้า และเห็ดเป๋าฮื้อ ซึ่งเป็นการศึกษาทดสอบหาสายพันธุ์เห็ดที่สามารถเจริญเติบโตได้ดี และเหมาะสมกับพื้นที่ ช่วงปี พ.ศ. 2536 ถ่ายทอดความรู้ด้านเห็ดพร้อมกับการสนับสนุนสายพันธุ์เห็ด หลินจือ เห็ดหัวลิง เห็ดหอม เห็ดนางฟ้า เห็ดนางรม และเห็ดแชมปิยอง จากประเทศจีน ต่อมา จนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีเกษตรกรหลายรายได้นำไปประกอบอาชีพจนประสบความสำเร็จ และมีความเชี่ยวชาญ ศูนย์ ฯ จึงพิจารณาจัดตั้งให้เป็นเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานของผู้ที่สนใจที่เข้ามาศึกษากิจกรรมภายในศูนย์ ฯ (รายงานปี :ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2554: 10)

ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขาน้อยใหญ่ และป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารเล็กๆ จำนวนมากดังนั้นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่นี่จึงผูกพันกับป่าไม้ พื้นดินที่อุดมสมบูรณ์และแหล่งธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าที่ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ ทุกคนรัก และหวงแหนเอาไว้เพื่อให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อไป

จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน ทำให้ทราบว่าในสมัยก่อนนั้นบริเวณพื้นที่ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ นั้นมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์มากมีทั้งไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้สัก รวมทั้งไม้ต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของศิริ มณีวรรณ (ม.ป.ป. อ้างใน วิทยา อภรณ์, 2537: 14) ที่ระบุว่าป่าบริเวณลุ่มแม่น้ำ ส่วนใหญ่จะเป็นป่าโปร่ง โดยมีป่าเบญจพรรณที่มีไม้สักขึ้นปะปน แต่บางแห่งก็เป็นป่าไผ่และมีไม้ผลัดใบบ้างไม้ที่พบโดยส่วนใหญ่เป็นไม้เสี้ยว ชงโคใบเล็ก ยมหอม ส้าน โมก เสลา ประดู่ สมอ ตีนนก สัก มะค่าโมง ตะเคียนหนู และไม้ไผ่ชนิดต่างๆ โดยในบริเวณที่สูงที่เป็นแหล่งต้นน้ำ (ในระดับความสูง 700 – 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเล) จะพบว่าป่าดงดิบ ป่าดิบเขา และป่าสนเขา ในพื้นที่ในระดับต่ำลงมาจะมีต้นไม้อายุกลางและขนาดเล็ก ส่วนพื้นที่ของป่าจะมีไม้พุ่ม และไม้ล้มลุก เช่น กระจ่าง และหวาย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ภาครัฐได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนมาสัมปทานป่าไม้ในบริเวณนี้ถึง 4 ครั้ง คือ ครั้งแรกให้สัมปทานแก่บริษัทบอมเบย์ จำกัด ครั้งที่ 2 กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนที่เข้ามาเหมาทำไม้ล้างป่าเพื่อนำไม้ไปทำหมอนรถไฟ ครั้งที่ 3 รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามาทำไร่ยาสูบในพื้นที่เสื่อมโทรมเพื่อส่งโรงบ่มที่มีอยู่ทั่วพื้นที่ดอยสะเก็ด และในครั้งที่ 4 ได้เปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้าจับจองพื้นที่บริเวณป่าเสื่อมโทรม จากการสำรวจพบว่าป่ารอบๆ ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ มีสภาพเป็นแค่ป่าชั้นสองที่กำลังฟื้นตัว จะมีเฉพาะผืนเล็กๆ บริเวณห้วยน้ำแทนเท่านั้นที่ยังคงสภาพความอุดมสมบูรณ์อยู่บ้างเพราะชาวบ้านได้ร่วมกันปกป้องต้นน้ำผืนนี้ไว้จากการสัมปทานของบริษัทเอกชน

ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ ตั้งอยู่ในพื้นที่รวมทั้งหมด 108 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 67,500 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ป่าไม้ 79.9 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 49,937.5 ไร่ มีพื้นที่ทำการเกษตร 22.2 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 13,875 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย 5.9 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,687.5 ไร่ (แผนพัฒนาอำเภอต๋อยสะเก็ด, 2546: 6) แต่ชาวบ้านถือครองที่ดินอย่างมีเอกสารสิทธิ์รับรองถูกต้องเฉลี่ยเพียงครอบครัวละประมาณ 3 ไร่ เท่านั้น ซึ่งเป็นพื้นที่น้อยมากสำหรับครอบครัวที่มีสมาชิกเฉลี่ย 4 คน ของชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ ทำให้บางครั้งชาวบ้านก็จำเป็นต้องบุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อขยายที่ทำกินเพิ่มเติมให้เพียงพอกับจำนวนคนที่เพิ่มมากขึ้นด้วย

ปัญหาการเกษตรขาดแคลนที่ดินทำกินเป็นปัญหาหลักประการหนึ่งที่กำหนดเงื่อนไขสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเกษตรกร โดยมีรากฐานสาเหตุมาจากข้อจำกัดในเชิงกายภาพของพื้นที่ และปัญหาความไม่เป็นธรรมในการกระจายการถือครองที่ดินการเกษตร อีกทั้งความมั่นคงในกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยเฉพาะที่สวนมีที่ดินเอกสารกรรมสิทธิ์เพียง 5.7 % ของพื้นที่ถือครองที่ดินการเกษตรในขณะที่น่ามีการถึง 93.6 % (วิฑูรย์ ปัญญากุล และ ตริยดา ตริมรรคา, 2539: 55)

แต่ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาพบว่า ในช่วงเดือนมกราคม เดือนเมษายนของทุกปีเกษตรกรในชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ มักขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและใช้เพื่อการเกษตรอย่างมาก แม้ว่าในปัจจุบันนี้จะมีแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นมา เช่น ฝาย ซึ่งปัจจุบันมีทั้งสิ้น 9 แห่ง บ่อน้ำตื้น 39 แห่ง บ่อโยก 12 แห่ง และอ่างเก็บน้ำอีก 2 แห่ง (แผนพัฒนาพื้นที่ 18 หมู่บ้านรอบศูนย์, 2546: 4) ทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงมีแผนงาน/โครงการด้านแหล่งน้ำมากถึง 16 แผนโครงการ ยกตัวอย่างเช่น โครงการก่อสร้างระบบประปาภูเขา โครงการขุดบ่อน้ำตื้น โครงการขุดลอกลำน้ำ ลำห้วย โครงการขุดสระน้ำเพื่อการเกษตร เป็นต้น

ด้านประชากรและแรงงาน ปัจจุบันชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ ประกอบด้วย 18 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 4,905 คน แยกเป็นชาย 2,503 คน หญิง 2,402 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ยประมาณ 43 คน/ตารางกิโลเมตร และทั้ง 18 หมู่บ้านมีครัวเรือนทั้งสิ้น 1,275 ครัวเรือน จากข้อมูลของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริในปี พ.ศ. 2546 พบว่าประชากร ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ส่วนใหญ่ อยู่ในช่วงวัยทำงานคืออายุ 20-44 ปี มีประมาณ 2,583 คน รองลงมาคืออายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป มีประมาณ 1,203 คน และอายุแรกเกิด-19 ปี มีประมาณ 1,109 คน ซึ่งถ้าหากจะมองในแง่ของแรงงานทดแทนในอีก 5-10 ปีข้างหน้า ปัญหาการขาดแคลนแรงงานก็จะมีน้อย แต่กลุ่มคนที่อยู่ในช่วงวัยหนุ่มสาว (อายุต่ำกว่า 19 ปีลงมา) ได้ย้ายตัวเองออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ทำงานในตัวเมืองโดยเฉพาะในนิคมอุตสาหกรรมเนื่องจากเศรษฐกิจดีกว่า รวมทั้งมีโอกาสเรียนหนังสือเป็นตัวชักนำ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าอีก 5-10 ปีข้างหน้า ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรคงจะ

เกิดขึ้น ตลอดจนปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรมก็จะเปลี่ยนไปตามคนหนุ่มสาวดังกล่าวหรือแม้กระทั่งปัญหาด้านสุขภาพอนามัยการได้รับฝุ่นละอองจากสัมปทานโมหิน และปัญหาเกี่ยวกับโรคภัยต่างๆ ซึ่งอาจจะต้องเป็นปัญหาในระยะยาวที่ชุมชนจะต้องร่วมกันแก้ไขต่อไป

ด้านการประกอบอาชีพในชุมชน พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีที่ดินเป็นของตนเองและทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว น้อยคนนักที่จะประกอบอาชีพรับจ้าง ในการเพาะปลูก พืชที่นิยมทำการปลูกได้แก่

- 1) พืชไร่ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดฝักอ่อน ยาสูบ ถั่วลิสง ฯลฯ
- 2) พืชสวน ได้แก่ มะม่วง กัลย มะละกอ ขนุน ลำไย ฯลฯ
- 3) พืชผัก (ผักจีน) ได้แก่ ผักกาด ผักบุ้ง คะน้า กะหล่ำดอก ผักชี แตงกวา ถั่วพู

ถั่วฝักยาว ฯลฯ

ซึ่งพืชเหล่านี้จะปลูกได้เป็นบางช่วงเท่านั้นในรอบ 1 ปี คือในช่วงตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ เนื่องจากยังมีน้ำเพียงพอในการเพาะปลูกอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกเอาไว้กินเองในครอบครัว หากยังมีเหลือก็จะนำไปขายในตลาดของชุมชนเองและบางส่วนก็จะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ

1) พืชผักพื้นเมือง ได้แก่ ผักปลัง ผักเชียงดา ผักชะอม ผักเสี้ยว มะลิตไม้ เป็นต้น พืชเศรษฐกิจสำคัญๆ ที่ชาวบ้านกำลังผลิตอยู่ในปัจจุบัน เช่นข้าว ถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญรองจากข้าวโพดฝักอ่อนและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านมากยิ่งขึ้นเนื่องจากทุกคนต้องบริโภคทุกวัน ซึ่งพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรนิยมปลูก มี 2 ประเภท ข้าวพันธุ์ดอ (ข้าวชนิดไม่ไวแสง) และข้าวปี (ข้าวชนิดที่ไวต่อแสง)โดยที่ข้าวทั้ง 2 ประเภทนี้จะมีระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวแตกต่างกัน คือข้าวพันธุ์ดอ ซึ่งได้แก่ ข้าวดอกขิว ข้าวพันธุ์สันป่าตอง 1 และข้าวพันธุ์พื้นเมืองอื่นๆ เกษตรกรจะเก็บเกี่ยวก่อนประมาณเดือนตุลาคม ส่วนข้าวปีได้แก่ข้าวพันธุ์ กข. 6 ข้าวหอมมะลิ 105 จะเก็บที่หลังประมาณเดือนธันวาคม (เริ่มปลูกพร้อมกันประมาณเดือนกรกฎาคม)

2) ไม้ผลและพืชพื้นเมือง พืชจำพวกนี้ถือว่าเป็นพืชออมทรัพย์ของชาวบ้านที่ไม่ต้องเอาใจใส่นักถึงเวลาออกผลผลิตก็จะเก็บเอาไปขาย แต่ราคาผลผลิตค่อนข้างต่ำ

3) การเลี้ยงสัตว์ ในปัจจุบันเกษตรกรในชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ นิยมเลี้ยงวัวพันธุ์เนื้อ (วัวขุน) ไว้สำหรับขาย และเลี้ยงวัวนมสำหรับบริตนมขายมากขึ้น ซึ่งในปีหนึ่งๆ สามารถทำรายได้ให้แก่เกษตรกรในชุมชนเป็นอย่างมาก การเลี้ยงหมู เป็ด ไก่ ส่วนใหญ่เกษตรกรเลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหารและอาชีพเสริมโดยจะเลี้ยงไว้ไม่มากนักเท่าที่พอมีเวลาดูแลซึ่งจะทำควบคู่ไปกับการเพาะปลูก

ด้านความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น วิถีชีวิตชาวบ้านชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ เป็นชุมชนที่ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติมีความเคารพและผูกพันต่อผืนดิน ผืนป่า เชื่อว่า

ธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะคุ้มครองเมื่อประพาศฤกษ์ธรรมนองคลองธรรม ผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนาในเรื่อง ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว มีความเชื่อเรื่องชาตินี้ชาติหน้า ตายแล้วเกิดใหม่ ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ จึงยังคงมีพิธีกรรม ที่เน้นการทำบุญทำทาน เช่น การทำบุญทอดผ้าป่าสามัคคี การทำบุญสืบชะตา พิธีเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน เลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีปู่ย่า และการทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ซึ่งประเพณีพิธีกรรมที่ชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมนั้น นอกจากจะเป็นสื่อกลางให้ผู้คนในชุมชนได้มาพบปะกันแล้ว บางพิธีกรรมได้มีการประยุกต์เพื่อแก้ไขปัญหาในสังคมปัจจุบัน เช่น การจัดพิธีทำบุญทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อรวมทุน จัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุรักษ์ป่า ซึ่งเดิมที่มีแต่พิธีกรรมทางศาสนาการบันเทิง แล้วยังได้มีการผสมผสานรูปแบบการเรียนรู้แบบใหม่ คือ เวทีประชุมสัมมนา แลกเปลี่ยนปัญหาป่าไม้และประสบการณ์การจัดอนุรักษ์โดยอาศัยชุมชน

ชาวบ้านชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ 1,275 ครัวเรือน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านให้ความสำคัญต่อสถาบันศาสนาโดยการทำนุบำรุงศาสนารวมทั้งพยายามสืบทอดความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาให้กับลูกหลานเช่น การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ การบวช การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ร่วมกิจกรรม สร้างโบสถ์ ศาลา กุฏิ และวิหาร เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าวัดเป็นศูนย์รวม ของการขัดเกลาจิตใจ เมื่อถึงวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนาชาวบ้านจะรวมตัวกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อสร้างสมบารมีไว้ในโลกนี้หรือโลกหน้า ความเชื่อเรื่องบุญกรรม จึงมีอิทธิพลอย่างสูงสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ขณะเดียวกันความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ยังมีผลต่อสภาพจิตใจของชาวบ้าน ซึ่งมีชาวบ้านจำนวนมากยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จากการสอบถามนายจางง ธาลือชัย อายุ 75 ปี และนางพวงเพ็ชร ธรรมอุดหนุน อายุ 66 ปี ราษฎรหมู่บ้านตำบลแม่โป่ง เกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีชาวบ้านยึดถือเป็นวิถีชีวิตมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาลสามารถสรุปได้ ดังนี้

ผีปู่ย่า เป็นผีที่ใกล้ชิดกับชาวบ้านภาคเหนือมากที่สุด กล่าวคือ เป็นผีบรรพบุรุษของชาวบ้าน ในหมู่บ้านที่คอยดูแลสุขทุกข์ และคอยช่วยเหลือเมื่อยามชาวบ้านมีความทุกข์ร้อน ชาวบ้านมักสร้างศาลปู่ย่าขึ้นในหมู่บ้านหรือที่ชายป่าไม้ไกลจากหมู่บ้านและเรียกป่าแถบนั้นว่า ป่าปู่ย่า ซึ่งถือเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจะไม่เข้าไปตัดไม้หรือทำลายต้นไม้ในบริเวณนี้ การที่ชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน นับถือผีปู่ย่าร่วมกันแสดงว่า ชาวบ้านนับญาติกันทั้งหมู่บ้านๆ ที่บางตระกูลมิได้เครือญาติสายโลหิตเดียวกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในระหว่างตระกูลต่างๆ ในหมู่บ้านให้เหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น

ประวัติศาสตร์ของศาลปู่ย่าแต่ละหมู่บ้านนั้น มีเรื่องราวย้อนไปยาวนานเท่ากับอายุของชุมชน ชาวบ้านบางคนเสียชีวิตเพราะลบลูกศาลปู่ย่า เช่น มีตำนานเล่าว่ามีชาวบ้านคนหนึ่งมาถ่ายอุจจาระในบริเวณใกล้ๆ ศาลปู่ย่า พอกลับถึงบ้านก็เจ็บป่วยจนถึงแก่ความตาย อีกกรณีหนึ่งคือ มีชาวบ้านคนหนึ่ง ได้กล่าววาจาไม่สุภาพ หยาบคาย ลบลูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณศาลปู่ย่า ตกกลางคืนนอนหลับตาย

ความเชื่อเช่นนี้ช่วยให้เกิดความเกรงกลัวต่อสิ่งที่ไม่เห็น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและช่วยกระชับความสัมพันธ์ทางสายญาติของชาวบ้านเอาไว้ จึงทำให้มีความเอื้ออาทรต่อกัน

ผีปู้ย่ายังเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้านในยามเดือดร้อน ชาวบ้านบางคนเวลาจะเดินทางไกล ไปต่างถิ่น หรือทำกิจธุระที่สำคัญ ก็มักจะนำดอกไม้ ธูปเทียนไปบอกกล่าวปู้ย่า บางคนเล่าว่าเวลาเจ็บป่วยมาบนบานปู้ย่าก็หายป่วย เมื่อชาวบ้านจะทำพิธีขอขมาหรือเลี้ยงผีปู้ย่า ซึ่งโดยปกติจะเลี้ยงปีละ 1 ครั้ง กับเจ้าหรือคนทรง ผู้ซึ่งสามารถติดต่อกับผีปู้ย่าได้ จำนั้นจะได้รับเลือกขึ้นโดยการยอมรับของชาวบ้านเท่านั้น จำจึงมักได้แก้ปัญหาของชาวบ้าน ส่วนใหญ่มักเป็นผู้ทรงภูมิรู้ในเรื่องชีวิตและสิ่งแวดล้อมและมีคุณธรรมเมื่อมีพิธีเลี้ยงผีปู้ย่าจะสื่อสารผ่านจำ โดยมักจะสนทนาเรื่องหมู่บ้านเรื่องลูกหลานและแนะนำวิธีการดำเนินชีวิตให้กับชาวบ้าน

ประเพณีวันเข้าพรรษา ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันที่พระสงฆ์ปวารณาตัวพำนักจำพรรษาอยู่วัด งดการสัญจรไปแสวงบุญและค้างยังสถานที่ต่างๆ ในฤดูฝนมีกำหนดระยะเวลา 3 เดือน และหันมาศึกษาพระธรรมวินัย สวดมนต์ ไหว้พระ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น แม่เมตตามายังสัตว์โลก ฯลฯ ในส่วนของพุทธศาสนิกชนก็จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา กล่าวคือ ชาวบ้านจะนำภัตตาหาร คาว-หวานดอกไม้ ธูป เทียน จตุปัจจัยไปทำบุญถวายพระ พร้อมกันนี้ที่วัดในช่วงเช้าซึ่งบางคนได้ตั้งจิตอธิษฐาน อันแน่วแน่และเปล่งวาจาต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าจะงดเสพยาเสพติดทั้งหลาย ได้แก่ บุหรี่ สุรา ตลอดจนงดเว้นการเบียดเบียน การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต แต่หันมารักษาศีล 5 หรือศีล 8 ให้บริสุทธิ์ ในช่วงฤดูกาลเข้าพรรษานี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นการสร้างบุญบารมีอย่างใหญ่หลวงไว้ในชาตินี้หรือชาติหน้า

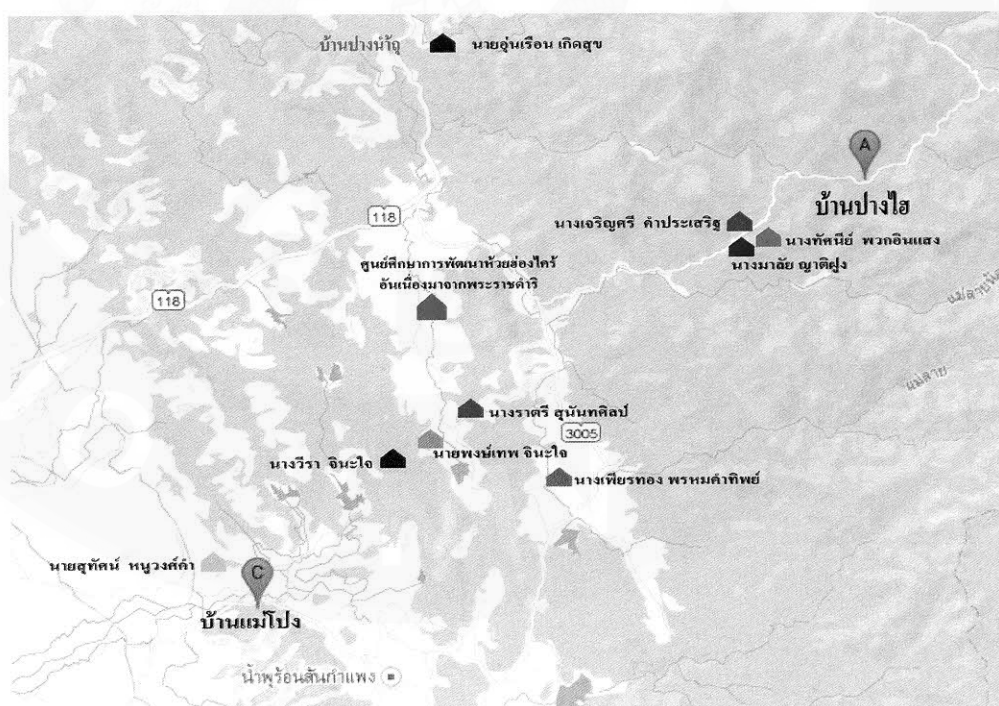
วิถีของคนในชนบทที่มีความสงบสุขร่มเย็นยิ่งขึ้น กล่าวคือ ปัญหาสังคมลดน้อยลงอาจจะเป็นเพราะชาวพุทธยึดมั่นในคำมั่นสัญญาที่ได้ให้ต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือหันมาให้ความสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวมากขึ้นเป็นลำดับซึ่งส่งผลต่อความสงบสุขของบ้านเมือง

ประเพณีวันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันครบกำหนด 3 เดือนที่พระภิกษุสงฆ์ สามเณรตลอดจนพุทธมามกะได้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งงาม ครองศีลครองธรรม ถ้าใครทำได้ครบบริบูรณ์ตามที่ได้ตั้งใจไว้ถือว่าเป็นเนืองนาบุญอันประเสริฐ

ในช่วงเวลาเช้ามืดของวันนี้ ชาวพุทธจะนำดอกไม้ ธูป เทียน จตุปัจจัยข้าวสาร อาหารแห้งไปทำบุญที่วัด เรียกว่าการตักบาตรเทโว ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นวันที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์สู่มนุษยโลก เมื่อทำบุญในตอนเช้าเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชาวพุทธที่มีจิตเลื่อมใสในพุทธศาสนาก็จะกล่าวถอนคำมั่นสัญญาที่ได้ให้ไว้ต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันเข้าพรรษา นางวีรา จินะใจ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านตำบลแม่โป่ง กล่าวกับผู้วิจัยว่า “บางคนหลังจากออกพรรษาแล้ว ไม่หันไปสูบบุหรี่ ดื่มสุรา หรือสิ่งเสพติดอีกเลยจนกระทั่งทุกวันนี้”

ประเพณีลอยกระทง วันลอยกระทงตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งเป็นวันที่พระจันทร์เต็มดวงส่องสว่างทั้งท้องฟ้า ชาวบ้านมีความเชื่อว่าพระแม่คงคาผู้เป็นเทพนั้นมีพระคุณต่อชาวโลกมาก กล่าวคือ มนุษย์นั้นได้ดื่มและใช้น้ำในการประกอบอาหาร อาบชำระล้างร่างกายให้สะอาดจนซักเสื้อผ้า และทิ้งความสกปรกต่างๆ ลงไปในแม่น้ำทั้งในทางตรงและทางอ้อม เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน 12 หรือประมาณในเดือนพฤศจิกายน ชาวบ้านจะนำกระทงพร้อมทั้งดอกไม้ ธูปเทียนไปลอยบูชาแม่น้ำในช่วงเวลาก่อนพลบค่ำ เพื่อเป็นการขอมาลาโทษที่ตนเองได้ล่วงเกินต่อพระแม่คงคาตามที่ได้กล่าวมาแล้ว คาดหวังว่าจะได้มีความสุขและความสงบในชีวิต

หลังจากเสร็จจากการลอยกระทงแล้ว ก็จะทำให้ชาวบ้านมีจิตใจที่เบิกบาน และในบางกลุ่มก็มักมีการจัดการละเล่นที่สนุกสนานรื่นเริง เช่น รำวง บางโอกาสก็จะมีมหรสพมาสมโภชที่ลานวัดให้ชาวบ้านได้พักผ่อนหย่อนใจ จะสังเกตเห็นได้ว่า ในฤดูกาลที่ชาวบ้านร่วมกันประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาหรือพิธีกรรมตามความเชื่อของคนในชุมชนจะมีช่วงหนึ่งที่ชาวบ้านพูดคุยถามถึงทุกข์สุข และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน อาทิเช่น เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากิน การพัฒนาและแก้ไขปัญหาในหมู่บ้าน การพบประสนทนากันบ่อยครั้งเข้าก่อให้เกิดความสนิทสนม ความสามัคคี การเห็นอกเห็นใจ เมื่อชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันระดับที่เรียกว่าเป็นกันเอง ทำให้กล้าพูดคุยไปมาหาสู่กันจะกลายเป็นการให้คำแนะนำ ซึ่งก็เป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะทำให้อาชีพการเพาะเห็ดเศรษฐกิจเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น

ภาพที่ 8 แผนที่ตั้งชุมชนรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2. บริบทของเกษตรกรตัวอย่าง

ในปี พ.ศ. 2529 หลังจากทีโครงการส่งเสริมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของงานศึกษาและพัฒนากาปลูกพืช ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการบรรจุเข้าเป็นหลักสูตรที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรตัวอย่าง ได้มีรายได้เสริมนอกเหนือจากกิจกรรมทางการเกษตรอื่นๆ หน่วยงานได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาศึกษาชุมชนและทำงานพัฒนา ในเขตพื้นที่ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชาวบ้านพึ่งตนเอง ผ่านกระบวนการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยเริ่มดำเนินงานที่ตำบลแม่โป่ง เป็นหมู่บ้านแรก โดยเริ่มทำกิจกรรมสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

ในปีพ.ศ. 2530 และจากการศึกษาชุมชน พบว่าชาวบ้านบางครอบครัวพยายามหาทางออกของตนเอง โดยการเข้าฝึกอบรมอาชีพการเพาะเห็ดเศรษฐกิจด้วยความเต็มใจ และหันมาประกอบอาชีพทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ โดยศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้สนับสนุนด้านองค์ความรู้ ปัจจัยทางการเกษตรเบื้องต้น และบุคลากรของศูนย์ฯ เพื่อให้ดูแลเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิด ซึ่งนับว่าเป็นการบุกเบิกและนำเกษตรยั่งยืนสู่ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ ซึ่งมีทั้งระบบไร่นาสวนผสมบนที่ลาดชัน เกษตรผสมผสานบนที่ดอน และเกษตรผสมผสานในพื้นที่ราบโดยใช้การปลูกพืชปลอดสารเคมีเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 จึงจัดตั้งกลุ่มผู้เพาะเห็ดเศรษฐกิจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมการผลิต และเครือข่ายผู้ผลิตพืชผักปลอดสารพิษทั้งในชุมชนและภูมิภาคให้เข้มแข็งขึ้นเพื่อให้คนในสังคมหันมาบริโภคพืชปลอดสารพิษมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้บริโภคชนบทหรือในเมืองก็ตาม ด้วยการพยายามรณรงค์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ให้สังคมได้รับรู้ โดยในช่วงแรกได้รับการสนับสนุนจากโครงการส่งเสริมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยอำนวยความสะดวกให้ เกษตรกรในชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ ด้านเทคนิค ทักษะในการวางแผนระบบตลาด และการจัดหาปัจจัยการผลิตบางอย่างให้เมื่อเกษตรกรมีความชำนาญและความมุ่งมั่นในการทำกิจกรรมการเกษตรที่ตนสนใจ และประสบผลสำเร็จ จึงเป็นที่มาของเกษตรกรตัวอย่าง 9 คน ประกอบกับนโยบายของทางภาครัฐบาลที่ปัจจุบันกำลังให้ความสนใจและพร้อมจะช่วยเหลือและหนุนเสริมในเรื่องนี้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการที่จะผลักดันให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัย และเป็นครัวของโลกในอนาคตจึงเป็นโอกาสที่ดีของเกษตรกรตัวอย่างทั้ง 9 คน ที่จะดำเนินการเพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าวโดยการผลิตพืชที่ปลอดภัยจากสารพิษ ให้แก่ผู้บริโภคในราคาที่เป็นธรรมและเพียงพอต่อไป

นอกจากนั้นเกษตรกรตัวอย่างทั้ง 9 รายยังมองเห็นชุมชนได้ผ่านกระบวนการ ต่อสู้กับความยากจนมาแล้วยาวนาน ซึ่งกระบวนการในการต่อสู้ของชาวบ้านชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ เริ่มจากการถามว่าชาวบ้านในชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ เริ่มรู้จักการวิเคราะห์ตัวเองรวมทั้งวิเคราะห์ชุมชน พบว่าการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวตามกระแสหลักที่ผ่านไม่ใช้ทางออกที่ดี จึงเริ่มแสวงหาทางเลือกใหม่ ในทางการทำการเกษตรที่มีความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมทดแทนนั้นคือการทำข้าวอบรมหลักสูตรการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ นางวีรา จินะใจ ซึ่งเป็นทั้งเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และปราชญ์ชาวบ้าน เล่าให้ฟังเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2557 ว่า

“ความจริงแล้วชาวบ้านในชุมชนโดยเฉพาะคนเฒ่า คนแก่ก็มีการวิเคราะห์ตัวเองและชุมชนมานานมากแล้ว เพียงแต่ไม่ได้มีการจดบันทึกรวบรวมเอาไว้ หรือจัดให้มีเวทีประชุมสัมมนา เพื่อพูดคุยเรื่องนี้อย่างเป็นทางการเหมือนในช่วงหลังๆ ซึ่งการวิเคราะห์ชุมชนของคนเฒ่าคนแก่ในอดีต จะเป็นลักษณะของการสันนิษฐานหรือทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของชุมชนหรือสังคมซะมากกว่าโดยใช้โอกาสในช่วงที่ชาวบ้านทำกิจกรรมร่วมกัน เช่นการเอามือเกี่ยวข้าว การขุดลอกเหมืองฝาย หรือการไปพบปะกัน เป็นการส่วนตัวในการพูดคุยวิเคราะห์ เป็นต้น แต่ในช่วงหลังที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้เข้ามาพัฒนา หนุนเสริมชาวบ้านในการค้นหาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน ทั้งระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน ซึ่งช่วงนั้นได้ยกประเด็นปัญหาเรื่อง ว่าทำไมน้ำตาบลดแม่โป่ง ซึ่งแต่เดิมมีมากและไหลตลอดทั้งปี เดียวนี้กลับไหลน้อยลงๆ ทุกปี และในบางช่วงของแต่ละปีก็แห้งขอด รวมถึงปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรแผนใหม่และหาทางออกของชุมชน”

จากการวิเคราะห์ปัญหาและทางออกข้างต้นทำให้เกษตรกรในชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ เริ่มเล็งเห็นว่าทิศทางของระบบเกษตรแผนใหม่ ไม่น่าจะเป็นคำตอบให้กับอนาคตของการทำการเกษตร ดังนั้น นางมาลัย ญาติฟูง นายอุ้นเรือน เกิดสุข, นางราตรี สุนันทศิลป์, นางทัศนีย์ พวกอินแสง, นายสุทัศน์ หนุงวงศ์คำ, นายพงษ์เทพ จินะใจ, นางวีรา จินะใจ, นางเพียรทอง พรหมคำทิพย์, นางเจริญศรี คำประเสริฐ ซึ่งผ่านการคัดเลือกจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้เป็นกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างของศูนย์ฯ จึงได้เริ่มแสวงหาทางเลือกใหม่ด้วยการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนที่ไม่ได้มองเรื่องการผลิตแต่เพียงอย่างเดียว แต่มองเป็นองค์รวม โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และมีระบบการผลิต ผลผลิตที่หลากหลาย ส่งเสริมให้ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยที่ยังคงมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ดี อย่างน้อยก็สามารถยังชีพได้

การทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจมิใช่เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการทำเกษตรแผนใหม่ มาสู่การทำการเกษตรกรรมแบบผสมผสานเท่านั้น แต่เป็นการปรับเปลี่ยนทั้งปรัชญา เป้าหมาย วิธีคิด และวิถีการดำรงชีวิตด้วย ดังนั้นการทำการเกษตรที่จะสามารถเป็นทางรอดให้แก่เกษตรกรได้

จริงก็ต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ หลายด้านร่วมกัน ซึ่งปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะสนับสนุนให้สามารถเป็นทางรอดให้แก่เกษตรกร และสามารถสร้างความยั่งยืนให้แก่สังคมและชุมชนได้ สิ่งนั้นคือ ทำให้เป็นขบวนการร่วมกันของชุมชนเพื่อเป็นกลุ่มเกษตรกรหรือชุมชนเกษตรกรที่เข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีจุดร่วมและมีสำนึกร่วมกัน มีความเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันซึ่งปัจจัยต่างๆ ล้วนแต่มีความสำคัญในการผลักดันและสนับสนุนให้ขบวนการเกษตรสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้

นางวีรา จินะใจ ถือว่าเป็นเกษตรกรต้นแบบยุคแรกที่น่าความรู้จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ฯ ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจเข้าสู่ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ ในรูปแบบของไร่สวนผสม ถึงแม้ว่าในช่วงแรกที่ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเกษตรแผนใหม่มาสู่เกษตรผสมผสานจะถูกคัดค้านจากสามีและจากญาติพี่น้องคนอื่นๆ เนื่องจากทุกคนยังมองว่าให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจค่อนข้างน้อยแต่ด้วยความพยายามของนางวีรา จินะใจ ก็สามารถพูดคุย และทำความเข้าใจกับสามีและพี่น้องให้เข้าใจได้ซึ่งการปรับเปลี่ยนทำความเข้าใจที่ได้รับความรู้จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ มาเสริมกิจกรรมที่ทำอยู่ดั้งเดิม ภายหลังจากการอบรมก็มาประยุกต์ นางวีรา จินะใจ เริ่มหันมามองว่าการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ น่าจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมรายได้ ให้กับครอบครัว ซึ่งข้อดีมีทั้งได้กินและได้ขายด้วย ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีครอบครัวใดเริ่มทำให้เห็นเป็นรูปธรรมเนื่องจากยังไม่มี ความมั่นใจเท่าใดนัก นางวีรา จินะใจ จึงชักชวนให้สามีและเครือญาติทดลองเพาะเห็ดเศรษฐกิจร่วมกับทำการเกษตรแบบผสมผสานในที่ดินของตนเองเพื่อเป็นการทดลองและเป็นตัวอย่างแก่ครอบครัวกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างอื่นๆ ด้วย เมื่อเริ่มเห็นว่าพื้นที่ไม่เพียงพอ นางวีรา จินะใจ จึงไปเช่าพื้นที่ข้างที่เดิมซึ่งเป็นพื้นที่ของญาติไว้สำหรับเพาะเห็ด โดยชักชวนครอบครัวของเครือญาติ (พงษ์เทพ จินะใจ) มาร่วมเพาะเห็ดเศรษฐกิจ โดยในครั้งแรกได้เล็งเห็ดนางฟ้าฮังการีเนื่องจากเห็นว่าดูแลรักษาง่ายและเป็นที่ต้องการทางตลาด แม้ว่าผลจากการทดลองครั้งแรกจะออกมาไม่ดีนัก เพราะเริ่มเพาะในหน้าฝนจึงมีศัตรูรบกวนมาก แต่ในช่วงถัดมาก็ปรับปรุงได้ดีขึ้นเรื่อยๆ และในกระบวนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจจะเป็นบทบาทของนางวีรา จินะใจ เกือบทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการคัดแยกเห็ดที่ได้จากโรงเรือนเพาะเห็ด ไว้เป็นอาหารพื้นบ้านที่มีคุณค่ามากมาย ส่วนเหลือเก็บก็จะนำบรรจุเห็ดลงในภาชนะจำหน่ายให้ชาวบ้านในชุมชนเพื่อเพิ่มอาหารที่มีคุณค่าไว้บริโภค

ผลการสัมภาษณ์ถึงมูลเหตุจูงใจในการตั้งกลุ่มผู้เพาะเห็ดเศรษฐกิจ

จากข้อมูลเครื่องมือสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมทำให้ผู้วิจัยได้ฟังนางวีรา จินะใจ เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มแรกต้องอาศัยอยู่ในชนบทหมู่บ้านใหม่โดยอาศัยอยู่กับพ่อแม่และช่วย เหลือ พ่อแม่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ กล่าวคือ ปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก ไร่มันสำปะหลัง และไร่ยาสูบ เป็นต้น

แต่ก่อนพื้นดินยังอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนมีป่าไม้และสัตว์ป่านานาชนิดจำนวนมาก รวมทั้งอาหาร ตามธรรมชาติก็มีมาก ในน้ำมีปลาและสัตว์น้ำต่างๆที่ใช้เป็นอาหารมากมาย ได้แก่ กุ้ง ปู หอย ผักตบถ ตามฤดูกาล การทำนา ทำไร่ได้ อาศัยแรงงานจากควายและคราดนา ตลอดจนแรงงานของสมาชิกในครอบครัวและแรงงานจากเพื่อนบ้านที่มาแลกเปลี่ยนแรงงาน เช่น ปลุกข้าว เกี่ยวข้าว นวดข้าว ผลผลิตข้าวที่ได้พอกินตลอดปี รวมทั้งมีเงินจากการขายพืชไร่อีกไว้ใช้จ่ายพอประมาณ ชีวิตมีความสุขตามอัธยาศัย บ้านใกล้เรือนเคียงพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลอาหารต่อกันและไปมาหาสู่เสมือนเครือญาติเดียวกัน ต่อมาตนเองได้สมรสมีครอบครัวและได้ยึดอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา เช่นเดียวกับที่บรรพบุรุษเคยทำเลี้ยงชีพมาแต่ก่อน ในระยะแรกๆพืชพรรณที่ปลูกไว้ก็เจริญงอกงามเนื่องจากพื้นดินยังมีความอุดมสมบูรณ์น้ำที่ใช้ในการเกษตรมีพอเพียง พืชที่ปลูกจึงให้ผลผลิตสูงและขายผลผลิตได้ในราคาดี ชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้นในระดับหนึ่งต่อมาอีก 30 ปี เมื่อพื้นที่ทำกินเริ่มขาดความอุดมสมบูรณ์และประชากรของหมู่บ้านใหม่ ได้ เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วและต่างแย่งกันทำมาหากิน เมื่อที่ดินทำกินมีไม่พอทำกินเป็นเหตุให้ผู้คนส่วนหนึ่งบุกรุกเข้าไปจับจอง พื้นที่ทำกินซึ่งเป็นเขตพื้นที่ป่า และได้ตัดไม้ทำลายป่าที่เรียกว่าป่าต้นน้ำ ส่งผลให้น้ำในลำธารแห้งขอด ผืนที่เคยตกเมื่อถึงฤดูก็ไม่กลับไม่ตกร ทำให้อากาศร้อนระอุและทำให้พื้นดินแห้งแล้ง ต้นหญ้าตายหมดไม่เหลือแม้กระทั่งให้วัว ควายกินและน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภคหรือตกกล้าทำนาก็ไม่มี บางปีเกิดภาวะฝนแล้งไม่ได้ ทำนาจนต้องขายวัว ขายควายเพื่อนำเงินมาซื้อข้าวกิน แต่บางปีฝนกลับตกหนัก น้ำท่วมทำความเสียหาย ต่อพืชผลทางการเกษตรอย่างหนัก พื้นดินปลูกอะไรก็ไม่งาม แม้ว่าจะปลูกข้าวในพื้นที่เท่าเดิมก็ได้ผลผลิตไม่พอกิน เงินที่เคยได้จากการขายพืชไร่ในแต่ละปีวันก็ได้น้อยลงไม่พอใช้จ่ายในครอบครัวประกอ กับถูกพ่อค้าคนกลางถูกกดราคาผลผลิต นายทุนในท้องถิ่นได้เข้ามาจับจองอย่างมาก กล่าวคือนายทุนได้ปล่อยเงินกู้ดอกเบี้ยสูงให้ชาวบ้านรวมทั้งตนเองกู้ไปลงทุนทำกิน เช่น ซื้อพันธุ์พืช ยาฆ่าแมลง พอสิ้นปีนายทุนก็เรียกเก็บเงินเก็บเงินคืนในที่สุดตนเองก็ต้องขายที่ดินทำกินเพื่อใช้หนี้นายทุน

นายอุ้นเรือน เกิดสุข, นางมาลัย ญาติผู้, นางราตรี สุนันศิลป์, นางทัศนีย์ พวกอินแสง หลังจากที่ได้เข้าฝึกอบรมที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ แล้วก็ได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายผู้ผลิตเห็ดเศรษฐกิจ และยังได้รับเลือกเป็นเกษตรกรตัวอย่างของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริแล้ว ก็เริ่มมีการพูดคุยและมองเห็นว่าหมู่บ้านของตนมาถึงจุดวิกฤติในหลายๆ ด้านต่างๆที่ไม่เคยเป็นแบบนี้มาก่อน จึงได้จับกลุ่มปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับปัญหาความเดือดร้อนต่างๆของชาวบ้าน เช่น ปัญหาความไม่พอกิน พอกิน ปัญหายาเสพติด และปัญหานานาประการที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายวีระศักดิ์บุญหนัก ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่โป่ง จังหวัดเชียงใหม่ ทราบว่าเมื่อต้นปี พ.ศ. 2556 คนไข้ที่เข้ามารับการรักษาที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่โป่ง นายแพทย์ผู้รักษาได้ตรวจพบสารเคมีสะสมในร่างกายในระดับที่เป็นอันตรายต่อร่างกายและเป็นจำนวนหลายรายและคนไข้เพิ่มขึ้นทุกวัน

โดยเฉพาะคนไข้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่หมู่บ้านใหม่ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่โป่ง มีความสนใจปัญหาดังกล่าวจึงได้ร่วมกับผู้นำหมู่บ้านแก้ไขปัญหาดังนั้นจึงได้ส่งเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ไปยังตำบลแม่โป่ง เพื่อพบปะพูดคุยและซักถาม ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น เริ่มแรกก็ ยังไม่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ปรากฏการณ์เช่นนี้คณะทำงาน จึงต้องปรับตัว ค่อยๆ แทรกซึม จนสามารถเข้ากับชาวบ้านได้ โดยเข้าไปคลุกคลีร่วมอยู่กินใช้ชีวิตแบบชาวบ้านและช่วยเหลือชาวบ้าน ต่างๆ นานา ระยะเวลาต่อมาชาวบ้านจึงได้เกิดความไว้วางใจและเป็นกันเอง ทำให้กล้าพูดคุยและ บอกความจริงทุกอย่างถึงขั้นร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ของชุมชน เช่น ปัญหาความไม่พอกอยู่พอกินหรือ ปัญหาความยากจนและปัญหาสารเคมีสะสมในร่างกาย ซึ่งมีสาเหตุมาจากการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงในการปลูกพืชสะสมกันมานานหลาย ปี รวมทั้งตัดไม้ทำลายป่าจนเกือบจะหมดป่าอยู่แล้ว จึงได้ ตัดสินใจหันมาทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ห่างไกล จากสิ่งที่กล่าวมาในทางอ้อม

นายแพทย์ ตลอดจนนักวิชาการชั้นแนวหน้าของเมืองไทย เช่น ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตรที่พึ่งพาธรรมชาติและละเว้นการรังแกธรรมชาติ รวมถึงดื้อใช้สารเคมีต่างๆ กล่าวคือ ปลูกพืช และ เลี้ยงสัตว์ผสมผสานกันไปไม่จำเป็นต้องใช้ สารเคมีที่ให้ผลเสีย ต่อร่างกายและ สิ่งแวดล้อม จึงจะทำให้ชาวบ้านมีอยู่มีกินและมีหลักประกันชีวิต ให้ชาวบ้านฟังหลาย ต่อหลายครั้ง นอกจากนี้ยังยกตัวอย่างเกษตรกรที่มีประสบการณ์และประสบความสำเร็จในเรื่อง นี้ให้ฟังด้วย ทำให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักในความมั่นคงและความปลอดภัยของชีวิต มากขึ้นแต่ไม่ รู้ว่าจะสลัดทิ้งระบบ การผลิตที่ตนเองกระทำอยู่ได้อย่างไร มีครั้งหนึ่งที่เกษตรกร ชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ และศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ได้ร่วมกันคิดหาแนวทางออกโดยการพูดคุยกับเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนวิถีเกษตร ที่พึ่งพาธรรมชาติและงดใช้สารเคมีต่างๆ กล่าวคือ ปลูกพืช และ เลี้ยงสัตว์ผสมผสานกันไปไม่ จำเป็นต้องใช้สารเคมีที่ให้ผลเสียต่อร่างกาย และ สิ่งแวดล้อม จึงจะทำให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ดีขึ้น และมี หลักประกันชีวิตให้ชาวบ้าน นอกจากนี้ยังยกตัวอย่างเกษตรกรที่มีประสบการณ์ และประสบความสำเร็จในเรื่องการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของนางวีรา จินะใจเป็นกรณีศึกษา จึงเริ่มทำให้ชาวบ้านเริ่ม ตระหนักในความมั่นคงและความปลอดภัยของชีวิตมากขึ้น

ในขณะนั้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) กำลังมีนโยบายร่วมกันในการให้ความช่วยเหลือ ชาวบ้านในท้องถิ่นแก้ไขปัญหาความยากจนและให้ความอนุเคราะห์พาชาวบ้านที่มีความสนใจ เกษตรกรรมในรูปแบบของการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ไปศึกษาดูงานกับผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเมื่อปี พ.ศ. 2537 ใน หลายจังหวัด เช่น เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ เชียงราย ฯลฯ ปรากฏว่าชาวบ้านได้ให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก เป็นการกระตุ้นความสนใจของเกษตรกรที่ได้ศึกษาเรียนรู้นอกสถานที่แล้วมา สร้างความอยากเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ โดยได้รับความส่งเสริมองค์ความรู้จากศูนย์

ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดอบรมเพาะเห็ดเศรษฐกิจสำหรับเกษตรกรที่สนใจเข้าเรียนรู้ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นระยะเวลา 3 วัน รวมแล้วชาวบ้านไปศึกษาดูงานที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริในปี พ.ศ.2537 ประมาณ 6-8 ครั้ง โดยทางนางวีรา จินะใจ และเกษตรกรตัวอย่างอีก 8 คน ได้เรียนรู้วิธีการเพาะเห็ดจาก ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และได้ลงมือปฏิบัติมาก่อน จนประสบผลสำเร็จ

เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

จากการติดตามประเมินผล หลังการเผยแพร่ ถ่ายทอดความรู้ และจัดฝึกอบรมให้เกษตรกรและผู้สนใจในช่วงเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่ามีเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจำนวนหนึ่งในพื้นที่หมู่บ้านบริเวณรอบศูนย์ศึกษาฯ ได้นำเอาองค์ความรู้ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจมาปฏิบัติและปรับใช้ในพื้นที่ของเกษตรกรจนประสบผลสำเร็จสามารถสร้างรายได้ มีความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม และพัฒนาองค์ความรู้อย่างสม่ำเสมอ และมีฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นตามลำดับจนได้ผ่านการคัดเลือกจากเจ้าหน้าที่งานขยายผล ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ปัจจุบันเกษตรกร กว่า 120 รายที่ประสบผลสำเร็จเหล่านั้น ได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริและ ต้นแบบด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจที่มีความโดดเด่นจำนวนทั้ง 9 ราย จึงกลายเป็นศูนย์เครือข่ายในการเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ เปิดโอกาสให้เกษตรกร และผู้สนใจรายอื่นๆ ได้เข้าไปเยี่ยมชมศึกษาดูงาน รับฟังการบรรยายถ่ายทอดความรู้ รวมถึงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างเกษตรกรกับเกษตรกรตัวอย่างอีกทางหนึ่ง ตามรายชื่อและที่อยู่ดังนี้

1) นายพงษ์เทพ จินะใจ

อยู่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 1 ตำบลแม่โป่ง อำเภอต๋อยสะแกต จังหวัดเชียงใหม่ อายุ 42 ปี มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจครบวงจร (เห็ดหอม เห็ดนางฟ้า เห็ดหูหนู เห็ดลมป่า) และมีจุดเด่นในการเป็นแหล่งเรียนรู้การเพาะเห็ดเศรษฐกิจครบวงจร และมีประสบการณ์ในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจครบวงจร รวมถึงการทำเกษตรผสมผสาน

บ้านของนายพงษ์เทพ จินะใจเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจจากเดิมประกอบอาชีพรับจ้างรายได้ที่ได้รับแต่ละเดือนคงที่ รายจ่ายประจำวันเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ต้องหาแนวทางในการสร้างรายได้เพื่อรองรับค่าใช้จ่ายที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคตเรียนรู้และฝึกปฏิบัติด้วย “ความขยัน ใฝ่รู้ใฝ่เรียน” จนสามารถสร้างอาชีพที่มั่นคงให้กับครอบครัวดำรงชีวิตด้วย “ความเรียบง่าย พอประมาณ” ทำตามกำลังของครอบครัว คิดใคร่ครวญด้วย “ความรอบคอบ” ก่อนดำเนินกิจกรรม นำประสบการณ์มาพัฒนากิจกรรม ทำให้เกิดผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพชีวิตครอบครัวมีความสุข ที่ได้ “อยู่อย่างพอเพียง” และได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจในปี 2552

ภาพที่ 9 นายพงษ์เทพ จินะใจ แหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

2) นางราตรี สุนันทศิลป์

อยู่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 1 ตำบลแม่โป่ง อำเภอต๋อยสะแกต จังหวัดเชียงใหม่ อายุ 49 ปี มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจครบวงจร (เห็ดหอม เห็ดนางฟ้า เห็ดลมป่า เห็ดขอนขาว) มีจุดเด่นในการเป็นเศรษฐกิจแหล่งเรียนรู้การเพาะเห็ดครบวงจร และมีประสบการณ์ในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจครบวงจร

เกษตรกรเล่าว่าก่อนที่จะมาขายเห็ดนั้น ตนเองได้ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ตามผู้ว่าจ้างโดยไม่เกี่ยงลักษณะของงาน ยึดในหลักความขยันและอดทน ตัวอย่างงานที่ได้ไปรับจ้าง เช่น รับจ้างรับเหมาปลูกข้าว เกี่ยวข้าว ทำสวน และขายกล้วยเดี่ยว เป็นต้น ซึ่งรายได้ที่ได้รับนั้นไม่แน่นอน หากหมดฤดูทำนาไป งานที่จ้างก็เริ่มลดลง รายรับมีไม่มากอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับรายจ่ายของ

ครอบครัวที่เพิ่มสูงขึ้น ค่าจ้างที่ได้รับมาจึงใช้เป็นค่าใช้จ่ายประจำวันไปไม่มีเงินเก็บออม จึงได้วางแผน หากในอนาคตยังเป็นอยู่เช่นนี้ อนาคตการศึกษาของบุตรและชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวต้องมีอุปสรรคปัญหาเกิดขึ้นเป็นแน่ จึงได้ตั้งใจเข้าไปเรียนรู้และฝึกอบรมหลักสูตรการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อ่างคร้อฯ โดยคำแนะนำของญาติ หลังจากฝึกอบรมเสร็จได้ไปฝึกทักษะ ประสบการณ์รับจ้างใส่ถุงเห็ดให้เกิดความชำนาญร่วมกับเริ่มดำเนินกิจกรรมเพาะเห็ดด้วยตนเองอย่างจริงจัง โดยได้นำองค์ความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับมาดำเนินการพร้อมกับปัจจัยการผลิตที่ได้รับการสนับสนุน ช่วยประหยัดทุนดำเนินการในระยะเริ่มต้น เมื่อเลือกกิจกรรมการเพาะเห็ดเป็นอาชีพใหม่ของครอบครัวแล้ว ได้ลงมืออย่างจริงจัง ขยายกิจการแบบค่อยเป็นค่อยไปตามกำลังความสามารถ ชนิดเห็ดที่เพาะเริ่มจากเห็ดนางฟ้าจนปัจจุบันสามารถเพาะเห็ดจำหน่ายได้มากกว่า 5 ชนิด ตามความเหมาะสมของฤดูกาลและราคาของท้องตลาด รวมทั้งเพื่อป้องกันความเสี่ยง สร้างภูมิคุ้มกัน กรณีเห็ดชนิดใดชนิดหนึ่งราคาตกต่ำ เห็ดชนิดอื่นสามารถทดแทนรายได้เห็ดที่ราคาต่ำ ได้ การเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้ถูกดำเนินการหมุนเวียนอย่างเหมาะสม จนสามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับครอบครัว มีเงินเก็บออม ความเป็นอยู่ดีขึ้นมากเมื่อเทียบกับในอดีต สมาชิกในครอบครัวได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน มีความเข้าใจและมีทักษะในการเพาะเห็ด รวมทั้งเกษตรกรยังสร้างทางเลือกเพิ่มเติมในการสร้างรายได้โดยการผลิตก้อนเห็ดนางฟ้า และเห็ดขอนขาวสำหรับจำหน่ายให้เกษตรกรที่สนใจนำไปเพาะเลี้ยงไว้ที่บ้านของตนและจำหน่ายในลักษณะเป็นเครือข่ายของศูนย์ศึกษาฯ ในการผลิตก้อนเห็ดให้กับเกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมกับศูนย์ศึกษาฯ เป็นแนวทางสร้างรายได้ที่ดีแนวทางหนึ่ง ปัจจุบันได้ดำเนินการขยายโรงบ่มเส้นใยและโรงเปิดดอกเพิ่มเติม รวมทั้งสิ้น 4 โรง ซึ่งสมาชิกในครอบครัวสามารถช่วยกันดำเนินการได้อย่างทั่วถึง

เกษตรกรสามารถดำเนินการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจรได้ดี มีชนิดเห็ดหลากหลายทยอยสร้างรายได้ให้ครอบครัว ผลสำเร็จจากความตั้งใจที่จะสร้างสิ่งดีๆให้กับครอบครัว การเดินทางตามแนวพระราชดำริ ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น และกลับมาช่วยเหลือสังคมได้อย่างเต็มที่ โดยสามารับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ตัวเกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการทำงานช่วยเหลือสังคมให้กับสามัคคีและแนะนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์ให้กับเพื่อนบ้าน ทุกวันนี้นางสาวส่วนรวมและนางสาวส่วนตัวสามารถดำเนินไปร่วมกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นสิ่งที่เกษตรกรและครอบครัวภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันเป็นแหล่งศึกษาดูงานและเรียนรู้เรื่องการเพาะเห็ดเศรษฐกิจครบวงจร มีนักเรียน นักศึกษา ผู้ใจทั่วไป และผู้เข้าอบรมจากศูนย์ศึกษาหลักสูตรเพาะเห็ดเศรษฐกิจ เข้ามาศึกษาดูงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจในปี 2552

ภาพที่ 10 นางราตรี สุนันทศิลป์ มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจครบวงจร

3) นางวีรา จินะใจ

อยู่บ้านเลขที่ 70 หมู่ที่ 1 ตำบลแม่โป่ง อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อายุ 55 ปี มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร ได้แก่ การเพาะเห็ดหอม เห็ดนางฟ้า เห็ดลมป่า เห็ดขอนขาว เห็ดหูหนู เห็ดหัวลิง และเห็ดหลินจือ การผลิตก้อนเห็ดสำหรับเปิดดอก และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเห็ด ได้แก่ แหนมเห็ด เห็ดสวรรค์ สมุนไพรเห็ดหลินจือ เห็ดสามเซียน และชาสมุนไพรเห็ดหลินจือ มีจุดเด่นในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจชนิดต่างๆอย่างครบวงจร การรวมกลุ่มการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเห็ด จัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน และได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในปี 2552 มีประสบการณ์ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร ได้แก่ การเพาะเห็ดหอม เห็ดนางฟ้า เห็ดลมป่า เห็ดขอนขาว เห็ดหูหนู เห็ดหัวลิง และเห็ดหลินจือ การผลิตก้อนเห็ดสำหรับเปิดดอก และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเห็ด ได้แก่ แหนมเห็ด เห็ดสวรรค์ สมุนไพรเห็ดหลินจือ เห็ดสามเซียน และชาสมุนไพรเห็ดหลินจือ และได้รับรางวัลชมเชยการประกวดเกษตรกรหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จากสำนักงาน

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ในปี 2555

เกษตรกรเล่าว่า เดิมก่อนที่จะมาเลือกอาชีพทำเห็ด ตนเองประกอบอาชีพเกษตรกร ทำนา ปีละครั้งหลังจากนั้นจะปลูกกระเทียม หอมแดง ถั่วลิสง เป็นพืชหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ในแต่ละปี ราคาผลผลิตไม่แน่นอน บางปีราคาผลผลิตตกต่ำ ลงทุนไม่คุ้มค่าเมื่อเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายที่ได้ลงทุนไป ค่าปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืชมีราคาสูงมาก รายได้และรายจ่ายของครอบครัวไม่สมดุล จึงมีแนวคิดอยากหาอาชีพใหม่มาทดแทน โดยเป็นอาชีพที่มีรายได้ต่อเนื่อง ทำงานอยู่ร่วมกับสมาชิกในครัวเรือนและสามารถไปช่วยเหลืองานสังคมได้ จึงสนใจกิจกรรมการเพาะเห็ดโดยสมัครเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

หลังจากที่เกษตรกรได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้และได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เป็นวัสดุและโรงเห็ดแล้ว ได้เริ่มต้นฝึกฝนทักษะอย่างจริงจัง ค่อยเป็นค่อยไป ค่อยๆเรียนรู้ โดยเริ่มจากการเพาะเห็ดนางฟ้าซึ่งได้รับคำปรึกษาที่ดีจากเจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาฯมาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถดำเนินกิจกรรมเพาะเห็ดได้ดี ได้เพิ่มโรงเพาะเห็ดและชนิดเห็ดให้หลากหลาย โดยเฉพาะเน้นการผลิตเห็ดหลินจือ ซึ่งเป็นเห็ดสมุนไพรที่ราคาดีให้ผลตอบแทนสูง สามารถเก็บไว้ได้นาน มีเห็ดนางรม เห็ดลมป่า เห็ดหัวลิง เห็ดหูหนู สลัดหมูนเวียน เพื่อลดความเสี่ยงของตลาด เพราะเห็ดแต่ละชนิดที่กล่าวมามีฤดูกาลที่เหมาะสมสำหรับเพาะ การดูแลเอาใจใส่ การเก็บเกี่ยวที่แตกต่างกันไป ผลตอบแทนที่ได้รับก็ไม่เท่ากัน รายได้ที่ได้ช่วยเสริมซึ่งกันและกัน เป็นเงินออมที่มีมูลค่าสูงขึ้น นอกจากเพาะเห็ดต่างๆแล้ว เกษตรกรยังรวมกลุ่มกันก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนสำหรับแปรรูปเห็ดหลินจือ เห็ดหัวลิง เห็ดหอม เห็ดนางฟ้า จำหน่ายในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ต่างๆ โดยเฉพาะรูปแบบเห็ดแห้ง หรือในรูปแบบชาสมุนไพร ซึ่งได้รับการรับรองให้เครื่องหมายรับรองคุณภาพจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) หลายชนิด เป็นที่ต้องการของท้องตลาด รวมทั้งการผลิตก้อนเห็ดจำหน่ายเป็นแนวทางเลือกในการสร้างอาชีพได้เป็นอย่างดี

จากความตั้งใจในการเรียนรู้ มีความมุ่งมั่น ขยันอดทนที่จะทำในสิ่งที่ตนเองเลือกไว้ให้ประสบความสำเร็จ ผลผลิตเห็ดหลากหลายชนิดได้ทยอยออกสู่ท้องตลาด โดยผ่านกระบวนการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ผ่านการวางแผนระบบการผลิตให้สอดคล้องกับความเหมาะสมของฤดูกาล เทศกาล ราคารับซื้อของท้องตลาด ควบคู่กับกิจกรรมการรวมกลุ่มแปรรูปเห็ด รวมทั้งมีเวลาช่วยเหลือสังคม งานสาธารณะประโยชน์ต่างๆ ทุกวันนี้ได้เป็นสถานที่สำหรับศึกษาดูงาน เป็นแหล่งเรียนรู้การเพาะเห็ด เศรษฐกิจครบวงจร สำหรับผู้สนใจทั่วไปได้เข้ามาใช้บริการ หรือเป็นแหล่งพักผ่อน สำหรับเยาวชนที่ต้องการเรียนรู้อย่างใกล้ชิด ซึ่งเกษตรกรมีความยินดีและเต็มใจในการถ่ายทอดองค์ความรู้และเผยแพร่แนวพระราชดำริเป็นอย่างยิ่ง

ภาพที่ 11 นางวีรกา จินะใจ ความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร

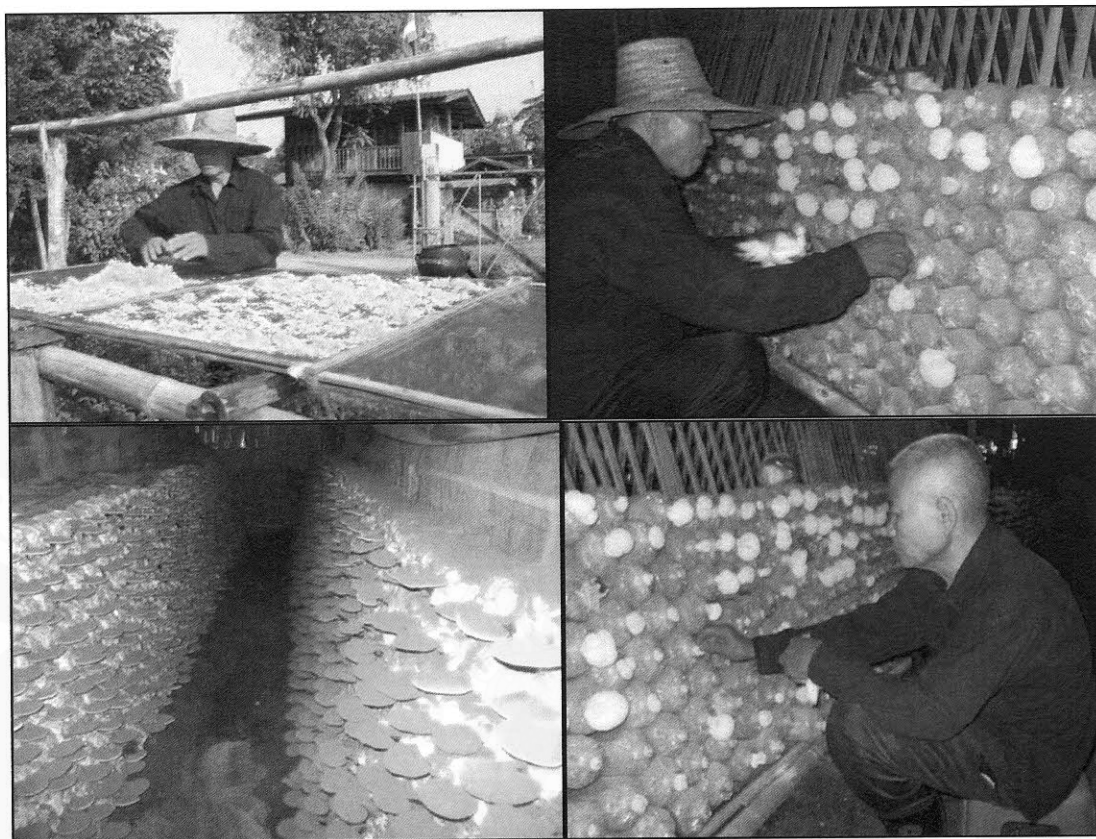
4) นายสุทัศน์ หน่วงค์คำ

อยู่บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 5 ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อายุ 76 ปี มีความชำนาญพิเศษในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร (เห็ดหลินจือ, หัวลิง) การแปรรูป และมีจุดเด่นในการเป็นแหล่งเรียนรู้การเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร การแปรรูปเห็ด และมีประสบการณ์ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร การแปรรูปเห็ด มากกว่า 10 ปี

เดิมเกษตรกรประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้านของตนและหมู่บ้านใกล้เคียง ลักษณะของงานขึ้นอยู่กับผู้ว่าจ้างจะให้ทำอะไรบ้าง โดยค่าตอบแทนที่ได้รับอยู่ระหว่าง วันละ 100-120 บาท/วัน ซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายของครอบครัวในแต่ละวันที่สูงขึ้น ในบางครั้งโชคร้ายไม่มีใครจ้าง ครอบครัวก็ขาดรายได้หลักส่วนหนึ่งไป โดยตามปกติแล้วทางครอบครัวจะมีรายได้จากตัวเกษตรกรและจากบุตรสาวซึ่งทำงานเป็นลูกจ้างทำงานในโรงเพาะเห็ดของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ จากปัญหาเดิมๆ ที่เกษตรกรและครอบครัวต้องประสบจากรายได้ครอบครัวที่ไม่เพียงพอและไม่แน่นอน จำเป็นต้องปรึกษาและร่วมวางแผนกับสมาชิกครอบครัวในการมองหาอาชีพใหม่ เพื่อมาทดแทนอาชีพเดิม โดยมุ่งเน้นงานที่สร้างรายได้ที่แน่นอน ต่อเนื่อง สามารถทำได้ตามกำลัง ตามอายุของตอนที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และที่สำคัญเป็นงานที่ทำอยู่กับบ้าน ได้ดูแลภรรยาที่

สุขภาพไม่แข็งแรง จึงเข้าไปศึกษาดูงานและฝึกอบรมหลักสูตรการเพาะเห็ดเศรษฐกิจจากศูนย์ศึกษาฯ โดยในระยะแรกได้รับความช่วยเหลือ การให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ และมีบุตรสาวคอยเป็นพี่เลี้ยง แนะนำให้อย่างใกล้ชิด จึงได้เลือกอาชีพการเพาะเห็ดมาเสริมในช่วงเวลาว่างดังกล่าว จากการเรียนรู้กับเครือข่ายเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และอบรมจากศูนย์ศึกษา การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ นำมาพัฒนาเป็นอาชีพเกิดรายได้จากหลากหลายกิจกรรม มีเงินออมใช้ในยามจำเป็น สามารถพัฒนาตนเองและครอบครัว ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ตลอดจนมีความสุขจากการประกอบอาชีพ

หลังจากเกษตรกรได้นำกิจกรรมการเพาะเห็ดมาเป็นอาชีพสร้างรายได้ โดยเลือกเพาะเห็ดหลินจือและเห็ดหัวลิง ซึ่งเป็นเห็ดสมุนไพรที่ต้องผ่านการแปรรูปให้แห้งก่อนนำไปจำหน่าย กระบวนการและขั้นตอนต้องใช้ความละเอียด ประณีต อาศัยการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด เน้นเรื่องความสะอาด เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ และเป็นที่ยอมรับของตลาด ตลอดระยะเวลาการดำเนินกิจกรรมต้องอาศัยความขยัน อดทน และเพียรพยายาม แต่ก็ไม่คุ้มค่า เมื่อเปรียบเทียบกับผลตอบแทนที่ได้รับ ซึ่งเห็ดหลินจือแห้ง ราคาจำหน่ายกิโลกรัมละ 2,000-3,000 บาท ส่วนเห็ดหัวลิง ราคาจำหน่ายกิโลกรัมละ 1,000-2,000 บาท การเพาะเห็ดทั้งสองชนิดนี้ เกษตรกรได้ดำเนินกิจกรรมบนพื้นฐานของความพอเพียง ตามกำลังของตนและสมาชิกของครอบครัวที่สามารถทำได้ที่จะดำเนินการทุกขั้นตอนของการเพาะเห็ด การแปรรูปเห็ดหลินจือและเห็ดหัวลิงแห้ง กำลังการผลิตเพิ่มขึ้นจากโรงเรือนเพาะเห็ด 1 โรง ขยายเพิ่มอีก 1 โรง บนพื้นที่ที่จำกัด อาศัยการวางแผนระบบการผลิตเป็นรุ่นๆ เกิดรายได้มาจุนเจือครอบครัวอย่างต่อเนื่อง และได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในปี 2552

ภาพที่ 12 นายสุทัศน์ หน่วงค์คำ มีความชำนาญพิเศษในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร

5) นางเพียรทอง พรหมคำทิพย์

อยู่บ้านเลขที่ 74 หมู่ที่ 8 ตำบลแม่โป่ง อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อายุ 52 ปี มีความชำนาญพิเศษในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจครบวงจร (เห็ดหอม เห็ดนางฟ้า เห็ดลมป่า เห็ดขอนขาว) มีจุดเด่นในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจครบวงจร และมีประสบการณ์ในเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร

เกษตรกรเล่าว่า เดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ปลูกหอมแดง ปลูกกระเทียม ปลูกพืชผัก เช่น พริก มะเขือ เป็นต้น รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตดังกล่าวไม่แน่นอน ไม่ต่อเนื่อง และไม่คุ้มกับการลงทุน ค่าใช้จ่ายของครอบครัวเพิ่มสูงขึ้น ไม่มีเงินเก็บออมไว้ใช้จ่ายในยามจำเป็น จึงเริ่มหาอาชีพเข้ามาแทนที่ ในปี 2545 ได้เริ่มเรียนรู้การเพาะเห็ดกับหลานชาย และพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้โดยเข้าไปฝึกอบรมหลักสูตรการเพาะเห็ดเศรษฐกิจจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ เพื่อนำความรู้ทางวิชาการ เทคนิคต่างๆ มาร่วมพัฒนา โดยมีทักษะการผลิตก้อนเห็ดเป็นทุนเดิม จึงเป็นข้อได้เปรียบของเกษตรกร เมื่อเกษตรกรเข้าไปเรียนรู้ นำความรู้ใหม่ๆ เทคนิคมาพัฒนากิจกรรมเพาะเห็ด ในระยะแรกเกษตรกรเริ่มเพาะเห็ดนางฟ้าเป็นพื้นฐานก่อน เมื่อประสบความสำเร็จ จึงเพิ่ม

ชนิดของเห็ดที่เพาะ รวมทั้งเปลี่ยนวัตถุดิบจากเดิมใช้ขี้เลื่อยไม้ฉำฉำร่วมกับฟางข้าวสับเป็นขี้เลื่อยไม้ยางพารา ถึงแม้จะมีราคาสูงแต่เกษตรกรเลือกใช้เนื่องจากทำให้เห็ดให้ผลผลิตสูง อายุการเก็บเกี่ยวยาวนาน ทุกวันนี้เกษตรกรได้คัดเลือกชนิดเห็ดที่เหมาะสมตามตนเองถนัด และเป็นที่ต้องการของตลาด เน้นความหลากหลายและต่อเนื่อง โดยวางแผนการผลิตเป็นรุ่นๆ มีผลผลิตออกจำหน่ายตลอดปี รวมทั้งการผลิตก้อนเห็ดพร้อมเปิด ได้แก่เห็ดหอม และเห็ดนางฟ้า จำหน่ายสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง

เกษตรกรสามารถดำเนินกิจกรรมเพาะเห็ดได้เป็นอย่างดี มีเห็ดหลากหลายชนิดให้ผลผลิต จำหน่ายสร้างรายได้ให้เกษตรกรได้อย่างต่อเนื่อง ครอบครัวมีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีเงินเก็บออม บนพื้นที่ 4 ไร่ เกษตรกรมีโรงเห็ดทั้งหมด 12 โรง หมุนเวียนใช้งานสลับกันไป ปัจจุบันเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้สนใจทั่วไปเกี่ยวกับกิจกรรมการเพาะเห็ดครบวงจรและเป็นแหล่งผลิตก้อนเห็ดนางฟ้า และเห็ดหอม สำหรับจำหน่าย ที่มีคุณภาพแห่งหนึ่งและได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.) ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในปี 2552

ภาพที่ 13 นางเพียรทอง พรหมคำทิพย์ มีความชำนาญพิเศษในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร

6) นายอุ้นเรือน เกิดสุข

อยู่บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 1 ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอต๋อยสะเท็ด จังหวัดเชียงใหม่ อายุ 56 ปี มีความชำนาญพิเศษด้านการทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การเพาะเห็ดหอม การปลูกไม้ผล การทำกิจกรรมการเกษตรที่หลากหลายในพื้นที่จุดเด่นคือการเพาะเห็ดหอมคุณภาพดี ร่วมกับการทำวิจัยในพื้นที่ สามารถวางแผนให้มีปริมาณผลผลิตเห็ดหอมตลอดปี อีกทั้งการปลูกพืชต่างๆในพื้นที่ได้วางแผนคัดเลือกอย่างลงตัว มีประสบการณ์ในการทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การเพาะเห็ดหอม การปลูกไม้ผล การปลูกพืชผัก กาแฟ เมี่ยง การเลี้ยงปลา

เกษตรกรเล่าว่า ก่อนจะดำเนินกิจกรรมเกษตรผสมผสาน ตนเองประกอบอาชีพทำไร่เมี่ยงร่วมกับทำสวนกาแฟ ซึ่งเป็นอาชีพที่ยึดถือปฏิบัติมาตามบรรพบุรุษ รายได้จากการประกอบอาชีพจะได้เฉพาะช่วงเวลาที่พืชให้ผลผลิตเท่านั้น ส่วนเวลาที่เหลือในรอบปี ตนเองต้องไปประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปตามที่ได้รับจ้าง ซึ่งรายได้ที่ได้รับยังไม่มีค่านอน จนเมื่อมีโอกาสได้รับการแนะนำให้ไปศึกษาดูงานที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จากการสนับสนุนของ ดร.พิศิษฐ์ วรอุไร จึงได้เข้ามาเรียนรู้อย่างเต็มที่ ได้เลือกเอากิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง ครอบครัวยุคและสภาพพื้นที่ สร้างเป็นกิจกรรมเกษตรผสมผสาน แต่ยังมีปัญหาเรื่องน้ำสำหรับใช้ในการเกษตร จึงขอรับการสนับสนุนจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เข้ามาสนับสนุนฝายให้กับหมู่บ้าน ทำให้ราษฎรในหมู่บ้านมีน้ำสำหรับใช้ในการอุปโภค บริโภคและน้ำใช้สำหรับที่จะทำการเกษตรต่างๆ ตนจึงได้เริ่มขับเคลื่อนกิจกรรมเกษตรผสมผสานที่เลือกไว้อย่างเต็มที่

ปัจจุบันเมื่อมีทรัพยากร ดินทุนพื้นที่ น้ำ ภูมิอากาศ พร้อม ผสมผสานความมุ่งมั่นตั้งใจ จึงค่อยๆเปลี่ยนแปลงไร่เมี่ยง พื้นที่ดินของตนให้มีกิจกรรมการเกษตรที่หลากหลาย ไม้ผลที่ปลูกจะมุ่งเน้นพันธุ์พืชที่สามารถเจริญเติบโตในสภาพพื้นที่ได้ดี จำหน่ายสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้ โดยเลือกที่จะปลูกส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่ ขาวทองดี ท่าข่อย ปลูกเงาะโรงเรียน มะไฟ ทุเรียน กระท้อน มะขามป้อม ผลไม้พื้นบ้านให้ราคาไม่ต้องดูแลมาก ปลูกพืชผักสวนครัว ผักพื้นบ้านในท้องถิ่น เช่น ลิ้นจี่ ผักกูด เป็นต้น ผลผลิตเป็นที่นิยมของผู้บริโภคและราคาดี เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ไว้เป็นแหล่งอาหาร และกิจกรรมที่สำคัญ รวมถึงข้อได้เปรียบของพื้นที่ บนพื้นที่สูง สภาพอากาศค่อนข้างเย็นตลอดปี เกษตรกรจึงเลือกที่จะเพาะเห็ดเศรษฐกิจในถุงพลาสติก โดยเฉพาะเห็ดหอมที่ชอบอากาศเย็น เกษตรกรสามารถเพาะมีผลผลิตจำหน่ายได้ตลอดทั้งปี เมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรพื้นราบ ที่สามารถเพาะได้ในเฉพาะช่วงฤดูหนาวเท่านั้น นอกจากเห็ดหอมแล้วเกษตรกรได้นำเห็ดชนิดต่างๆเข้ามาผสมผสาน เช่น เห็ดนางฟ้า เห็ดลมป่า และเห็ดหลินจือ ตามลำดับ

ภาพที่ 14 นายอุ๋นเรื่อน เกิดสุข มีความชำนาญพิเศษด้านการทำเกษตรผสมผสาน

7) นางเจริญศรี คำประเสริฐ

อยู่บ้านเลขที่ 44 หมู่ที่ 7 ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อายุ 60 ปี มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร (เห็ดหอม) การแปรรูปเห็ดหอมและจุดเด่นในการเพาะเห็ดหอม เห็ดนางฟ้า การแปรรูปเห็ดหอม และการผลิตก้อนเห็ดเปิดดอกมีประสบการณ์ในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจรและการแปรรูปเห็ด

เกษตรกรเล่าว่า เดิมเกษตรกรประกอบอาชีพทำไร่เมี่ยง และสวนกาแฟ วิธีชีวิตผูกพันกับป่าเขาเนื่องจากหมู่บ้านที่อยู่อาศัยมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง สภาพอากาศค่อนข้างเย็นตลอดทั้งปี สวนกาแฟ ไร่เมี่ยงส่วนใหญ่จะอยู่ในป่า ปลูกขึ้นแซมไม้ป่าเป็นส่วนใหญ่ กิจวัตรประจำวันในช่วงที่เมี่ยงและกาแฟให้ผลผลิตตนเองต้องออกจากบ้านแต่เช้าเพื่อเก็บผลผลิต กลับมาถึงบ้านก็จวนค่ำ เมี่ยงและกาแฟไม่สามารถให้ผลผลิตสร้างรายได้ต่อเนื่องตลอดทั้งปี ดังนั้นในปีหนึ่งรายได้ที่เข้ามาจุนเจือครอบครัวจะมีช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น รายได้อื่นๆมาจากการรับจ้างทั่วไปของสามีซึ่งมีงานว่าจ้างไม่แน่นอน เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าสถานะทางการเงินของครอบครัวมีรายได้ไม่แน่นอนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายของครอบครัวที่สูงขึ้น รวมทั้งภาระค่าเล่าเรียนของบุตรทั้งสองคนที่จำเป็นต้องใช้ให้ลูกเรียนในระดับที่สูง จึงหากิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ระหว่างรอเมี่ยงและกาแฟให้ผลผลิต และหากิจกรรมที่

สร้างรายได้ได้อย่างต่อเนื่อง จึงเข้าไปศึกษาเรียนรู้จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯเพื่อหา กิจกรรมที่ตนเองถนัดและเหมาะสมกับครอบครัวมาพัฒนาอาชีพ

หลังจากที่ได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้และฝึกอบรมหลักสูตรเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นกิจกรรมที่ตนเองชอบ เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศของหมู่บ้านที่เกษตรกรอยู่อาศัย และเลือก การเพาะเห็ดหอมเป็นหลัก เนื่องจากเห็ดหอมชอบอากาศเย็น สามารถให้ผลผลิตได้เป็นอย่างดีผลผลิต มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด หลังจากทีครอบครัวได้ประกอบอาชีพเพาะเห็ดหอม เป็นรายได้ ระหว่างระหว่างรอเมียงและกาแฟให้ผลผลิต เกษตรกรค่อยๆเพิ่มกำลังการผลิต ขยายโรงเพาะเห็ด ตามกำลัง ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรม เพิ่มชนิดเห็ดนางฟ้า และเห็ดหลินจือ เพื่อสร้างความหลากหลาย นอกจากการเพาะเห็ดหอมเป็นหลักแล้ว เกษตรกรสังเกตว่าในช่วงที่ เห็ดหอมล้นตลาด เห็ดหอมตกเกรด หรือเศษเห็ดหอมหลังจากการตัดแต่ง เกษตรกรนำมาตัดแปลง แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ได้ดำเนินการรวมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผู้เพาะเห็ดในหมู่บ้านเพื่อสร้าง ผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเฉพาะของกลุ่ม พัฒนาเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของชุมชน ตลอดจนนำผลผลิต ทางการเกษตรในชุมชนมาแปรรูปร่วมกับเห็ดหอม ผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อของกลุ่ม ได้แก่ น้ำพริกเผา เห็ดหอม ข้าวเกรียบเห็ดหอม ข้าวเกรียบงา ข้าวเกรียบฟักทอง สร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิกในกลุ่ม เป็นอย่างดี และช่วยลดปัญหาผลผลิตล้นตลาด สามารถใช้ประโยชน์จากเห็ดหอมให้เกิดประโยชน์ สูงสุด

เกษตรกรมีอาชีพที่มั่นคง มีกิจกรรมดำเนินอยู่ตลอดเวลา สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสเจอกัน และช่วยเหลือกันทำงานอย่างมีความสุข รายได้เข้ามาจุนเจือครอบครัวอย่างต่อเนื่อง มีเงินเก็บออม รู้จักการวางแผน การรวมกันทำงานเป็นทีม ได้มีโอกาสชักชวนและแนะนำให้เกษตรกรเพื่อนบ้าน หัน มาประกอบอาชีพเพาะเห็ดเสริมอาชีพทำไร่เมียงและสวนกาแฟ โดยไม่ละทิ้งอาชีพเดิม สามารถทำ ควบคู่กันไปได้อย่างลงตัว โดยเกษตรกรเองได้ทำหน้าที่เป็นครูคนแรกที่ได้รับเริ่มสร้างอาชีพเพาะเห็ด ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านเป็นครั้งแรก การรวมกลุ่มแปรรูปมีความเข้มแข็ง เกิดสินค้าที่มีชื่อเสียงของกลุ่ม อยู่หลายชนิด จนสามารถจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน ปัจจุบันเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานด้านการ เพาะเห็ดและการรวมกลุ่มแปรรูปให้กับผู้สนใจ หรือเยาวชนที่ต้องการมาพักแรมเรียนรู้ร่วมกับ เกษตรกรอย่างใกล้ชิด ท่ามกลางสภาพภูมิอากาศและพื้นที่ที่เอื้ออำนวยทำให้อาชีพของเกษตรกร ดำเนินไปได้เป็นอย่างดี และได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ ด้าน การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในปี 2552

ภาพที่ 15 นางเจริญศรี คำประเสริฐ มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ
แบบครบวงจร

8) นางมาลัย ญาติฝูง

อยู่บ้านเลขที่ 44/3 หมู่ที่ 7 ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อายุ 38 ปี มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร (เห็ดหอม) การแปรรูปเห็ดหอม และมีจุดเด่น ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร การแปรรูปเห็ดหอม และมีประสบการณ์ในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร การแปรรูปเห็ดหอม

เกษตรกรเล่าว่า เดิมเกษตรกรประกอบอาชีพทำสวนกาแฟ สวนกาแฟของตนเองส่วนใหญ่อยู่ในป่า เนื่องจากกาแฟเป็นพืชที่ต้องขึ้นโดยอาศัยร่มเงาของไม้หลัก มีช่วงอายุการให้ผลผลิตปีละครั้ง วิถีชีวิตของคนปลูกกาแฟในช่วงที่กาแฟให้ผลผลิต จึงต้องออกจากบ้านแต่เช้าและกลับถึงบ้านในเวลาค่ำ รายได้จากการดำเนินกิจกรรมได้ไม่ต่อเนื่อง ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับราคาของผลผลิตในแต่ละปี ในยามที่กาแฟไม่ให้ผลผลิต ตนเองและครอบครัวจะไม่มีกิจกรรมอะไรทำ บางครั้งไปรับจ้างรับงานในหมู่บ้านแต่มีไม่ประจำ ได้มีโอกาสได้รับการแนะนำจากเพื่อนบ้านในอาชีพเพาะเห็ด และได้เข้ามา

ทดลองดำเนินการเพื่อฝึกประสบการณ์ รวมทั้งไปศึกษาอบรมเพิ่มเติม จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ

จากการได้ทดลองดำเนินกิจกรรมเพาะเห็ด เริ่มสะสมประสบการณ์และความชำนาญ ได้เข้าไปรวมกลุ่มกับเกษตรกรที่เพาะเห็ดอยู่แล้ว ในการรวมกลุ่มกันผลิตก้อน รวมกลุ่มจำหน่าย และรวมกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ เป็นสมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของหมู่บ้าน ครอบครัวได้ขยายกำลังการผลิตเห็ดหอม เพิ่มจำนวนโรงเพาะเห็ดตามกำลังของครอบครัวที่จะทำได้ โดยทำควบคู่ไปกับการทำสวนกาแฟ หลังจากมีอาชีพเพาะเห็ด มาดำเนินการร่วมกับการทำสวนกาแฟ ทุกวันนี้ ชีวิตครอบครัวมีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีรายได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อเปรียบเทียบกับการทำสวนกาแฟเพียงอย่างเดียว ซึ่งต้องรอคอยผลผลิตปีละครั้ง เวลาว่างในอดีตได้มีกิจกรรมเพาะเห็ดเข้ามาเติมเต็ม เกิดการรวมกลุ่มแปรรูปสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของกลุ่ม สมาชิกได้ทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การรวมกลุ่มแปรรูปทำให้เกษตรกรและเพื่อนบ้านได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน เกิดความเอื้ออาทรและสามัคคีในชุมชน ปัจจุบันเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเพาะเห็ดและได้ช่วยกันทำหน้าที่เป็นวิทยากรร่วมกับเกษตรกรผู้เพาะเห็ดหอมรายอื่นๆ และได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในปี 2552

ภาพที่ 16 นางมาลัย ญาติฝูง มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร

9) นางทัศนีย์ พวกอินแสง

อยู่บ้านเลขที่ 44/4 หมู่ที่ 7 ตำบลเทพเสด็จ อำเภอตอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อายุ 40 ปี มีความชำนาญพิเศษในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร (เห็ดหอม) การแปรรูปเห็ดหอม และมีจุดเด่นในการเป็นแหล่งเรียนรู้การเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจรและการแปรรูปเกษตรกรเล่าว่ารายได้ของครอบครัวมาจากการทำสวนกาแฟอย่างเดียว ซึ่งจะมีช่วงเวลารอผลผลิตอยู่หลายเดือนจึงได้เลือกอาชีพการเพาะเห็ดมาเสริมในช่วงเวลาว่างดังกล่าว จากการเรียนรู้กับเพื่อนบ้าน และอบรมจากศูนย์ศึกษา การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ นำมาพัฒนาเป็นอาชีพเกิดรายได้จากหลากหลายกิจกรรม มีเงินออมใช้ในยามจำเป็น สามารถพัฒนาตนเองและครอบครัว ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ตลอดจนมีความสุขจากการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน โดยประกอบด้วกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การปลูกกาแฟ การเพาะเห็ดหอม และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเห็ดหอม และได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจในปี 2552

ภาพที่ 17 นางทัศนีย์ พวกอินแสง มีความชำนาญพิเศษในด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร

ตอนที่ 2 นวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

สำหรับการนำเสนอผลการวิจัยในตอนที่ 2 เพื่อนำเสนอนวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยของนำเสนอดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. องค์ความรู้ด้านการเพาะเห็ดของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

องค์ความรู้ด้านการเพาะเห็ดของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ได้ส่งเสริมให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีวิธีการดังต่อไปนี้

วิธีการเพาะเห็ด

วิธีการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การเตรียมเชื้อเห็ดบริสุทธิ์โดยการเตรียมอาหารเหลว (อาหารวุ้น PDA) และการเลี้ยงเส้นใย

นำมันฝรั่งล้างทำความสะอาด ปอกเปลือกออกหั่นเป็นสี่เหลี่ยมลูกเต๋าให้มีขนาดเท่ากัน ซึ่งน้ำหนักมันฝรั่ง 200 กรัม ต้มมันฝรั่งให้สุกแต่ไม่เละในน้ำสะอาด 1 ลิตร กรองเอาเนื้อมันฝรั่งออก นำมันฝรั่งไปตั้งไฟ เติมน้ำตาล 20 กรัม เติมน้ำตาลกลูโคส 20 กรัม เติมน้ำตาลกลูโคสเป็นเนื้อเดียวกัน บรรจุใส่ขวดแบนปริมาตร 70 มิลลิลิตร ปิดปากขวดด้วยสำลีบริสุทธิ์หุ้มด้วยกระดาษ ใช้หนังยางรัด นำไปนึ่งฆ่าเชื้อในหม้อนึ่งความดันที่ 17 ปอนด์ นาน 30 นาที นำขวดอาหารเหลวมาวางเอียง 45 องศาเซลเซียส ทิ้งไว้ให้เย็น ตัดเนื้อเยื่อจากดอกเห็ดสดขยายลงขวดอาหารเหลวในตู้ปลอดเชื้อ เพื่อให้เส้นใยเดินเต็มอาหารเหลวเป็นเวลา 15 วัน

ส่วนที่ 2 การผลิตหัวเชื้อหรือเชื้อขยาย

โดยการเตรียมอาหารข้าวฟ่างสำหรับเลี้ยงเชื้อ และการขยายแม่เชื้อที่เจริญเต็มขวดลงในอาหารข้าวฟ่าง เริ่มตั้งแต่ล้างเมล็ดข้าวฟ่างเก็บวัสดุที่ปนเปื้อนออกให้หมดและแช่น้ำทิ้งไว้หนึ่งคืนเพื่อให้เมล็ดนุ่ม จากนั้นนำไปต้มพอสุกใช้เวลา 5 นาที เทใส่ตะแกรงผึ่งลมให้แห้งสนิท บรรจุใส่ขวดแบนปริมาตร 200 กรัม ปิดปากขวดด้วยสำลีบริสุทธิ์หุ้มกระดาษและใช้หนังยางรัด นำไปนึ่งในหม้อนึ่งความดันที่ 17 ปอนด์ นาน 30 นาที นำออกจากหม้อนึ่ง วางทิ้งไว้ให้เย็น ขยายเชื้อเห็ดลงขวดเมล็ดข้าวฟ่าง เพื่อให้เส้นใยเดินเต็มขวดเมล็ดข้าวฟ่าง ใช้เวลา 15 วัน

ส่วนที่ 3 การผลิตก้อนเชื้อและการเปิดดอกเห็ด

โดยการเตรียมส่วนผสมวัสดุเพาะแต่ละอย่างตามสูตรแผนการทดสอบ นำส่วนผสมทุกอย่างมาผสมคลุกเคล้าให้เข้ากัน เติมน้ำลงไปให้มีความชื้น 50-60 เปอร์เซ็นต์ นำส่วนผสมบรรจุลงถุงพลาสติกทึบร้อน ขนาด 6.5 x 12.5 นิ้วหนา 0.8 – 1.10 มิลลิเมตร ถุงละ 800 กรัม และนำไปผ่านกระบวนการนึ่งฆ่าเชื้อ (หม้อนึ่งลูกทุ่ง) ที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส นาน 2 ชั่วโมง หลังจากก้อนวัสดุเพาะเย็นลง ถ่ายหัวเชื้อเห็ดลงก้อนวัสดุเพาะในห้องที่สะอาดไม่มีลมพัดผ่าน เสร็จแล้วนำก้อนเชื้อไปวางเรียงไว้ในโรงเรือนบ่มเส้นใย เพื่อให้เส้นใยเห็ดเจริญเติบโตได้เต็มที่ จึงนำไปเพาะเลี้ยงที่โรงเรือนเปิดดอกเห็ดที่จัดเตรียมไว้ สำหรับวิธีการเปิดดอกเห็ด มีการควบคุมความชื้นและอุณหภูมิภายในโรงเรือนแตกต่างกันตามชนิดของเห็ด

จากการศึกษาทดสอบการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นโครงการจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาแยกได้ดังนี้

1) ชนิดเห็ดที่เหมาะสม

พบว่าเห็ดเศรษฐกิจที่สามารถเจริญเติบโตให้ผลผลิตเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มี 8 ชนิด ได้แก่ เห็ดหอม เห็ดนางรมฮังการี เห็ดนางฟ้าภูฐาน เห็ดเป่าฮื้อ เห็ดขอนขาว เห็ดหูหนู เห็ดหลินจือ(สายพันธุ์ L6) และเห็ดหัวลิง ปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญเติบโตและผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

ช่วงเวลาและอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเห็ด ได้ทำการศึกษาทั้งในด้านช่วงเวลา อุณหภูมิ ระยะเวลาการเจริญเส้นใย (เดือน) และระยะเวลาการให้ผลผลิต (วัน) ดังข้อมูลในตารางที่ 1 พบว่า ช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเห็ดเศรษฐกิจทั้ง 8 ชนิดแตกต่างกัน โดยส่วนมากมีการเจริญเติบโตดีในช่วงเดือนพฤษภาคม-กันยายน มีจำนวน 5 ชนิด ประกอบด้วย เห็ดนางรมฮังการี เห็ดนางฟ้าภูฐาน เห็ดเป่าฮื้อ เห็ดหูหนูและเห็ดหลินจือ ส่วนเห็ดหอมมีเจริญเติบโตได้ดีในช่วงเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ เห็ดขอนขาวมีการเจริญเติบโตดีในช่วงเดือนมีนาคม-ตุลาคม และเห็ดหัวลิงมีการเจริญเติบโตดีในช่วงเดือนกรกฎาคม - พฤศจิกายน

ปัจจัยทางด้านอุณหภูมิที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของเห็ดเศรษฐกิจทั้ง 8 ชนิด พบว่า อุณหภูมิต่ำสุดที่เห็ดเศรษฐกิจทั้ง 8 ชนิด สามารถเจริญเติบโตได้ คือ 15 องศาเซลเซียส และสูงสุด คือ 37 องศาเซลเซียส โดยช่วงอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตอยู่ในช่วง 20 – 32 องศาเซลเซียส ประกอบด้วย เห็ดนางรมฮังการี เห็ดนางฟ้าภูฐาน เห็ดเป่าฮื้อและเห็ดหูหนู ส่วนเห็ดหอม เห็ดขอนขาว เห็ดหลินจือและเห็ดหัวลิง สามารถเจริญเติบโตได้ดีในช่วงอุณหภูมิ 20-28, 30-37, 26-28 และ 15-28 องศาเซลเซียส ตามลำดับ

ส่วนการเจริญทางเส้นใย พบว่า เห็ดเศรษฐกิจทั้ง 8 ชนิด มีระยะเวลาการเจริญทางเส้นใยเร็วที่สุดประมาณ 1 เดือน คือเห็ดขอนขาว ส่วนที่ใช้ระยะเวลาการเจริญทางเส้นใยช้าที่สุด 4-5 เดือน คือ

เห็ดหอม สำหรับเห็ดเศรษฐกิจที่เหลืออีก 6 ชนิด มีระยะเวลาการเจริญทางเส้นใย 1.5-2 เดือน สำหรับระยะเวลาการให้ผลผลิต พบว่า เห็ดขอนขาวและเห็ดหูหนูมีการให้ผลผลิตนานที่สุด คือ 35 วัน รองลงมาคือ เห็ดนางรมฮังการี เห็ดนางฟ้าภูฐาน และเห็ดเป่าฮื้อ มีระยะเวลาการให้ผลผลิต 32 วัน ส่วนเห็ดหอม เห็ดหลินจือและเห็ดหัวลิง มีระยะเวลาการให้ผลผลิต 28 วัน

ตารางที่ 3 สภาพที่เหมาะสมสำหรับเห็ดเศรษฐกิจ 8 ชนิด ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ชนิดเห็ด	ฤดูกาลที่เหมาะสม	อุณหภูมิที่เหมาะสม (องศาเซลเซียส)	ระยะเวลาการเจริญทางเส้นใย (เดือน)	ระยะเวลาการให้ผลผลิต (วัน)
1. เห็ดหอม	ตุลาคม – กุมภาพันธ์	20-28	4-5	20-28
2. เห็ดนางรมฮังการี	พฤษภาคม – กันยายน	20-32	1.5-2	20-32
3. เห็ดนางฟ้าภูฐาน	พฤษภาคม – กันยายน	20-32	1.5-2	20-32
4. เห็ดเป่าฮื้อ	พฤษภาคม – กันยายน	20-32	1.5-2	28-32
5. เห็ดขอนขาว	มีนาคม – ตุลาคม	30-37	1	28-35
6. เห็ดหูหนู	พฤษภาคม – กันยายน	20-32	1.5-2	25-35
7. เห็ดหลินจือ	พฤษภาคม – กันยายน	26-28	1.5-2	26-28
8. เห็ดหัวลิง	กรกฎาคม – พฤศจิกายน	15-28	1.5-2	15-28

ที่มา: พิชญานันท์ จันทร์เชียว (ม.ป.ป.)

2) วัสดุที่ใช้ในการเพาะเห็ด

ได้ทำการศึกษาสัดส่วนที่เหมาะสมของเศษวัสดุในพื้นที่ ประกอบด้วย ขี้เลื่อยไม้ฉำฉา ขี้เลื่อยไม้มะม่วงและขี้เลื่อยไม้กระถ่อน กับขี้เลื่อยไม้ยางพาราสำหรับการผลิตก้อนเห็ด โดยแบ่งเป็น 5 อัตราส่วน คือ 100:0 75:25 50:50 25:75 และ 0:100 พบว่า สัดส่วนของขี้เลื่อยไม้มะม่วงต่อไม้ยางพาราที่เหมาะสมสำหรับการผลิตก้อนเห็ด คือสัดส่วน 50:50 สัดส่วนของขี้เลื่อยไม้กระถ่อนต่อไม้ยางพาราที่เหมาะสมสำหรับการผลิตก้อนเห็ด คือสัดส่วน 75:25 และสัดส่วนของขี้เลื่อยไม้ฉำฉาต่อไม้ยางพาราที่เหมาะสมสำหรับการผลิตก้อนเห็ด คือ สัดส่วน 25:75 และ 50:50 เมื่อเปรียบเทียบความเหมาะสมระหว่างวัสดุในพื้นที่ทั้ง 3 ชนิด พบว่า การใช้ขี้เลื่อยไม้ฉำฉา มีความเหมาะสมสำหรับการใช้เป็นวัสดุผลิตก้อนเห็ดเศรษฐกิจมากกว่าขี้เลื่อยจากมะม่วงและกระถ่อน ทั้งนี้เนื่องจากขี้เลื่อยไม้ฉำฉามีมาก หาได้ง่าย และมีราคาที่ถูกกว่า

3) ผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจ ได้ทำการศึกษาทั้งทางด้านต้นทุนการผลิต (บาท/ก้อน) ระยะเวลาบ่มเชื้อ-เก็บเกี่ยวผลผลิต (วัน) และกำไร (บาท/รุ่น/โรง) ดังข้อมูลในตารางที่ 2 พบว่า ต้นทุนการผลิตเห็ดเศรษฐกิจมีค่าผันแปรอยู่ในช่วง 6.5 – 8.0 บาท/ก้อน โดยเห็ดเศรษฐกิจที่มีต้นทุนการผลิตต่ำสุด เท่ากับ 6.5 บาท/ก้อน คือ เห็ดนางรมฮังการีและเห็ดนางฟ้าภูฐาน และเห็ดเศรษฐกิจที่มีต้นทุนการผลิตแพงที่สุด เท่ากับ 8 บาท/ก้อน คือ เห็ดหอม ส่วนเห็ดหูหนู เห็ดหลินจือ และเห็ดหัวลิง มีต้นทุนการผลิต เท่ากับ 7 บาท/ก้อน

ในส่วนของระยะเวลาบ่มเชื้อ-เก็บเกี่ยวผลผลิต พบว่า เห็ดหลินจือใช้ระยะเวลาน้อยที่สุด คือ 100-110 วัน รองลงมาคือ เห็ดหัวลิง เห็ดนางรมฮังการีและเห็ดหูหนู ใช้ระยะเวลา 120,130 และ 140 วัน ตามลำดับ ส่วนเห็ดนางฟ้าภูฐานและเห็ดหอม มีระยะเวลาบ่มเชื้อ-เก็บผลผลิต ประมาณ 170 และ 200 วัน ตามลำดับ

สำหรับผลตอบแทนด้านกำไร (บาท/รุ่น/โรง) จากการผลิตเห็ดเศรษฐกิจ พบว่า เห็ดนางฟ้าภูฐานจะให้ผลตอบแทนด้านกำไรสูงที่สุด 43,00 บาท/รุ่น/โรง รองลงมาคือ เห็ดหลินจือและเห็ดหัวลิง ให้ผลตอบแทนด้านกำไร เท่ากับ 16,000 ส่วนเห็ดหูหนู เห็ดหอมและเห็ดนางรมฮังการี ให้ผลตอบแทนด้านกำไร เท่ากับ 15,800 ,13,600 และ 13,000 บาท/รุ่น/โรง ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ต้นทุนและผลตอบแทนของเห็ดหอม เห็ดนางรมฮังการี เห็ดนางฟ้าภูฐาน เห็ดหูหนูเห็ด
หลินจือ และเห็ดหัวลิง

ชนิดเห็ด	ต้นทุน (บาท/ ก้อน)	ความจุ โรงเรือน	ผลผลิตสด (กรัม/ก้อน)	ผลผลิต (กก./รุ่น/ โรง)	ระยะเวลาบ่ม เชื้อ-เก็บ ผลผลิต (วัน)	ราคา ผลผลิต (บาท/กก.)	ต้นทุน (บาท)	กำไร (บาท/รุ่น/โรง)
เห็ดหอม	8	1,000	120	120(สด)	200	150-180	8,000	10,000- 13,600
เห็ดนางรม ฮังการี	6.50	2,000	260	520(สด)	130	35-50	13,000	52,000- 13,000
เห็ดนางฟ้า ภูฐาน	6.50	2,000	350	700(สด)	170	40-80	13,000	15,000- 43,000
เห็ดหูหนู	7	1,000	380	380(สด)	140	40-60	7,000	8,200-15,800
เห็ดหลินจือ	7	2,000	35	70 (สด) 15 (แห้ง)	100-110	- 1,800- 2,000 (แห้ง)	14,000	13,000- 16,000
เห็ดหัวลิง	7	2,000	100	200 (สด) 20 (แห้ง)	120	- 1,000- 1,500 (แห้ง)	14,000	6,000-16,000

2. นวัตกรรมในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

จากการค้นคว้าหาข้อมูลตามหลักวิชาการและทฤษฎีต่างๆ ให้ผู้วิจัยพอจะสรุปความหมายของนวัตกรรมได้ว่า นวัตกรรม หมายถึง การนำความคิดมาสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้ผลิตภัณฑ์ กระบวนการจัดการและสิ่งอื่นๆ สิ่งที่มีอยู่เดิมหรือสร้างสิ่งเหล่านั้นใหม่ เพื่อลดอัตราการสูญเสียผลิตภัณฑ์ ลดรายจ่ายด้านแรงงาน ตอบสนองความต้องการของลูกค้าและตลาด โดยนวัตกรรมนี้จะเป็นตัวสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและผลกำไรให้กับเกษตรกรได้ในระยะยาว และในการเรียนรู้ความหมายของคำว่า “นวัตกรรม” ทำให้ผู้วิจัยได้ทำการเข้าไปหาข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 9 รายพบว่าเกษตรกรสามารถสร้างเครื่องมือหรืออุปกรณ์เพื่อใช้ในกระบวนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และวิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาด้านต่างๆ ของเกษตรกรตัวอย่างได้เป็นอย่างดี อีกทั้งองค์ความรู้ที่ได้รับการพัฒนาบางอย่างยังสามารถช่วยลดปัญหาแรงงาน และต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดีดังตาราง 3 ที่จะได้นำเสนอต่อไป

ตารางที่ 5 นวัตกรรมของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

ชื่อเกษตรกร	ประมวลนวัตกรรมเพื่อการพัฒนากิจกรรม		
	ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ		
	การสร้างมูลค่าเพิ่ม	กระบวนการจัดการ	ตอบสนองความต้องการผู้บริโภค
นายอุ้นเรือน เกิดสุข	-	การใช้ร่องเท้าแตะเพิ่มอายุเห็ดหอม	-
นางวีรา จินะใจ	แปรรูปเห็ด	อุปกรณ์ร่อนกรองเศษวัสดุ	-
นายพงษ์เทพ จินะใจ	-	อุปกรณ์ร่อนกรองเศษวัสดุ	-
นางราตรี สุนันทศิลป์	-	อุปกรณ์ร่อนกรองเศษวัสดุ	-
นางเพียรทอง พรหมคำทิพย์	แปรรูปเห็ด	-	-
นายสุทัศน์ หน่วงศ์คำ	แปรรูปเห็ด	อุปกรณ์กรอกวัสดุเห็ดลงถุง	-
นางเจริญศรี คำประเสริฐ	แปรรูปเห็ด	-	-
นางมาลัย ญาติฟูง	แปรรูปเห็ด	-	-
นางทัศนีย์ พวกอินแสง	แปรรูปเห็ด	-	-

หมายเหตุ *นายพงษ์เทพ นางวีรา นางราตรี ใช้พร้อมๆกัน

นวัตกรรมด้านเทคโนโลยี

1) การสร้างอุปกรณ์การกรอกวัสดุเห็ดลงถุง

นายสุทัศน์ หน่วงศ์คำ เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ได้สร้างนวัตกรรมการเพาะเห็ด โดยได้สร้างอุปกรณ์การกรอกวัสดุเห็ดลงถุงเพาะขยายเชื้อ ซึ่งในอดีตวิธีการกรอกวัสดุในการเพาะเห็ดนั้นจะต้องใช้อุปกรณ์เฉพาะซึ่งทำมาจากสแตนเลส ที่มีราคาแพง และมีน้ำหนักมากเมื่อใช้ไปนานๆทำให้เกษตรกรเกิดความเมื่อยล้า ในการทำงาน เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ด

เศรษฐกิจ จึงได้คิดหาทางออกปัญหานี้ โดยการนำเอาวัสดุเหลือใช้จากวัสดุเหลือใช้ในครัวเรือนมาประยุกต์ ดัดแปลงเป็นอุปกรณ์การกรอกวัสดุเห็ดลงถุงเพาะขยายเชื้อ โดยที่ไม่ต้องซื้ออุปกรณ์การกรอกวัสดุเห็ดลงถุงเพาะขยายเชื้อใหม่จากตลาด แต่เป็นการคิดกลับมาใช้วัสดุอุปกรณ์ของท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างจำกัดมาต่อยอดทางความคิดด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ โดยจากการเข้าไปสังเกตในโรงเรียนเพาะเห็ดของเกษตรกรทั้ง 9 ราย จะมีอุปกรณ์ชนิดนี้แทบทุกราย เมื่อสอบถามก็ได้ข้อมูลที่ตรงกันว่าเริ่มจากที่ในปี 2546 นายสุทัศน์ หนองคำได้มีโอกาสเข้าไปศึกษาดูงานในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ แล้วไปพบอุปกรณ์ชนิดนี้มีการประยุกต์โดยการนำท่อพลาสติก PVC มาทำการตัดเฉียง 45 องศา เพื่อให้ง่ายต่อการกรอกวัสดุในการเพาะเห็ด เมื่อนายสุทัศน์ หนองคำได้กลับมาที่โรงเรียนเพาะเห็ดของตนจึงได้ทดลองทำตาม พบว่าสามารถใช้ได้ดีเทียบเท่ากับของที่ถูกผลิตขึ้นจากโรงงาน และในเวลาต่อมาเห็นว่าอุปกรณ์ที่ทำจำเป็นต้องซื้อวัสดุมาผลิตอาทิตย์ต่อ PVC มีราคาแพงมากขึ้น จึงได้ทดลองพัฒนาอุปกรณ์ชนิดนี้ในรูปแบบต่างๆ จากวัสดุที่เหลือใช้ใกล้ๆตัว จึงพบว่าใช้งานได้ดีเหมือนกัน และไม่จำเป็นต้องไปซื้อหาอุปกรณ์ดังกล่าว จนเป็นที่นิยมในกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างเนื่องจากมีราคาถูกและมีน้ำหนักเบาจึงทำให้สามารถเพิ่มปริมาณถุงก้อนเชื้อเห็ดและยังลดแรงงานในการจ้างงานได้มาก ซึ่งถือเป็นการลดต้นทุนการผลิตออกไปได้อีกทางหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากภาพ

ภาพที่ 18 อุปกรณ์การกรอกวัสดุเห็ดลงถุงเพาะขยายเชื้อที่ใช้ทั่วไป

ภาพที่ 19 อุปกรณ์การกรอแก้วสตุ้ดเห็ดลงถุงเพาะขยายเชื้อจากโรงเรือนเพาะเห็ดของเกษตรกร
ตัวอย่าง

2) การกระตุ้นเชื้อเห็ดหอมโดยรองเท้าแตะ

นายอุ้นเรือน เกิดสุข ได้คิดค้นนวัตกรรมการกระตุ้นเชื้อเห็ดหอมโดยใช้รองเท้าแตะ โดยเกษตรกรเลือกใช้รองเท้าแตะเป็นขั้นตอนการเพิ่มปริมาณดอกเห็ดเนื่องจากการสังเกตเห็นก้อนเห็ดหอมเก่าที่หมดอายุเมื่อนำไปทิ้งภายในสวนพบว่าสามารถออกดอกได้อีกระยะหนึ่งโดยที่ดอกเห็ดที่ได้ก็ยังคงมีคุณภาพใกล้เคียงกับภายในโรงเรือนเพาะเลี้ยง จึงได้ทำการศึกษาและทดลองนำก้อนเชื้อเห็ดหอมที่หมดอายุมาแกะเอาพลาสติกที่ห่อหุ้มด้านบนออกแล้วทำการให้ความชื้นโดยใช้น้ำ จากนั้นทิ้งไว้ประมาณ 24 ชั่วโมง จึงนำรองเท้าแตะมาตบให้ทั่วบริเวณก้อนเห็ด สาเหตุที่ใช้รองเท้าแตะพองน้ำเพราะจะไม่ทำให้ถุงเห็ดหอมฉีกขาดทั้งยังสามารถรักษาน้ำหนักในการกระตุ้นก้อนเชื้อเห็ดเก่าได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากการทดลองพบว่าสามารถ ยืดอายุ ก้อนเห็ดหอมให้ออกดอกได้อีกระยะหนึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าในการเพาะเห็ดหอม เศรษฐกิจของ นายอุ้นเรือน เกิดสุข ที่มีแนวคิดจากการสังเกตสิ่งใกล้ตัวมาประยุกต์ใช้ทางการเพาะเห็ด และได้ขยายองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกรผู้สนใจทั่วไป เบื้องหลังแนวคิดการกระตุ้นเชื้อเห็ดโดยใช้รองเท้าแตะนั้น ก็เพื่อลดต้นทุนทางการผลิตในส่วนของ การยืดอายุการเก็บดอกเห็ดออกไปเพื่อใช้วัสดุที่มีอยู่แล้วให้คุ้มค่ากับการลงทุน เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบนพื้นฐานของความพอเพียง ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของความเป็นชุมชนในสังคมเกษตรกร

ภาพที่ 20 การกระตุ้นเชื้อเห็ดหอมโดยรองเท้าแตะ

3) การสร้างอุปกรณ์ในการร่อนแยกวัสดุแปลกปลอมจากขี้เลื่อยยางพารา

นางราตรี สุนันทศิลป์ นายพงษ์เทพ จินะใจ และนางวีรกา จินะใจ ได้ร่วมกันสร้างอุปกรณ์ในการร่อนแยกวัสดุแปลกปลอมจากขี้เลื่อยยางพารา โดยดัดแปลงจากการร่อนทรายละเอียดในการก่อสร้างมาประยุกต์ใช้ในการเพาะเห็ดเนื่องจากสังเกตเห็นว่าขี้เลื่อยยางพาราซึ่งเป็นวัสดุสำคัญในการเพาะเห็ดมักมีเศษวัสดุปลอมปนมาด้วย ไม่ว่าจะเป็นหิน ดิน เศษแก้ว กิ่งไม้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อ การควบคุมคุณภาพของผลผลิตดอกเห็ดที่จะส่งผลกระทบต่อผลผลิตได้ในอนาคต ตามองค์ความรู้ในการเพาะเห็ดของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการ

ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างนวัตกรรม เพื่อแก้ปัญหาในการผลิตเห็ดเศรษฐกิจ และเป็นการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ภาพที่ 21 ร่อนแยกวัสดุแปลกปลอมจากขี้เลื่อยยางพารา

4) นวัตกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเห็ด

จากการรวมกลุ่มในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจกลุ่มตัวอย่างทั้ง 9 รายได้มีการปรึกษา พูดคุยกัน วิเคราะห์ปัญหาในการทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจพบว่า ผลผลิตบางชนิดความต้องการด้านการตลาดบางครั้งไม่มีความแน่นอน ทำให้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้เป็นระยะ และยังส่งผลเสียต่อผลิตผลทำให้มีการรวมกลุ่มกันหาข้อมูลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับผู้บริโภค และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า โดยมีการหาข้อมูลจากผู้รู้ นำมาดัดแปลง ปรับปรุงในเรื่องการพัฒนา

ผลิตภัณฑ์จากเห็ดให้มีความหลากหลาย มีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์สร้างจุดขายให้กับผลิตภัณฑ์ของตนเอง เช่น

นวัตกรรมด้านการแปรรูป

1) การแปรรูปเห็ดนางฟ้า

เนื่องจากในบางครั้งความต้องการด้านการตลาดของเห็ดนางฟ้ามีน้อย แต่ผลผลิตกลับมีมาก ดังนั้น นางวีรา จินะใจ จึงมีความคิดนำเห็ดนางฟ้าที่เกินความต้องการ หรือตกเกรด ที่ไม่สามารถจำหน่ายได้ นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เห็ดนางฟ้า โดยได้ทดลองทำการคิดค้นสูตรการทำ โดยเลียนแบบมาจากการหมักเห็ด พบว่าเมื่อผลิตออกจำหน่าย ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค จึงทำให้ปัญหาดังกล่าวหมดไป

อุปกรณ์ในการทำเห็ดนางฟ้า

1. เห็ดนางฟ้า ฉีกฝอยนึ่งสุก	1 กิโลกรัม
2. เนื้อหมูสับละเอียด	200 กรัม
3. กระเทียมสับ	200 กรัม
4. ข้าวสวย	80 กรัม
5. เกลือป่น	18 กรัม
6. ซีอิ้วขาว	10 กรัม

เริ่มจากการเลือกเห็ดที่กำลังจะบาน ล้างเห็ดให้สะอาด ตัดเอาส่วนที่เป็นโคนออก ให้เหลือแต่ดอกเห็ด แล้วฉีกเป็นฝอยชิ้นเล็ก ๆ เหมือนหนังหมูที่หั่นใส่เห็ด แล้วนำเห็ดไปนึ่ง 5- 10 นาที นำมาผึ่งให้เย็นแล้วบีบคั้นน้ำออก แล้วนำเนื้อหมูสับละเอียด ลวกน้ำร้อนให้พอสุก ใส่ตะแกรงปล่อยให้สะเด็ดน้ำแล้วนำไปคลุกกับเห็ดที่ผึ่งไว้ กระเทียมสับละเอียด ข้าวสวย เกลือ ซีอิ้วขาว นำมาคลุกเคล้าให้เข้ากันในภาชนะปากกว้าง เช่น กะละมัง หรือหม้อ โดยการบีบ นวด คั้น จนเหนียว ปั้นได้ ปั้นเป็นก้อน ก้อนละ 100 กรัม (1ขีด) แล้วนำมาห่อด้วยถุงพลาสติก หรือใบตองกล้วย

ส่วนวิธีบรรจุเห็ดที่ได้จากแนวคิดของคนส่วนใหญ่ที่ต้องการให้สินค้าขายได้ราคาดี ส่งออกปริมาณสูงโดยใช้ถุงพลาสติกใส ขนาด 4x6 นิ้ว ห่อเห็ดเห็ดเข้ามัมเป็นสามเหลี่ยม ใ้ย่างรัดให้แน่น จะได้เห็ดตามต้องการ ตลอดจนได้นำเอาวัสดุธรรมชาติซึ่งเป็นใบตองกล้วยสอดห่อแบบข้าวต้มมัด ใ้ย่างรัด 2-3 เปาะ เก็บไว้ในอุณหภูมิปกติ 25-30 องศาเซลเซียส ประมาณ 2 วัน เห็ดจะเปรี้ยวรับประทานได้

ภาพที่ 22 การแปรรูปแหนมจากเห็ดนางฟ้า

2) การแปรรูปเห็ดสามรส

เกิดจากแนวคิดการเพิ่มมูลค่าเห็ดของคุณ เพียรทอง พรหมคำดีบ โดยสังเกตว่าบางครั้งเห็ดที่ผลิตได้ มีราคาต่ำ เนื่องจากในท้องตลาดมีเห็ดชนิดเดียวกันออกมากเกินความต้องการ ทำให้จำเป็นต้องจำหน่ายในราคาที่ถูกลง ทำให้ส่งผลกระทบต่อต้นทุนในการผลิตเห็ด จึงได้ทำการทดลองทำผลิตภัณฑ์เห็ดสามรส โดยเบื้องต้นได้ปรึกษากับทางเกษตรอำเภอและได้รับการอบรมที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อได้วิธีการทำเบื้องต้น ก็ลองผลิตลองดู จนได้รสชาติที่พอใจ ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ เป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตผลของตนได้เป็นอย่างดี

อุปกรณ์ในการทำเห็ดสามรส

1. เห็ดนางฟ้าฉีกเส้นฝอย	2	กิโลกรัม
2. ซีอิ้วขาว	3	ถ้วยตวง
3. น้ำตาลทราย	2	ถ้วยตวง
4. เกลือป่นเล็กน้อย		

ให้ฉีกเห็ดนางฟ้าเป็นเส้นฝอย ตามแนวยาวของเห็ดยาวประมาณ 1-1 เซนติเมตร ล้างน้ำให้สะอาด ผึ่งในร่มจนสะเด็ดน้ำ และนำซีอิ้วขาว น้ำตาลทราย และเกลือ ลงในกะละมัง สแตนเลส คน

ให้ละลายเข้ากัน ซึ่งนำเห็ดที่ผึ่งไว้ ใส่ลงไปครึ่งละ 1 กำมือ คลุกเคล้าให้เข้ากันนำมาใส่ถุงผ้าแล้วบีบน้ำออก ถ้าบีบแรงเกินไปจะทำให้น้ำออกหมด ไม่เหลือรสชาติของเห็ดและเครื่องปรุง หรือหากบีบเบาเกินไปเห็ดจะเปียกแฉะเวลาทอดจะสุกช้าไม่นิ่ม จึงควรออกแรงให้พอดี แล้วใส่เห็ดที่บีบน้ำออกพอดี ใส่กะดั่งพักไว้ จนกระทั่งตั้งกระทะใส่น้ำมันให้ท่วม ใช้ไฟค่อนข้างแรง เมื่อน้ำมันร้อนจัดนำเห็ดลงไปทอด หมั่นคนเพื่อไม่ให้เห็ดติดกระทะ กะให้สุกพอดี แล้วนำเห็ดที่ลวกสุกแล้วเข้าเตาอบอุณหภูมิประมาณ 100 องศาเซลเซียส ใช้เวลาประมาณ 3-5 นาที นำออกมารับประทานเป็นอาหารว่างได้

ภาพที่ 23 การแปรรูปเห็ดสามรส

3) การแปรรูปขนมข้าวเกรียบเห็ดหอม

เนื่องจากเห็ดหอม มีราคาสูงและท้องตลาดมีความต้องการตลอด แต่ในกระบวนการจำหน่ายมีการตัดแต่ง เพื่อให้ได้เห็ดหอมที่มีคุณภาพที่ดี สวยงาม เหมาะแก่การจำหน่ายและในบางครั้งก็มีเห็ดที่ไม่ได้คุณภาพ จึงเกิดเศษเหลือของผลผลิตที่ค่อนข้างมาก คุณเจริญศรี คำประเสริฐ และกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชน จึงได้เกิดแนวความคิดนำเศษเหลือจากการตัดแต่งและดอกเห็ดที่ไม่ได้คุณภาพมาเพิ่มมูลค่า โดยอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมจากบรรพบุรุษมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ข้าวเกรียบเห็ดหอม และน้ำพริกเผาเห็ดหอม ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี

อุปกรณ์ในการทำข้าวเกรียบเห็ดหอม

1. ตีนเห็ดหอมบดละเอียด	150	กรัม
2. แป้งสาลี	65	กรัม
3. แป้งมันสำปะหลัง	500	กรัม
4. น้ำตาลทราย	28	กรัม
5. เกลือป่น	15	กรัม
6. พริกไทยป่น	13	กรัม
7. น้ำร้อน	250	ซีซี
8. น้ำปลา	1	ช้อนโต๊ะ
9. กระเทียมบดละเอียด	30	กรัม

วิธีทำ ร่อนแป้งมันสำปะหลังและแป้งสาลีมาผสมรวมให้เข้ากันแบ่งออกประมาณ 250 กรัม เติมน้ำร้อนนวดให้เข้ากัน แล้วนำเห็ด เกลือ พริกไทยป่น กระเทียม และน้ำตาลทราย นำมาคลุกเคล้าให้เข้ากันกับที่นวดแล้ว นวดให้เข้ากันค่อย ๆ เติมน้ำส่วนที่เหลือนวดให้เข้ากันกับส่วนผสมแล้วปั้นเป็นก้อนกลม วางเรียงในลังถึงที่ปูด้วยใบตองกล้วยหนึ่งจนสุก อุณหภูมิประมาณ 90 องศาเซลเซียส ใช้เวลาประมาณ 30 นาที นำมาเรียงใส่ถาดผึ่งให้เย็นแล้วเก็บเข้าตู้เย็น ทิ้งไว้ 1 คืน นำออกมาทอดในน้ำมันร้อนกว่าสุกเหลืองกรอบ จัดใส่จาน จึงนำมารับประทาน

ภาพที่ 24 การแปรรูปขนมข้าวเกรียบเห็ดหอม

4) การแปรรูปน้ำพริกเผาเห็ดหอม

กระบวนการทำน้ำพริกเผาเห็ดหอม จะต้องนำพริกแห้งมาหั่นเป็นท่อนๆ จากนั้นนำไปทอดและเจียวกระเทียมที่โขลก และหอมแดงที่ซอยแล้วพักไว้ จากนั้นทำการโขลกส่วนผสมทั้งสามให้ละเอียด นำน้ำมันขามเปียก น้ำตาลปี๊บ เกลือป่นมาผสมรวมกันแล้วตั้งไฟอ่อน เคี่ยวจนเข้ากันดี จึงนำเครื่องที่โขลกไว้มาคลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วเติมดินเห็ดหอม/เห็ดหอมตากเกรดที่ผ่านการอบและนำมาสับละเอียด ทำการชิมรสให้ได้รส เปรี้ยว เค็ม หวาน จึงเก็บใส่ภาชนะที่ปิดสนิท เก็บไว้ได้ 3 เดือน

อุปกรณ์ในการทำน้ำพริกเผาเห็ดหอม

1.	ดินเห็ดหอม/เห็ดหอมตากเกรด	1 กิโลกรัม
2.	พริกแห้งใหญ่	10 มีด
3.	หอมแดง	10 หัว
4.	กระเทียม	35 กลีบ
5.	น้ำมันพืช	1 ขวด
6.	น้ำมันขามเปียก	3 ช้อนโต๊ะ
7.	น้ำตาลปี๊บ	3 ช้อนโต๊ะ
8.	เกลือป่น	1 ช้อนโต๊ะ

กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างยังร่วมสร้างนวัตกรรมการแปรรูปเห็ด เป็นน้ำสมุนไพรชนิดขงที่เกิดจากการนำเอาเศษเห็ดที่ตากเกรดนำหั่นชิ้นเล็กแล้วมาบดละเอียดแล้วใส่ถุงชาเพื่อขงในน้ำกลายเป็นน้ำสมุนไพรเห็ดออกสู่ตลาดชุมชนเป็นที่รู้จักแล้วบริโภคในกลุ่มคนรักสุขภาพอีกด้วย และยังสามารถพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ในรูปแบบของก้อนเชื้อเห็ดสำเร็จรูป ไว้จัดจำหน่ายแก่ผู้ที่สนใจในการเพาะเห็ดนำไปเปิดดอกเอง เพื่อช่วยลดขั้นตอนและเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่อยากรับประทานเห็ดที่สดจากก้อนเชื้อ นับเป็นการสร้างสินค้าใหม่ ภายใต้ต้นทุนการผลิตเดิม ทำให้มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ตอบสนองต่อกลุ่มผู้บริโภคได้กว้างมากขึ้น ส่งผลต่อความมั่นคงและยั่งยืนในอาชีพการเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้ในอนาคต

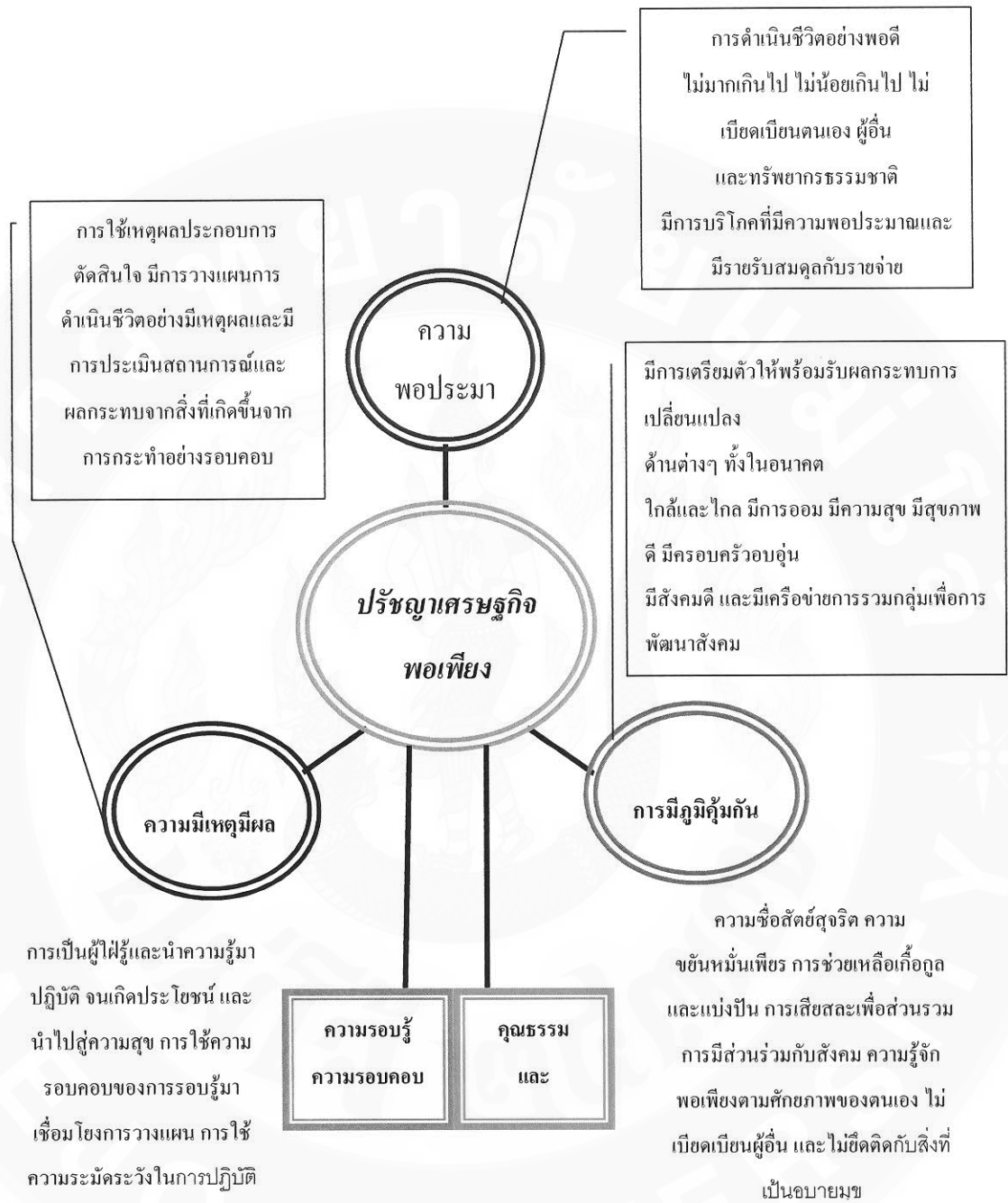

ภาพที่ 25 การแปรรูปน้ำพริกเผาเห็ดหอม

**ตอนที่ 3 การประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพ
ของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษา
การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
จังหวัดเชียงใหม่**

จากความล้มเหลวของระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ทำให้เกษตรกรบางส่วนหาทางออกให้กับตนเองเพื่อให้หลุดพ้นจากวงจรดังกล่าว จากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงพระราชทานแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับพสกนิกรชาวไทยไว้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยให้ตั้งมั่นอยู่ในความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยใช้หลักความรู้ คู่คุณธรรม พออยู่ พอกิน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ สามารถใช้ได้กับคนทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพไม่ว่าแม้แต่เกษตรกรโดยเฉพะยุค ที่เกษตรกรนิยมใช้สารเคมีมาใช้ในระบบการเกษตร เพื่อช่วยลดปัญหาการสูญเสียผลิตผลทางการเกษตร ซึ่งส่งผลกระทบต่อเกษตรกรและผู้บริโภค รวมถึงปัญหาดินเสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้สารเคมีที่เกินความจำเป็น การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่เกษตรกรหันมาให้ความสนใจ เนื่องจากใช้พื้นที่ไม่มากเหมือนการทำกรเกษตรด้านอื่นๆ จึงนับเป็นการทำการเกษตรที่ยั่งยืน ที่จะดำรงคุณภาพของทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ตลอดจนสร้างความปลอดภัยให้กับผู้บริโภค การประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ มีหลักเกณฑ์และปรากฏผลดังต่อไปนี้

หลังจากการอบรมด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในปี 2554 ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยได้มุ่งเน้นในการสร้างความเข้าใจ หลักคิด ทฤษฎี และการนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีทางด้านการเกษตร โดยเกษตรกรตัวอย่างทั้ง 120 ราย ได้เข้ามาร่วมฝึกอบรมในครั้งนั้นและได้เห็นถึงตัวอย่างจากผู้ประสบผลสำเร็จ จึงส่งผลให้การใช้แบบสอบถามวิเคราะห์ความสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง จาก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข โดยให้ตัวเกษตรกรตัวอย่างเจ้าหน้าที่งานขยายผลของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง 8 ท่าน และผู้วิจัย รวม 11 คน ร่วมพิจารณาถึงการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจในแต่ละราย โดยใช้หลักเกณฑ์การให้คะแนนจากการประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประเภทประชาชนทั่วไป ของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ประจำปี 2551

ภาพที่ 26 เกณฑ์การคัดเลือกเกษตรกรตัวอย่างของสำนักงานคณะกรรมการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) (ม.ป.ป., ระบบออนไลน์)

<http://www.rdpb.go.th/RDPB/front/SufficiencyEconomy.aspx?p=25>

ผลสรุปของการนำเอาพระราชบัญญัติเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจในกลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จากการใช้แบบสอบถามโดย ตัวเกษตรกร เกษตรกรตัวอย่างรายอื่นๆ ในกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จำนวน 8 ราย เจ้าหน้าที่งานขยายผลศูนย์ฯ และผู้วิจัย รวม 11 รายร่วมพิจารณาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเข้าใจ และสามารถน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในอาชีพได้เป็นอย่างดี โดยเกษตรกรร้อยละ 88 มีความเข้าใจและสามารถประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้ดี อีกร้อยละ 12 กำลังอยู่ในขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงดังจะแยกได้เป็นหัวข้อ ดังนี้

ตารางที่ 6 ผลจากการประเมินตามตัวชี้วัดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของเกษตรกรตัวอย่างโดยใช้หลักเกณฑ์จากการประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ประจำปี 2551

ผลจากการประเมินตามตัวชี้วัด																								
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของเกษตรกรตัวอย่าง																								
ชื่อเกษตรกร	ความพอประมาณ			ความมีเหตุผล			การมีภูมิคุ้มกัน			ความรู้คู่คุณธรรม														
นายอุ้นเรือน เกิดสุข	9	9	9	11	9	9	9	9	6	11	9	9	10	9	10	10	8	9	9	11	11	7	11	
นางวีรรา จินะใจ	11	8	11	10	9	10	9	10	9	10	7	9	9	9	10	10	8	11	9	9	7	10	9	11
นายพงษ์เทพ จินะใจ	8	9	9	9	9	7	9	9	9	11	9	9	10	9	9	10	11	7	9	10	11	11	8	9
นางราตรี สุนันทศิลป์	10	7	9	11	9	11	8	10	9	10	11	9	9	11	9	10	9	11	9	9	11	9	11	7
นางเพียรทอง พรหมคำทิพย์	7	9	9	7	9	9	9	9	9	10	8	9	9	9	9	10	7	10	9	9	11	11	7	11
นายสุทัศน์ หนูวงศ์คำ	9	11	10	9	9	9	7	10	9	9	10	9	9	7	9	10	9	10	8	9	11	10	9	11
นางเจริญศรี คำประเสริฐ	10	10	10	8	9	10	9	9	10	7	9	9	9	9	9	10	11	7	9	9	8	9	11	9
นางมาลัย ญาติผู้ง	11	11	9	10	10	9	8	10	9	10	11	9	9	7	9	10	11	10	9	9	8	10	11	7
นางทัศนีย์ พวกอินแสง	8	9	11	11	9	6	10	9	9	10	7	11	9	10	9	11	9	7	9	10	10	7	11	11

1. ความพอประมาณ

ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ มีการทำบัญชีทำบันทึกรายรับ-รายจ่ายอย่างสม่ำเสมอ โดยทำการแยกเป็นบัญชีครัวเรือน บัญชีฟาร์มอย่างชัดเจน และยังมีเพียงส่วนน้อยที่ไม่มีการแยกบัญชี แต่มีการทำบัญชีอย่างสม่ำเสมอเช่นกัน ทำให้เกษตรกรสามารถทราบสถานการณ์การเงินภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี จึงสามารถวางแผนการผลิตในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถวางแผนสำหรับการใช้จ่ายอย่างเป็นระบบ ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ทำให้ครอบครัวสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาเฉพาะกาลได้เป็นอย่างดี สร้างความสามัคคีปรองดอง และทำให้ครอบครัวรับรู้ฐานะเศรษฐกิจภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจในแต่ละราย มีการสร้างฐานะในครอบครัวจนมีความมั่นคง โดยใช้หลักในการทำงานว่าจะต้องขยัน หมั่นเพียร อดทน ทำงานให้มีรายได้อย่างน้อยก็พอเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ มีการทำบัญชีครัวเรือนและเมื่อตัวเองพอมีกินในระดับหนึ่ง มีการวางแผน ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป เริ่มจากน้อยไปหามาก ลดต้นทุนการผลิตและพิจารณาตุ่กำลังและความสามารถของตนเองเป็นหลัก และมีเงินทุน เงินออม ไม่ฟุ่มเฟือยและคำนึงถึงความพอประมาณในการบริโภค ส่วนที่เกินพอก็เอื้อเฟื้อแบ่งปันให้กับสังคม และผู้ที่ยังขาดแคลนในด้านต่าง ๆ หรือด้อยโอกาส และเป็นที่ยอมรับในชุมชนว่าเป็นผู้นำทางปัญญาที่สร้างแรงบันดาลใจให้ชุมชน ลูกขึ้น มาเรียนรู้และค้นหาทางออกเพื่อ ให้พึ่งพาตนเองจนสามารถสร้างความเข้มแข็ง ได้ทำให้ชุมชน มีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเห็ดเศรษฐกิจขึ้น เป็นวิสาหกิจชุมชน จนปัจจุบัน สามารถผลิตเห็ด ที่มีคุณภาพดี เป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถกำหนดราคาเองได้

2. ความมีเหตุผล

ผลการวิจัยทำให้ทราบข้อมูลเชิงลึกของเกษตรกรตัวอย่างทุกราย ในด้านความคิดสร้างสรรค์ การแก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพ และพฤติกรรมของการยอมรับของสมาชิกในชุมชน ถึงการยอมรับในตัวเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ถึงการใช้ปัญญาแก้ปัญหาในเรื่องต่างๆ และมีความละเอียดรอบคอบในการทำงานและเป็นผู้เปิดโอกาส ให้สมาชิกในบ้าน รวมถึงชุมชน ได้แสดงความคิดเห็น ยอมรับบกพร่องในส่วนของตัวเกษตรกรเอง และพร้อมที่จะแก้ไขให้ดีขึ้น มีความรับผิดชอบในภารกิจที่ได้รับมอบหมาย สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ดีในสถานการณ์ที่บีบคั้น มีสติรู้คิด และใช้ความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการพัฒนางานอย่างสม่ำเสมอ ใช้ทรัพยากรที่มีอย่างคุ้มค่า มีนิสัยสุภาพเรียบร้อย เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ โดยรวมให้โอกาสสมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็นในการวางแผนการดำเนินชีวิต โดยแม่บ้านซึ่งมีความรู้เรื่องการตลาดก็จะแนะนำให้ปลูกเห็ดเศรษฐกิจตามความต้องการของตลาด เมื่อเกินความต้องการก็นำมาแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า ขณะที่

พ่อบ้านจะเป็นคนเพาะ ทำโรงเรือน ดูแลรักษา ส่วนบุตรทำหน้าที่เป็นแรงงานของครอบครัว เป็นการฝึกเรื่องความรับผิดชอบและเปิดรับฟังความคิดเห็น ร่วมคิดวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ใช่อารมณ์ในการแก้ไขปัญหา หลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาท มีการใช้เหตุผลประกอบการตัดสินใจอย่างรอบคอบ สร้างจิตสำนึกให้ลูกหลานรักแผ่นดินเกิด รักในอาชีพการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และมีการนำทรัพยากรที่เหลือใช้มาสร้างความคุ้มค่า เช่น เก็บถุงเห็ดที่หมดอายุการเก็บดอกมากองรวมกันไว้เพื่อให้เป็นอาหารปลวก ซึ่งจะกลายเป็นปุ๋ยชั้นดีในอนาคต และมีการรณรงค์ให้ชุมชนเลิกเผาตอซังข้าว ตลอดจนการนำเศษพืชผักทุกชนิดที่สามารถย่อยสลายได้มาทำปุ๋ย ซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างให้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

3. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจทั้ง 9 ราย มีการวางแผนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับฤดูกาลผลิต สมาชิกในครัวเรือนมีสุขภาพกายและใจดีและมีการตรวจสุขภาพปีละ 2 ครั้ง สมาชิกในครัวเรือนร่วมเป็นสมาชิกกองทุนทุกกองทุนในหมู่บ้าน เป็นอาสาสมัครทำงานช่วยเหลือสังคมส่วนรวม เช่น พ่อบ้านเป็นวิทยากรประจำชุมชน บุตรเป็นประธานเยาวชน มีหน้าที่ควบคุมดูแลเยาวชนในชุมชน เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมคือการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ การทำนา การทำสวน ปศุสัตว์ และการประมง นอกเหนือจากการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ เพื่อเพิ่มรายได้และลดความเสี่ยง มีการทำบัญชีครัวเรือนรับ-จ่าย การทำบัญชีจะทำในลักษณะแยกเป็นบัญชีของการเพาะเห็ดแต่ละชนิด และกิจกรรมทางการเกษตรอื่นๆ เช่น เห็ดหลินจือ เห็ดขอนขาว การทำนา การทำสวน ปศุสัตว์ ประมงเพื่อ ให้ทราบว่ากิจกรรมแต่ละประเภทขายได้กำไรมากน้อยเท่าใด มีการวางแผนการใช้จ่ายและการประกอบอาชีพ โดยจะจัดสรรเป็นกอง ๆ แต่ละประเภทอาชีพ เช่น การทำนา การเพาะเห็ด การทำสวน ปศุสัตว์ และการประมง และมีการออมทรัพย์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การฝากเงินในธนาคาร การซื้อฉลากออมสิน ฉลากทวีสิน การทำประกันชีวิต เป็นต้น ทำให้เกิดเครือข่ายมากมาย ในการพัฒนากิจกรรมในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของตน ส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานในชุมชนเกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพใหม่ในชุมชน เกิดความรักสามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก่อเกิดความสัมพันธ์อันดีให้กับครอบครัว และชุมชนของตนได้เป็นอย่างดี

4. เจือปนไขความรู้

เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ทุกรายเป็นคนใฝ่รู้และเรียนรู้อยู่เสมอ มีการพัฒนาแสวงหาความรู้ ไม่หยุดที่จะหาความรู้เพิ่มเติมทั้งในตำราหรือจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์กับเกษตรกรรายอื่นๆ ผ่านการอ่านหนังสือ ดูวีดิทัศน์ เมื่อได้แนวทางและ

ศึกษาวิธีการจนเข้าใจ มีการเก็บข้อมูลเป็นแฟ้มเอกสารโดยมักเข้ารับการอบรมทุกครั้งเมื่อมีโอกาส ตลอดจนมีการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำความรู้มาปฏิบัติจนเกิดประโยชน์ มีการเผยแพร่ความรู้ให้กับบุคคลอื่นๆ การเป็นวิทยากรให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่สนใจในกิจกรรมด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ สามารถขยายผลถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้ดี มีความเชี่ยวชาญในกิจกรรมของตนเอง

5. เงื่อนไขคุณธรรม

เป็นผู้นำทางความคิดในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการประกอบอาชีพ และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เพื่อนบ้าน พร้อมให้ข้อเสนอแนะเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้คนในชุมชนรู้จักการใช้จ่ายของตนเองอย่างมีสติ และรอบคอบ เปิดร้านค้าสวัสดิการให้สมาชิกเกษตรกรผู้เพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในการจำหน่ายวัสดุอุปกรณ์ในการเพาะเห็ดในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด เป็นผู้นำทางความคิดในการทำผลิตภัณฑ์จากเห็ด เช่น เห็ดสวรรค์ เหนมเห็ด ข้าวเกรียบเห็ดหอม น้ำพริกเผา เห็ดหอม ชาสามสหาย ชาหลินจือ เป็นต้น เกษตรกรตัวอย่างมีอุปนิสัยในการแบ่งปันและช่วยเหลือสังคม เช่น ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กทุกปี อุทิศตนช่วยเหลืองานด้านต่าง ๆ ทั้งของหน่วยงานภาครัฐและสมาคมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนโดยไม่รับผลตอบแทนใด ๆ และอนุญาตให้จัดตั้ง ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่ทำกินของตนเองเพื่อ เป็นแหล่งถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรของชุมชน และรับเป็นวิทยากรบรรยาย ให้การอบรมสำหรับผู้สนใจด้วยความทุ่มเท มีผู้สืบทอดอาชีพของตนในอนาคต โดยลูกทุกคนมีการศึกษาดี และประกอบอาชีพที่ดีในสังคมแต่ยังคงทำอาชีพการเกษตรและช่วยเหลือกิจกรรมด้านสังคมในชุมชน

เนื่องจากเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริมีแนวคิด ความเชื่อและความคิดสร้างสรรค์พัฒนา คุณค่าในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจที่นำมาซึ่งความมั่นคง ในอาชีพและรายได้ มีอาหารที่สะอาด ปลอดภัยและมีให้เลือกหลากหลายชนิดไว้บริโภคและจำหน่ายอย่างพอเพียงตลอดปี ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง และเป็นการลดรายจ่ายทางด้านอาหารบริโภค และยารักษาโรค จึงลดปัญหาหนี้สินลดความโลภทำให้มีเงินออม มีอยู่ มีกินตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งยังมีการรวมกลุ่มเพื่อการรวมกันจัดซื้อวัตถุดิบ และอุปกรณ์ ในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจรวมถึง มีการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดจำหน่าย ทำให้มีอำนาจในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง ทั้งยังส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งอากาศและแหล่งน้ำค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปทางที่ดี ความสัมพันธ์ในครอบครัว และชุมชนจึงดีขึ้นเป็นลำดับ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ชาวบ้านไปมาหาสู่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมิได้ขาด ส่งผลให้วิถีชีวิตดีขึ้นเป็นปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นที่สืบเนื่องจากการที่เกษตรกรมีความเชื่อว่า การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ เป็นระบบการผลิตที่ทำให้มีอาหารที่สะอาด ปลอดภัยมีอย่างหลากหลายชนิดไว้รับประทานอย่างพอเพียงตลอดปีซึ่งสามารถลดรายจ่ายทางด้านซื้ออาหารบริโภคได้เป็นเงินจำนวนมาก และลดการใช้

สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร นอกจากนี้เกษตรกรยังแบ่งปันผลผลิตที่ได้ให้แก่ญาติๆ และเพื่อนบ้าน ได้รับประทานเมื่อเหลือจึงจำหน่ายเป็นเงินออม สร้างรายได้ให้กับครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยรอบ การประกอบอาชีพด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจไม่จำเป็นในการใช้สารเคมี จึงไม่เป็นการทำลายธรรมชาติ ทั้งยังสามารถจำหน่ายเป็นรายได้ สร้างหลักประกันในชีวิต ความสมดุลให้กับชีวิต ความมั่นคงในอาชีพและรายได้ที่ยั่งยืนสืบไป ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาบริบทของการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อประมวลนวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ประชากร คือ เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 9 คน โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง นำเสนอข้อมูลโดยใช้การบรรยายเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. การเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนที่ไม่ได้มองเรื่องการผลิตแต่เพียงอย่างเดียว แต่มองเป็นองค์รวม โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และมีระบบการผลิต ผลผลิตที่หลากหลาย ส่งเสริมให้ทั้งเกษตรกรและผู้บริโภค มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยที่ยังคงมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ดี สามารถสร้างความยั่งยืนให้แก่สังคมและชุมชนได้ เกิดความร่วมมือกันของชุมชนเพื่อเป็นกลุ่มเกษตรกรหรือชุมชนเกษตรกรที่เข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีจุดร่วมและมีสำนึกร่วมกัน มีความเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันซึ่งปัจจัยต่างๆ ล้วนแต่มีความสำคัญในการผลักดันและสนับสนุนให้ขบวนการเกษตรกรสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้

2. นวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ มี 2 ชนิด ได้แก่ 1. นวัตกรรมด้านเทคโนโลยี ประกอบได้แก่ ก) การสร้างอุปกรณ์การกรอกวัสดุเห็ดลงถุง ข) การกระตุ้นเชื้อเห็ดหอมโดยรองเท้าแตะ ค) การสร้างอุปกรณ์ในการร่อนแยกวัสดุแปลกปลอมจากขี้เลื่อย

ยางพารา และ 2) นวัตกรรมกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเห็ด ได้แก่ ก) การแปรรูปแหนมจากเห็ดนางฟ้า ข) การแปรรูปเห็ดสามรส ค) การแปรรูปขนมข้าวเกรียบเห็ดหอม และ ง) การแปรรูปน้ำพริกเผาเห็ดหอม

3. ประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกร มีความเข้าใจและสามารถประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี มีเป็นส่วนน้อยกำลังอยู่ในขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง

อภิปรายผล

พื้นที่รอบศูนย์ฯ มีพื้นที่ประมาณ 67,500 ไร่ ที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขาน้อยใหญ่และป่าธรรมชาติในพื้นที่นี้ภาครัฐได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนมาสัมปทานป่าไม้ในบริเวณนี้ถึง 4 ครั้ง ทำให้ความสมบูรณ์ของป่าลดลงมาก ทรัพยากรที่ชุมชนรอบศูนย์ฯ ได้รับจากป่าจึงลดลงไปด้วย ชาวบ้านก็จำเป็นต้องบุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อขยายที่ทำกินเพิ่มเติมให้เพียงพอกับจำนวนคนที่เพิ่มมากขึ้นด้วย ปัจจุบันชุมชน รอบศูนย์ฯ ประกอบด้วย 18 หมู่บ้าน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 1,275 ครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพการทำเกษตรเพียงอย่างเดียว หลังจากต่อสู้กับความยากจนมาแล้วยาวนานยาวนาน ชาวบ้านชุมชน 18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ เริ่มรู้จักการวิเคราะห์หัตถ์ตัวเองรวมทั้งวิเคราะห์ชุมชน พบว่าการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวตามกระแสหลักที่ผ่านไม่ใช่ทางออกที่ดี หากแต่ยังก่อปัญหาความยากจน ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเดิมของชุมชน จึงเริ่มแสวงหาทางเลือกใหม่ ในปี พ.ศ. 2529 โครงการส่งเสริมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาศึกษาชุมชนและทำงานพัฒนาโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชาวบ้านพึ่งตนเอง ผ่านกระบวนการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 จึงจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

ในจำนวนนี้เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจทั้ง 9 รายได้ได้พัฒนาวิธีการเพาะเห็ด แปรรูป และสร้างตลาด จนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข พร้อมๆ กับการทำการเกษตรผสมผสานในที่ดอน และลุ่มอย่างได้ผลจึงได้รับการยอมรับจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และผ่านการพิจารณาจากเจ้าหน้าที่งานขยายผล ให้เป็นเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีความพร้อมในด้านสถานที่ อุปกรณ์ใจคอ พฤติกรรม การยอมรับจากคนในชุมชน และแนวคิดในการพัฒนากิจกรรมสำหรับเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจทั้ง 9 รายนี้ ทำให้เห็นว่าการเพาะเห็ดเศรษฐกิจมิใช่เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการทำการเกษตรแผนใหม่ มาสู่การทำการเกษตรกรรม

เท่านั้น แต่เป็นการปรับเปลี่ยนทั้งปรัชญา เป้าหมาย วิธีคิด และวิถีการดำรงชีวิตด้วย การเป็นผู้ที่มีนิสัยหัวไวใจสู้ ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก มีความตั้งใจจริง และมุ่งมั่นในกิจกรรม ที่ดำเนินการอยู่ จึงส่งผลให้ได้รับการคัดเลือกเป็นเกษตรกรตัวอย่างของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในปัจจุบัน

นางวีรา จินะใจ อายุ 44 ปี อยู่บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 2 ต.แม่โป่ง อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ คู่สมรสคือ นายมานพ จินะใจ ระดับการศึกษาสูงสุดที่ได้รับประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมี 5 คน สามี 1 คน ตนเอง 1 คน ลูกชาย 1 คน ลูกสาว 2 คน มีพื้นที่เป็นของตนเองจำนวน 1.5 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 1 ไร่ พื้นที่ทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจจำนวน .5 ไร่ สถานะก่อน เข้าร่วมโครงการ เกษตรกรประกอบอาชีพหลักคือทำการเกษตร โดยมีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 25,000 บาท จากนั้นจึงได้เข้าร่วมโครงการเพาะเห็ดเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2539 กว่า 19 ปี ที่ทำกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และในปัจจุบันยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สถานะหลังเข้าร่วมโครงการประกอบอาชีพการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ทำให้มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือนเพิ่มขึ้นเป็น 84,000 บาท/ปี การที่เป็นผู้ไม่ยอมย่อท้อต่ออุปสรรค ปัญหาที่เกิดจากการประกอบอาชีพในอดีตส่งผลให้เธอตัดสินใจเข้าสู่การเป็นเกษตรกรผู้เพาะเห็ดเศรษฐกิจ จากการขวนขวายหาความรู้ มีความตั้งใจและกระตือรือร้นในองค์ความรู้ที่ได้รับ ส่งผลให้สามารถต่อยอดองค์ความรู้ที่ได้รับ จากประสบการณ์ที่สะสม ทำให้เกิดความชำนาญและสามารถถ่ายทอดประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น และผู้ที่สนใจ ส่งผลให้เป็นที่ยอมรับในชุมชน สามารถสร้างรายได้จุนเจือครอบครัวและสร้างงานให้ชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

นายอุ้นเรือน เกิดสุข ปัจจุบันอายุ 47 ปี อยู่บ้านเลขที่ 6 หมู่ 1 ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ คู่สมรส นางดรุณี เกิดสุข ระดับการศึกษาสูงสุดที่ได้รับคือมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีทั้งหมด 4 คน คือตนเอง 1 คน ภรรยา 1 คน ลูกสาว 2 คน มีพื้นที่เป็นของตนเอง จำนวน 10 ไร่ การใช้ประโยชน์ที่ดิน แบ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 1 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผล จำนวน 7 ไร่ พื้นที่ทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจจำนวน 1.5 ไร่ และพื้นที่ขุดสระจำนวน 0.5 ไร่ ในการบริหารจัดการน้ำ ปัจจุบันใช้น้ำจากฝายน้ำล้น ในด้านการปรับปรุงบำรุงดิน มีการจัดทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยน้ำชีวภาพ สำหรับใช้ในการปรับปรุงบำรุง พืชที่ปลูก ได้แก่ ส้มโอ เงาะ ลองกอง ลำไย ลิ้นจี่ มะไฟ และทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ สถานะก่อนเข้าร่วมโครงการเกษตรกรประกอบอาชีพหลักคือเกษตรกร โดยมียาได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 45,000 บาท/ปี และได้เข้าร่วมโครงการในปี พ.ศ. 2543 ปัจจุบันยังคงดำเนินการต่อเนื่องมากกว่า 15 ปีแล้ว โดยการลงทุนของเกษตรกรนั้น เกษตรกรเล่าว่า การลงทุนระยะแรกศูนย์ฯให้การสนับสนุนในด้านกิ่งพันธุ์ไม้ผล และสายพันธุ์เห็ดเศรษฐกิจ โดยหลังเข้าร่วมโครงการทำให้มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 90,000 บาท/ปี เกษตรกรจากพื้นที่สูงห่างไกลความเจริญ ชีวิตผูกพันอยู่กับผืนป่าและธรรมชาติ ประกอบอาชีพทำไร่ชาอัสสัม กว่าสิบปีที่

ได้เข้าอบรมหลักสูตรการเพาะเห็ดเศรษฐกิจจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ และได้ร่วมศึกษาวิจัยกับกรมวิชาการเกษตร ทำให้ตัดสินใจนำเรื่องการเพาะเห็ดเศรษฐกิจมาประกอบเป็นอาชีพหลัก จากการสังเกตจึงได้องค์ความรู้ใหม่ในการเพิ่มระยะการออกดอกเห็ดหอมที่มีราคาสูง ทั้งยังสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นางเจริญศรี คำประเสริฐ อายุ 50 ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 44 หมู่ที่ 7 ต.เทพเสด็จ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ คู่สมรสนายเจริญ คำประเสริฐ มีระดับการศึกษาสูงสุดคือประถมศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมี 4 คน ได้แก่ สามี 1 คน ตนเอง 1 คน ลูกสาว 1 คน ลูกชาย 1 คน มีพื้นที่เป็นของตนเอง 1 ไร่ แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 1 งาน พื้นที่การเพาะเห็ด 3 งาน โดยการลงทุนร่วมสมทบวัสดุอุปกรณ์ และโรงเรือนจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สถานะก่อนเข้าร่วมโครงการ เกษตรกรประกอบอาชีพหลักคือการรับจ้าง โดยมีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 66,000 บาท/ปี หลังจากเข้าร่วมโครงการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในปีพ.ศ. 2545 ปัจจุบันดำเนินการต่อเนื่องระยะเวลาร่วมโครงการมากกว่า 13 ปี หลังเข้าร่วมโครงการ จึงได้ตัดสินใจนำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจมาประกอบเป็นอาชีพหลัก โดยมีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 168,000 บาท /ปี แบ่งเป็นรายได้จากการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ 120,000 บาท/ปี รายได้จากภาคอื่นๆ 48,000 บาท/ปี เกษตรกรหัวก้าวหน้าจากบ้านปางไฮ อดีตที่ทำสวนชาและไร่กาแฟ จากปัญหาค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ส่งผลให้เธอตัดสินใจเข้าฝึกอบรมในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ในหลากหลายหลักสูตร และตัดสินใจเลือกกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจมาเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ได้อย่างดี มีการสร้างเครือข่ายในการเพาะเห็ดจนเกิดเป็นวิสาหกิจชุมชน สร้างรายได้ให้ครัวเรือนตลอดจนชุมชน จากสินค้าที่มีความหลากหลายจากผลิตภัณฑ์ของเห็ดเศรษฐกิจ

นายพงษ์เทพ จินะใจ ปัจจุบันอายุ 42 ปี อยู่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 1 ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ คู่สมรสชื่อนางสาวนิตยา ทะนันตา ระดับการศึกษาสูงสุดคือมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 5 คน ตนเอง 1 คน ภรรยา 1 คน ลูกสาว 1 คน ลูกชาย 1 คน และพี่ชาย 1 คน มีพื้นที่เป็นของตนเอง 1 ไร่ 2 งาน แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 1 งาน พื้นที่การเพาะเห็ด 3 งานโดยได้ตัดสินใจลงทุนร่วมสมทบวัสดุอุปกรณ์ และโรงเรือนกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยสถานะก่อนเข้าร่วมโครงการ เกษตรกรประกอบอาชีพหลักคือการรับจ้าง โดยมีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 66,000 บาท/ปี และเมื่อเข้าร่วมโครงการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ปีพ.ศ. 2548 ปัจจุบันดำเนินการต่อเนื่องระยะเวลากว่า 10 ปี และหลังเข้าร่วมโครงการ ได้ตัดสินใจนำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจมาประกอบเป็นอาชีพหลัก ทำให้มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 168,000 บาท /ปี แบ่งเป็นรายได้การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ 120,000 บาท/ปี รายได้ภาคอื่นๆ 48,000 บาท/ปี เกษตรกรผู้ดำเนินตามคำแนะนำ จากอดีตที่ประกอบอาชีพรับจ้างที่มีรายได้ที่ไม่แน่นอน ทำให้ไม่สามารถจุนเจือครอบครัวได้อย่างเพียงพอ เมื่อได้รับคำแนะนำจากญาติผู้ประสบความสำเร็จจาก

การประกอบอาชีพการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จึงได้ตัดสินใจเข้าฝึกอบรมในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ จากนั้นจึงได้เริ่มจากการเป็นแรงงานของญาติ จนเกิดความชำนาญ จึงตัดสินใจทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจอย่างจริงจัง จนประสบความสำเร็จ สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

นางเพียรทอง พรหมคำทิพย์ มีอายุ 42 ปี อยู่บ้านเลขที่ 74 หมู่ที่ 8 ต.แม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ระดับการศึกษาสูงสุดที่ได้รับคือมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมี 3 คน แม่ 1 คน ตนเอง 1 คน ยาย 1 คน มีพื้นที่เป็นของตนเอง จำนวน 5 ไร่ การใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่อยู่อาศัยจำนวน 1 ไร่ พื้นที่ปลูกข้าว 1 ไร่ พื้นที่การเกษตรตามโครงการขยายผลการเพาะเห็ดเศรษฐกิจจำนวน 3 ไร่ ก่อนเข้าร่วมโครงการประกอบอาชีพมีหลักคือ การทำเกษตรกรรม และประกอบอาชีพรองค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 40,000 บาท และได้เข้าร่วมโครงการ การเพาะเห็ดเศรษฐกิจในปี.ศ. 2539 ปัจจุบันดำเนินการต่อเนื่องระยะเวลาร่วมโครงการมากกว่า 19 ปี หลังเข้าร่วมโครงการประกอบอาชีพหลักคือการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพรองค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 80,000 บาท/ปี แบ่งเป็นรายได้จากการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จำนวน 70,000 บาท/ปี และรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ จำนวน 10,000 บาท/ปี เกษตรกรผู้ผลิตหวังจากการเกษตรสมัยใหม่ อดีตที่เคยทำเกษตรพันธสัญญา (contract farming) ที่นับวันจะมีหนี้สินเพิ่มเรื่อยๆ จากการที่ได้ใช้เวลาว่างเป็นแรงงานนอกเห็ด ในชุมชน ทำให้เกิดความสนใจ เธอจึงได้ตัดสินใจเข้าเข้าฝึกอบรมในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ในปี 2545 จนบัดนี้สามารถเป็นอาชีพหลักให้แก่ครอบครัว สามารถลดรายจ่ายและสร้างรายได้ได้อย่างยั่งยืน ทั้งยังส่งผลให้สามารถเป็นผู้ผลิตก้อนเห็ดที่มีคุณภาพจนเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน

นายสุทัศน์ หนุงค์คำ ปัจจุบันอายุ 66 ปี อยู่บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 5 ต.แม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ คู่สมรสชื่อ นางจันทร์หา หนุงค์คำ ระดับการศึกษาสูงสุดที่ได้รับคือ ประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมี 3 คน คือตนเอง 1 คน ภรรยา 1 คน ลูกสาว 1 คน มีที่ดินเป็นของตนเองจำนวน 3 งาน 80 ตารางวา การใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 1 งาน และเป็นพื้นที่การเกษตรตามโครงการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จำนวน 2 งาน 80 ตารางวา ก่อนเข้าร่วมโครงการประกอบอาชีพหลักคือการทำเกษตร ประกอบอาชีพรองค้าขาย รายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 40,000 บาท หลังจากเข้าร่วมโครงการ เพาะเห็ดเศรษฐกิจปีพ.ศ. 2539 ปัจจุบันดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะเวลาร่วมโครงการมากกว่า 19 ปี หลังเข้าร่วมโครงการประกอบอาชีพหลักเป็นการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพรองค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 70,000 บาท/ปี แบ่งเป็นรายได้จากภาคการเกษตร จำนวน 25,000 บาท/ปี (เห็ดหอม เห็ดนางฟ้า เห็ดขอนขาว เห็ดนม) รายได้จากกิจกรรมอื่นๆ จำนวน 45,000 บาท/ปี จากอาชีพรับจ้างในชุมชน ทำทุกอย่างที่ทำได้ ด้วยรายได้ที่ไม่แน่นอน และไม่มากนักทำให้เกิดวิกฤตการเงินในครอบครัวเนื่องจากภรรยาไม่แข็งแรง เมื่อบุตรสาวได้ทำงานในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงได้ตัดสินใจเข้าฝึกอบรม

หลักสูตรการเพาะเห็ดเศรษฐกิจเนื่องจากเห็นว่าเป็นอาชีพที่ไม่ต้องเดินทางไกลสามารถทำที่บ้านและสามารถดูแลภรรยาได้ โดยเลือกทำการเพาะเห็ดสมุนไพร ซึ่งสามารถสร้างรายได้ เป็นที่ต้องการของตลาด สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่ดี สร้างขวัญและกำลังใจในการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี

นางราตรี สุนันทศิลป์ ปัจจุบันมีอายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 12 หมู่ 1 ตำบลแม่โป่ง อำเภอต๋อย สะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ คู่สมรสชื่อ นายจรูญ สุนันทศิลป์ ระดับการศึกษาสูงสุด ที่ได้รับคือ มัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4 คน คือตนเอง 1 คน สามี 1 คน บุตรชาย 1 คน บุตรหญิง 1 คน มีที่ดินเป็นของตนเองจำนวน 6 ไร่ การใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 2 งาน และพื้นที่การเกษตรตามโครงการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จำนวน 2 งาน พื้นที่ปลูกไม้ผล 3 ไร่ พื้นที่ปลูกข้าว 2 ไร่ สถานะก่อนเข้าร่วมโครงการประกอบอาชีพหลักเกษตรกรรม ประกอบอาชีพรองค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 90,000 บาท เข้าร่วมโครงการ เพาะเห็ดเศรษฐกิจปีพ.ศ. 2551 ปัจจุบันดำเนินการต่อเนื่องระยะเวลาร่วมโครงการ 7 ปี หลังเข้าร่วมโครงการประกอบอาชีพหลักคือ การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพรองค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 190,000 บาท/ปี แบ่งเป็นรายได้จากการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จำนวน 130,000 บาท/ปี (เห็ดหอม เห็ดนางฟ้า เห็ดขอนขาว เห็ดนม) รายได้จากกิจกรรมอื่นๆ จำนวน 60,000 บาท/ปี จากเกษตรกรผู้รับจ้างใช้แรงงานในภาคการเกษตร จากประสบการณ์การทำงานที่หลากหลาย ที่สร้างรายได้ที่ไม่แน่นอน ทำให้ตัดสินใจเข้าเรียนรู้ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ จากคำแนะนำของญาติ สร้างรายได้และเงินออมสำหรับใช้จ่ายในอนาคต สร้างอาชีพที่มั่นคง ทั้งยังนำความรู้จากการประกอบอาชีพในอดีตมาสร้างนวัตกรรมใหม่ เป็นการต่อยอดองค์ความรู้ใหม่กับความรู้เดิม ทำให้เกิดเครื่องมือใหม่ในการผลิตก้อนเห็ดที่มีคุณภาพ สามารถช่วยลดอัตราการสูญเสียก้อนเห็ดได้ถึง 90 เปอร์เซ็นต์

นางมาลัย ญาติผู้ มีอายุ 38 ปี อยู่บ้านเลขที่ 44/2 หมู่ที่ 7 ตำบลเทพเสด็จ อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ คู่สมรสชื่อนายอภิชาติ ญาติผู้ ระดับการศึกษาสูงสุดที่ได้รับ คือ มัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนทั้งสิ้น 3 คน ตนเอง 1 คน สามี 1 คน บุตร 1 คน มีที่ดินเป็นของตนเองจำนวน 10 ไร่ มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินแบ่งเป็น พื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 3 งาน พื้นที่การเกษตรตามโครงการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จำนวน 1 งาน พื้นที่ปลูกกาแฟ 9 ไร่ สถานะก่อนเข้าร่วมโครงการประกอบอาชีพหลักเกษตรกรรม ประกอบอาชีพรองค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 80,000 บาท หลังจากเข้าร่วมโครงการเพาะเห็ดเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2551 ปัจจุบันยังคงดำเนินการต่อเนื่องมากกว่า 7 ปี และสถานะหลังเข้าร่วมโครงการประกอบอาชีพหลักคือการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพรองค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือนเพิ่มขึ้นเป็น 120,000 บาท/ปี แบ่งเป็นรายได้จากการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จำนวน 70,000 บาท/ปี (เห็ดหอม เห็ดนางฟ้า เห็ดขอนขาว เห็ดนางรม) รายได้จากกิจกรรมอื่นๆ จำนวน 50,000 บาท/ปี จากเกษตรกรชาวสวนกาแฟที่หันมาเพิ่มรายได้จากการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในอดีตที่เคยทำสวนกาแฟเพียงอย่างเดียว ทำให้มีรายได้ไม่

เพียงพอต่อความต้องการของครอบครัว เมื่อได้รับการชักชวนจากเพื่อนบ้านให้ใช้เวลาว่างจากสวน
กาแฟให้เกิดประโยชน์ โดยการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จึงได้เข้าเรียนรู้ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อได้ทดลองทำแล้วประสบผลสำเร็จ จึงได้ตัดสินใจเข้าร่วมเครือข่าย
วิสาหกิจชุมชน ทั้งยังทดลองนำเอาก่อนเห็ดเก่ามาทำปุ๋ยสำหรับสวนกาแฟซึ่งสามารถลดค่าใช้จ่ายลง
ได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถมีเงินออมเพื่อบุตรได้ เป็นการสร้างอนาคตให้แก่ครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

นางทัศนีย์ พวกอินแสง ปัจจุบันอายุ 40 ปี อยู่บ้านเลขที่ 42/2 หมู่ที่ 7 ตำบลเทพ
เสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ คู่สมรสชื่อนายวิเชียร พวกอินแสง ระดับการศึกษาสูงสุด
ที่ได้รับคือปริญญาตรี จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4 คน ตนเอง 1 คนสามี 1 คน บุตร 2 คน มีที่ดิน
เป็นของตนเองจำนวน 15 ไร่ การใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 1 ไร่ 2 งาน แบ่งเป็นพื้นที่
การเกษตรตามโครงการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จำนวน 2 งาน พื้นที่ปลูกกาแฟ 13 ไร่ สถานะก่อนเข้า
ร่วมโครงการประกอบอาชีพหลักเกษตรกรรม ประกอบอาชีพรองค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน
60,000 บาท เข้าร่วมโครงการ เพาะเห็ดเศรษฐกิจปีพ.ศ. 2551 ปัจจุบันดำเนินการต่อเนื่องมากกว่า 7 ปี
สถานะหลังเข้าร่วมโครงการประกอบอาชีพหลักคือการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และประกอบอาชีพรอง
ค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน 70,000 บาท/ปี แบ่งเป็นรายได้จากการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จำนวน
25,000 บาท/ปี (เห็ดหอม เห็ดนางฟ้า เห็ดขอนขาว เห็ดนม) รายได้จากกิจกรรมอื่นๆ จำนวน 45,000
บาท/ปี บัณฑิตจากรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และหลงใหลในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จากครอบครัว
เกษตรกรทำสวนกาแฟ จึงทราบดีว่าอาชีพทำการเกษตร ไม่ง่ายและมีอุปสรรคเสมอ แต่นั่นไม่ได้ทำให้
เกิดความย่อท้อในการทำการเกษตร เมื่อจบจากการศึกษาจึงได้มาทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบล
เกิดความใกล้ชิดกับชุมชนก่อให้เกิดความสนใจในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จึงได้เข้าฝึกอบรมในศูนย์
ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ และเข้าร่วมเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน สร้างรายได้เสริมและเป็นกำลัง
สำคัญในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย เพิ่มทางเลือกให้ผู้บริโภค สร้างความ
มั่นคงในชีวิต ครอบครัว และชุมชนได้อย่าง ตรงความต้องการ

จากสิ่งที่เกิดกับ เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ทั้ง 9 รายนี้ ทำให้เราได้เห็นถึง
กระบวนการในการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้หลุดพ้นจากพันธนาการดังกล่าว โดยเริ่มจากกลุ่มแกนนำ
ชาวบ้านเพียงไม่กี่คนที่พยายามมองหาทางออก ที่สำคัญกลุ่มแกนนำเหล่านี้เป็นเกษตรกร “คุณภาพ”
เพราะส่วนใหญ่ผ่านบทเรียน ความล้มเหลวจากการทำเกษตรเคมีมาก่อนทั้งสิ้นก่อนที่จะหันมาหา
ทางเลือกกิจกรรมเพาะเห็ดเศรษฐกิจ เริ่มด้วยการปรับวิถีคิด ทดลองทำด้วยตนเอง ผ่านการลงมือ
ลองถูก เกิดการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน เปรียบเสมือนปลาที่สามารถว่ายน้ำ
น้ำเชี่ยวได้ย่อมจะแข็งแรงเป็นพิเศษ ส่วนวิธีการหาทางออกของเกษตรกรกลุ่มนี้ก็คือ การนำปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ไม่ว่าจะเป็วิธีการวิเคราะห์และขบคิดแก้ไขปัญหาร่วมกันทั้งจากแกนนำ
ชาวบ้าน ผู้อาวุโส และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนโดยเฉพาะศูนย์

ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจทั้ง 9 รายได้เกิดการสรุปทเรียน และนำเสนอทางเลือกที่ยั่งยืนให้กับชาวบ้านจนนำไปสู่ระบบการทำเกษตรหรือวิธีการผลิตรูปแบบใหม่ที่มีความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม นั่นคือ “การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ”

ระบบการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ เป็นระบบการทำเกษตรที่ไม่ได้มองเพียงแค่เรื่องการผลิตอย่างเดียว แต่เป็นการมองแบบองค์รวม คำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีระบบการผลิตและผลผลิตที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ทั้งเกษตรกรและผู้บริโภคมีคุณภาพชีวิตที่ดี และปลอดภัยจากสารเคมี โดยที่ยังคงมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ดีด้วย อย่างน้อยก็ยังสามารถยังชีพได้ และนับแต่นางวีรา จินะใจ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ยุคบุกเบิก ที่เพาะเห็ดเศรษฐกิจร่วมกับการทำไร่สวนผสมเข้าสู่ชุมชน จนกระทั่ง ณ ปัจจุบันมีเกษตรกรกว่า 54 ครอบครัว ที่สามารถปรับเปลี่ยนมาทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ดังเช่นเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจยุคบุกเบิก ทำให้เกิดเป็นชุมชนที่มีวิถีคิดหรือกระบวนการทัศนคติเดียวกัน ซึ่งไม่ได้ถูกจำกัดโดยเขตการปกครองและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวเป็นกลุ่มด้วยความเชื่อและวิถีคิดเดียวกัน

ในด้านความเชื่อและวิถีคิดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ทั้ง 9 ราย ที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ

1. มีวิถีคิดและความเชื่อในเรื่องของการรวมกลุ่มเครือข่ายตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างพลังให้กับชุมชนในการต่อรองและแก้ปัญหาบางอย่าง ที่ทางกลุ่มและเครือข่ายเห็นว่าเป็นประโยชน์กับชาวบ้านในชุมชนร่วมกัน
2. มีความเชื่อและวิถีคิดที่ทวนกระแสกับระบบเกษตรกระแสหลัก หรือเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งไม่เพียงแต่ระบบการผลิตเท่านั้นแต่หากรวมถึงการใช้ชีวิตของเกษตรกรด้วย
3. มีความเชื่อในความอุดมสมบูรณ์ และความหลากหลายในระบบนิเวศน์เกษตรในแปลงนา และเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมเกษตรเข้าด้วยกัน
- 4) มีความเชื่อและวิถีคิดในเรื่องของการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ที่มีอาหารเพียงพอในการบริโภค ในครัวเรือน ลดรายจ่ายจากการซื้อกินภายนอก มีรายได้จากการขายผลผลิตของตนเอง ทั้งตลาดในชุมชนและนอกชุมชน และมีการออมเพิ่มขึ้นทั้งจากการออมในรูปแบบของตัวเงินและที่ไม่ใช่ตัวเงินก็คือการออม ทางปัญญา

5. มีความเชื่อและวิธีคิดในเรื่องของการมีสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตที่ดี เนื่องจากการทุกคนมีความหวังในอาชีพและความเป็นอยู่ของตนเอง ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรมีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดีกว่าเกษตรกรกระแสหลัก

6. มีความเชื่อและวิธีคิดในการสร้างบ้านนาญให้กับตนยามแก่เฒ่าและเป็นมรดกและเป็นมรดกตกทอดไปยังลูกหลาน เป็นการตั้งเป้าในระยะไกลทำให้เกษตรกรมีความมุ่งมั่น และกำลังใจที่จะปรับปรุงระบบเกษตรกรรม และ 7) มีความเชื่อและวิธีคิดในเรื่องของการให้ลูกหลาน ได้สืบทอดมรดกทางความคิด และรูปแบบการเพาะเห็ดเศรษฐกิจให้อยู่ในชุมชนของตนตลอดไป ซึ่งฐานคิดเหล่านี้ได้ส่งผลให้เกษตรกรต้องปรับทั้งวิถีชีวิต และวิธีการผลิตตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจเองนั้นก็พบปัญหาที่ไม่ได้แตกต่างจากเกษตรกรทั่วไปนั่นก็คือคือปัญหาหนี้สินและความยากจน แต่กว่า 20 ปีที่ผ่านมาภารกิจกรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าสามารถปลดปล่อยหนี้สิน และสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้จริง ดังที่ได้ยกตัวอย่างเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริบางท่านให้ทราบแล้วข้างต้นในบทที่สี่ สิ่งที่เกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างไรนั้นพอที่จะสรุปดังนี้คือ

ทิศทางกำเนินกิจกรรมของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

แม้ว่าเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้รับการสนับสนุนกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่หลากหลายฝ่ายต่างยอมรับว่า เป็นทิศทางพัฒนาการเกษตรสำหรับอนาคต เพราะไม่เพียงจะช่วยลดการใช้สารเคมีซึ่งจะมีผลดีต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค และยังเป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการทำเห็ดเศรษฐกิจของเกษตรกรเป็นกิจกรรมที่ไม่จำเป็นต้องใช้สารเคมีใดๆ จึงเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำในทางอ้อมทำให้สามารถฟื้นฟูความหลากหลายของระบบนิเวศการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติโดยรวม ซึ่งเกษตรกรตัวอย่างเองก็ได้ตระหนักถึงประโยชน์ตรงจุดนี้ ดังจะให้เห็นได้จากกรณีของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจและครอบครัวได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วถึงความยั่งยืน และพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจจากกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ แม้อาจจะยังไม่สามารถพูดหรือบอกได้ว่าที่ผ่านมาเป็นความสำเร็จโดยสิ้นเชิงแล้วก็ตาม แต่เกษตรกรเองยังมีเรื่องหรือประเด็นอื่นๆ ที่น่าสนใจไม่ว่าจะเป็น ตัวเกษตรกรตัวอย่างที่ทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ กลุ่มผู้เพาะเห็ดเศรษฐกิจ เครือข่ายผู้ผลิตเห็ดเศรษฐกิจ วิสาหกิจชุมชน หรือแม้แต่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริได้ไปขบคิดร่วมกันถึงทิศทางที่จะเดินไปข้างหน้า เช่น

1. การพัฒนาตลาดเห็ดเศรษฐกิจ ที่จะรับรองผลผลิตที่ให้กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งถ้าหากพัฒนาส่วนนี้ให้สามารถรองรับด้านการผลิตได้อย่างเต็มที่ เพิ่มโอกาสที่จะขยายแนวคิดเรื่อง

เกษตรกรรมยั่งยืนสู่ชาวบ้านในชุมชน18 หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ ทุกครัวเรือนแบบค่อยเป็นค่อยไปได้ใน อนาคต

2. การหนุนเสริมปัจจัยเสริมด้านกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ และการเยี่ยมโรงเรียน เพื่อนสมาชิก ที่ทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งที่ผ่านมาทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ได้ทำเป็นประจำอยู่แล้วเพียงแต่อาจจะขาดความต่อเนื่องไปบ้าง ซึ่งการไปเยี่ยมโรงเรียนนั้นนอกจากจะเป็นการไปให้กำลังใจกันแล้ว ยังทำให้เจ้าของโรงเรียน รู้สึกว่ามีพวกมีเพื่อน ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว

3. การขยายกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ให้กว้างขวางและเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งอาจจะมีการวางแผนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และขยายสู่ระบบเกษตรกรรมแบบ เศรษฐกิจพอเพียงโดยอาศัยองค์ความรู้ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจแบบครบวงจร

4. ประชาสัมพันธ์เพื่อให้คนในสังคม ได้ทราบว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ ให้คนในสังคมได้เห็น ความสำคัญและความจำเป็นของการพัฒนาและส่งเสริมการทำการเพาะเห็ดเศรษฐกิจในฐานะที่จะ เป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนเกิดความสมดุล มั่นคงและยั่งยืน ในอนาคต

5. สร้าง “แหล่งเรียนรู้” ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนในชุมชนในรูปแบบองค์กร การอนุรักษ์ พันธุ์พื้นบ้าน การแปรรูป การตลาด มาตรฐานการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ วิทยากรชาวบ้านและสื่อ ชาวบ้าน เป็นต้น

6. สร้างจิตสำนึกในกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจด้วยตนเองให้ตระหนัก ถึงการช่วยเหลือกันเห็นความสำคัญของการพึ่งตนเอง ไม่ใช่ช่วยโอกาสจากกระแสการเพาะเห็ด เศรษฐกิจเพื่อเอาเปรียบสร้างธุรกิจเพื่อความร่ำรวยส่วนตัว

นวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

นวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างสะท้อนแนวคิดต่อการสร้างผลงานทาง ความคิดจากเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจให้ ปรากฏสู่สังคมเป็นที่ยอมรับจน กลายเป็นนวัตกรรมการเพาะเห็ดแบ่งออกเป็น 2 มิติทางการเกษตร ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอดังนี้

มิติที่หนึ่ง นวัตกรรมด้านเทคโนโลยี ที่เกิดจากการดัดแปลงจากสิ่งที่มีอยู่แล้วนำมา เปลี่ยนแปลงหรือประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดของคุณค่าทรัพยากรที่กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างด้าน การเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้นำเอาขวดน้ำ/ขวดพลาสติกเหลือใช้ มาประยุกต์ดัดแปลงเป็นอุปกรณ์กรอก วัสดุเพาะเห็ด โดยที่ไม่ต้องซื้อที่ตักสำเร็จรูปใหม่จากตลาด การนำองค์ความรู้ด้านอื่นมาช่วยเพิ่ม ประสิทธิภาพในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ อาทิ การใช้รองเท้าน้ำตาลกระตุ้นเชื้อเห็ดหอม นี่เป็นการคิด

กลับมาใช้วัสดุอุปกรณ์และภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่มีอยู่ มาต่อยอดทางความคิดทางการเกษตรเพาะเห็ด เพื่อให้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

มิติที่สอง นวัตกรรมด้านอาหารแปรรูปเห็ด เป็นผลิตภัณฑ์ขนมเห็ด ผลิตภัณฑ์เห็ดสามารถผลิตภัณฑ์ข้าวเกรียบเห็ด ผลิตภัณฑ์เห็ดสวรรค์ โดยมีเห็ดเป็นส่วนประกอบสำคัญในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นตามกรรมวิธีของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจที่ต้องเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าเห็ดออกสู่ตลาด สำหรับผู้บริโภคให้มีโอกาสทางเลือกบริโภคผลิตภัณฑ์จากเห็ดเศรษฐกิจที่มีความหลากหลายมากขึ้น

กระบวนการแปรรูปเห็ดเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ด มีภาวะเศษเห็ดที่เหลือเป็นจำนวนมาก กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้นำเอาเศษเห็ดมาบดละเอียดแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ออกจำหน่ายตลาดชุมชนที่สะท้อนถึงการใช้เห็ดทุกส่วนได้อย่างคุ้มค่า โดยภาพรวมนวัตกรรมของเกษตรกรตัวอย่าง ช่วยให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นโดย

1. ลดค่าใช้จ่ายการซื้อนวัตกรรมการเกษตรน้อยลง
2. การเพิ่มทางเลือกกระบวนการเพาะเห็ดทางการเกษตร
3. การใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตรเชิงต้นทุนผลผลิต
4. การคงความเป็นเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านวิถีชีวิตในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง
5. การส่งเสริมการพลิกฟื้นสินค้า OTOP ทางทางการเกษตร

ประมวลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางที่ควรดำรงอยู่และปฏิบัติตนแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 40 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ 2550 ให้ใช้เป็นแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นวิกฤต และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดทั้ง 9 ราย ทราบดีว่าชีวิตที่ปราศจากการวางแผน ก่อให้เกิดปัญหายิ่งใหญ่ในอนาคต จากอาชีพเกษตรกรที่เอาตัวเองไปผูกมัดกับพ่อค้าคนกลาง ทำให้ชีวิตนั้น ขาดความมั่นคง ขาดอิสระในการจำหน่ายสินค้า ต้องพึ่งพาผู้อื่นก่อให้เกิดผลเสียกับชีวิตของตนและครอบครัวมากเพียงไร เมื่อได้เข้ามาฝึกอบรมที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้ได้มีโอกาสในการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ทราบถึงช่องทางโหว่ทางการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะเรื่องการทำบัญชีครัวเรือน ทำให้ทราบถึง

ข้อบกพร่องในตัวเอง หลังจากได้ลงมือทำบัญชีอย่างแท้จริงทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดี มีการวางแผน การสร้างเครือข่ายผู้เพาะเห็ดเศรษฐกิจ จากกลุ่มผู้ฝึกอบรม เมื่อพบปัญหา ไม่เข้าใจหรือสงสัยก็สอบถามกลับมาอย่างสุนัยก่อให้เกิดความสัมพันธอันดี จนทำให้เกิดความมั่นใจในการประกอบอาชีพ ก่อให้เกิดความชำนาญจากการทดลองทำหลายๆครั้ง จนสามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินได้อย่างมั่นคง

ลักษณะของการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจทั้ง 9 ราย ในกิจกรรมที่พบอันได้แก่

1. การเพาะเห็ดเศรษฐกิจนั้นต้องอาศัยความร่วมมือไม่ร่วมมือของเครือข่าย ดังนั้นจึงต้องมีความซื่อตรงและซื่อสัตย์ต่อกัน เพื่อสานความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มเกษตรกรและผู้บริโภค ดังนั้นจึงต้องอาศัยคุณธรรมเป็นตัวประสานและสร้างเสริมให้กิจกรรมของกลุ่ม เพื่อสร้างเสริมให้น่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับ อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการประกอบอาชีพในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

2. เป็นการพัฒนาตัวเอง ครอบครัว องค์กร สังคม ประเทศชาติ ให้ก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุล มั่นคง ยั่งยืน การเพาะเห็ดเศรษฐกิจนอกจากจะเป็นการสร้างเสริมรายได้ ในครอบครัวแล้ว ยังเป็นการพัฒนาตนเองในการแสวงหาอาชีพใหม่ๆ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ที่มีอยู่ ทั้งยังสามารถเพิ่มความสัมพันธ์ในชุมชน สร้างความต้องการแรงงานในชุมชน ก่อให้เกิดอาชีพที่มั่นคง ส่งผลให้ปัญหาด้านอาชญากรรมในชุมชนลดลงเนื่องจากชุมชนมีความมั่นคงในเรื่องรายได้ จึงทำให้ช่วยลดงบประมาณในการบริหารขององค์กรของรัฐ เมื่อชุมชนอยู่ดีมีความสุข สังคมและประเทศชาติจึงสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่ดีได้อย่างมั่นคง

3. เป็นการแสดงหลักคิดและหลักปฏิบัติ เพื่อให้คนในชุมชนได้เห็นจากความสำเร็จในกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ในการสร้างตัวอย่างอย่างเป็นรูปธรรมในการพัฒนาความพอมีพอกินพอใช้ สามารถพึ่งตนเองได้ เพื่อให้คนกับคนในสังคม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และแสดงให้เห็นถึงการ ที่คนกับธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ยั่งยืน สร้างศักดิ์ศรีในการดำรงตน และแสดงให้เห็นถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจพอเพียง อันประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ และเงื่อนไข 2 ประการ หรือที่เรียกว่า 3 ห่วง 2 เงื่อนไข คือ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็น และเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรมจรรยา และวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบรู้และรอบคอบ ระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่

เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การตัดสินใจ และการกระทำเป็นไปพอเพียง จะต้องอาศัยทั้งคุณธรรมและความรู้ ดังนี้

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องสร้างเสริมให้เป็นพื้นฐานจิตใจของคนในครอบครัวและชุมชน ให้ประกอบด้วย ด้านจิตใจ คือการตระหนักในคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำ คือมีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไมโลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย การฝึกตนให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบ และความระมัดระวังที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และในขั้นปฏิบัติ

การเปลี่ยนแปลงระบบความคิดของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจกลุ่มเล็กๆ เป็นไปลักษณะของความพยายามที่จะพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดโดยผ่านกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของชุมชนมาปฏิบัติ ในกิจกรรมทางการเกษตรของตนเอง โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการใช้ประโยชน์จากเศษวัสดุที่เหลือใช้ เป็นอีกหนึ่งในแนวคิดที่เกิดขึ้นจากชาวบ้านที่ได้นำมาประยุกต์ใช้เนื่องจาก มีเกษตรกร รายย่อยที่ขาดอำนาจต่อรองในระบบตลาด และมักถูกเอารัดเอาเปรียบมาโดยตลอดส่งผลกระทบต่อราคาต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น การรวมกลุ่มเพื่อจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์โดยมีพื้นฐานความคิด ความเชื่อ และคุณค่าต่อกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจดังกล่าวว่าเป็นทางเลือกที่ดีและเหมาะสมกับวิถีชีวิตในชุมชนเนื่องจากเป็นระบบที่มุ่งทำให้ชีวิตให้ปลอดภัยจากสารพิษ มีอาหารบริโภคอย่างไม่ขาดแคลน มีความมั่นคงในอาชีพและรายได้ ลดหนี้สิน ลดความโลภ ไม่ทำลายธรรมชาติและมีชีวิตครอบครัวและชุมชนที่มีความสุขที่สะท้อนให้หน่วยงาน ที่มีหน้าโดยตรงกับพัฒนาการเกษตร ให้กลับมาเห็นความสำคัญในการขยายผลกิจกรรมเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ซึ่งลงสู่พื้นที่น้อยมาก ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน และผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่ตระหนักในชีวิตความเป็นอยู่ ของเกษตรกรผู้ด้อยโอกาส นั่นก็คือเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ กล่าวคือเกษตรกรตัวอย่างได้นำเอาปัญหาต่างๆ ของชุมชนมาร่วมวิเคราะห์ ผ่านศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในการพูดคุยเสวนากับชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและหยุดปฏิบัติการที่เป็นการทำลายตัวเองและสิ่งแวดล้อม นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตในชุมชน

และเนื่องจากลักษณะนิสัยของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีความขยันอดทนอยู่ในตัว มีความพอประมาณ และมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีเหตุผลในการใช้ชีวิตอย่างมีเป้าหมาย รู้จักการออมเพื่ออนาคต โดยนำเอาความรู้และทักษะในการใช้ชีวิตในอดีตมาผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ จนประสบความสำเร็จ มีความ

มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนและครอบครัวรวมไปถึงชุมชนให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความเสียสละ ทัศนคติดังกล่าวช่วยเอื้ออำนวยให้เกษตรกรที่เคยทำการผลิตเชิงพาณิชย์ การปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว มาสู่การผลิตเพื่อยังชีพแบบผสมผสาน กล่าวคือเขาเหล่านั้นได้หันมา ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลายชนิดไว้เป็นอาหารให้สามารถเลี้ยงคนในครอบครัวได้ตลอดปี ผ่านกิจกรรม ประกอบกับ จากที่เคยพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกเพียงอย่างเดียว ก็กลับมาพึ่งพาปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่น ลงทุนแต่น้อย เป็นการผลิตทุกอย่างเฉพาะพอกิน พอใช้ อาศัยและเกื้อกูลธรรมชาติโดยไม่หวังสะสมความมั่งคั่งร่ำรวยแต่เน้นความพอดี กินพอดี อยู่พอดี คิดว่าทรัพยากรที่มีอยู่ก็มีพอสมควรและสามารถที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายพอสมควร มีความสุข มีสันติสุข พอสมควรก็มักจะทำให้ชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้แต่อาจจะไม่ร่ำรวย (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, 254: 19)

ดังจะเห็นได้จากสมาชิกในครอบครัวของเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจต่างช่วยเหลือกันในกิจกรรมทางการเกษตรของตน ตามวิถีชีวิตของชาวชนบท พอตกเย็นกลับถึงบ้านได้ เห็นหน้าเห็นตาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ได้ร่วมใช้เวลาในกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจทั้งพ่อ แม่ ลูก ในการพูดคุย มีปฏิสัมพันธ์ปรึกษาหารือปัญหาต่างๆ ครอบครัวจึงมีความอบอุ่น เรียกว่า เกษตรกรจะให้ความสำคัญกับคุณค่าของครอบครัวมากกว่าอย่างอื่นไม่ว่าจะเป็นวัตถุหรือเงินตรา เมื่อชีวิตในครอบครัวมีความอบอุ่น มีความสุขดีแล้ว ความมีไมตรี ต่อเพื่อนมนุษย์มีการจ้างแรงงาน ในชุมชนก่อให้เกิดความสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันย่อมเกิดขึ้นในชุมชนได้ง่าย ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวจะ เริ่มจากจุดเล็กๆ เช่น ครอบครัว สังคมก็จะเป็นสุขยิ่งขึ้น

ปรากฏการณ์นี้ คือ ผลอันสืบเนื่องมาจากกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจที่เป็นทางเลือกใหม่ ของเกษตรกร ซึ่งแตกต่างจากการผลิตแบบใหม่ที่คอยแต่จะสร้างปัญหาให้กับสังคมอันเป็นการ กล่าวคือ จากอดีตที่พ่อแม่ลูกต้องเร่ร่อน ต่างคนต่างอยู่คนละทิศละทางเป็นเหตุให้ชีวิตสมรสต้องหย่าร้าง ครอบครัวล่มสลาย พ่อทั้งลูกไปแต่งงานใหม่ แม่ทั้งครอบครัวไปแต่งงานอยู่กับ ชาวต่างชาติ ปล่อยให้ลูกต้องเป็นกำพร้าเผชิญชะตากรรมอยู่กับคนเฒ่าคนแก่ชีวิตขาดที่พึ่ง ขาดความ อบอุ่นในที่สุดก็หันชีวิตเข้าหาสิ่งเสพติดเป็นปัญหาที่ร้ายแรงของสังคมต่อไป

เกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจที่ผลิตเพียงพอกิน และครอบครัวที่อยู่ พร้อมหน้าพร้อมตากัน จะมีอาหารบริโภคอย่างพอกินหลากหลายชนิดทั้งผักสวนครัว ปลา ผลไม้ ต่างๆ และมีใบไม้ใช้สอยไว้ใช้ประโยชน์ พอกิน หมายถึง อิ่มชูตัวเองได้พอเพียงกับตัวเราเอง เราก็ อยู่ได้โดยไม่ต้องรื้อถอนอย่างกิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจที่เคยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ศึกษา การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ก็มีการต่อยอดให้เกิดกิจกรรมเพาะเห็ดเศรษฐกิจไปเรื่อยๆ จึงทำให้เกษตรกร ตัวอย่างและครอบครัวมีเห็ดไว้บริโภคตลอดปี ถ้าหากมีมากพอก็ขาย การที่เกษตรกรตัวอย่างผลิต ทุกอย่างด้วยตนเอง ทำให้เกิดการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานภายในชุมชน ซึ่งการทำงานดังกล่าว

เป็นการทำงานด้วยความพอใจหรือเป็นการทำงานที่ท้านพุทธทาส เรียกว่า การปฏิบัติธรรม (อภิชัย พันธเสน, 2539 :364)

ในส่วนของ นวัตกรรมในกระบวนการเพาะเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างด้านเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ของศูนย์การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง ด้านเพาะเห็ดเศรษฐกิจได้สร้างนวัตกรรมอุปกรณ์เพาะเห็ดที่ตัดแปลงขวดพลาสติกเหลือใช้ที่มองดูไร้ค่า กลายเป็นที่กรอแก้วสุญในการเพาะเห็ด และการนำเทคนิคการใช้รองเท้าแตะในการกระตุ้นเชื้อเห็ดหอม รวมไปถึงการสร้างอุปกรณ์ในการร่อนเศษวัสดุโดยนำองค์ความรู้ในแขนงอื่นมาทำให้เกิด นวัตกรรมใหม่ลดการสูญเสียผลิตภัณฑ์ ลดการใช้แรงงาน เวลา และค่าใช้จ่าย ปรากฏการณ์นี้เองของ กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่คุ้มค่าทางการผลิต ส่งผลต่อการลดต้นทุนการผลิตเพาะเห็ดสอดคล้องกับแนวคิดของพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2547 : 207) ได้กล่าวถึง การพัฒนาว่า เป็นกระบวนการ เพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ค่านิยม ความสามารถของบุคคล ตลอดจน ให้แนวคิดใหม่ในการปฏิบัติงานเพื่อให้มีคุณภาพดีขึ้น และส่งผล สะท้อน ให้หน่วยงานมีผลผลิตและประสิทธิภาพสูงขึ้น ปัจจัยสำคัญของการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ที่ เกษตรกรไม่ใช้สารเคมีในกรณีเกิดโรคและแมลงกับพืช ซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตโดยสูญเปล่า อีก ทั้งยังก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อมเป็นพิษส่งผลเสียต่อระบบร่างกายมีภูมิคุ้มกันบกพร่องมีภาวะติด เชื้อทางร่างกาย อาจก่อให้เกิดเสียชีวิตเป็นอีกหนึ่งทางเลือก ที่กิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ที่มีการ ลงทุนน้อย ใช้พื้นที่ไม่มากได้ผลผลิตสูง ได้สร้างบรรยากาศทางสิ่งแวดล้อมในบริบทชุมชน 18 หมู่บ้าน รอบศูนย์ได้เป็นอย่างดี สถานการณ์ปัจจุบันสอดคล้องกับแนวคิดของ เสนาณรงค์ (2548) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงการพยายามพึ่งตนเองช่วยตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้ของที่ผลิตในท้องถิ่นหรือในประเทศให้มากที่สุด พยายามก่อนนี้ให้น้อยที่สุด และควรมีชีวิตความเป็นอยู่ ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เพื่อให้ รายจ่ายไม่เกินรายรับ

พลวัตทางความคิดที่ไม่หยุดนิ่งแห่งการเรียนรู้ในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ทำให้เกษตรกร ตัวอย่างได้ค้นพบศาสตร์ใหม่และนวัตกรรมแห่งการเพาะเห็ดที่เพิ่มโอกาสทางเลือกทางการเกษตรของ กลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเห็ดของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ที่พยายามสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคล เป็นการเพิ่มคุณค่าของคนให้เป็นที่ยอมรับในศักยภาพของเกษตรกรมีอาชีพสอดคล้องกับแนวคิดของ ชูสิพรรณ ศรีสุนทร (2548) กล่าวว่า คนแต่ละคนมีชีวิตที่แตกต่างกันไปตามแผนของสังคมที่ซับซ้อน เปลี่ยนแปลง และพัฒนาตลอดเวลา แต่ทุกคนก็ยังมีความต้องการที่ประสบความสำเร็จในชีวิต โดยเฉพาะคนไทยที่อยู่ในประเทศไทยนั้นยังมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงชี้แนะและมอบ

แนวทางในการดำรงชีวิตในทางสายกลางที่สมดุล คือ มีความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน ภายใต้งู้นไขของความรู้และคุณธรรม ที่เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียง ชีวิตความเป็นอยู่ของคน เกี่ยวข้องทั้งเศรษฐกิจ สังคมการเมืองการปกครอง และอื่นๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นความ จำเป็นพื้นฐานที่แต่ละคนมีระดับความต้องการที่ไม่เท่ากัน เพราะแต่ละคนย่อม มีโอกาสของการ พัฒนาการที่แตกต่างออกไปเช่น ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ การสร้างรายได้ การใช้ ประโยชน์จากทรัพยากร ในขณะเดียวกันด้านสังคมเริ่มต้นจากการดำรงชีวิตจะมองถึงความสามารถ ในการพึ่งตนเอง ความร่วมมือของคนในครอบครัวและคนรอบข้าง สมาชิกในสังคมยอมรับ มีความ มั่นคงในการดำรงชีวิต

จากผลผลิตที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ได้บทเรียน ในอดีตจากการยอดขายลดลง เนื่องจากเห็ดเป็นสินค้าที่มีรูปแบบซ้ำกัน เป็นอีกปัญหาที่สร้าง ภาวการณ์เรียนรู้บีบให้กลุ่มเกษตรกรเพาะเห็ดเศรษฐกิจจะต้องเพิ่มมูลค่าโดยการแปรรูปเห็ดเป็น ผลิตภัณฑ์ แหนมเห็ด,ผลิตภัณฑ์เห็ดสามรส,ผลิตภัณฑ์ขนมข้าวเกรียบผลิตภัณฑ์เห็ดสรรคร์,ชาเห็ด เป็น กลไกทางการผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในตลาดสินค้าและ บริการ มีโอกาสเลือกบริโภคหลายรูปแบบ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในกรณีเกิดปัญหาในการผลิตซึ่ง สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy) ซึ่งเป็นแนวคิดและปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมา โดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนว ทางการแก้ไขปัญหา เพื่อให้สังคมไทยรอดพ้นจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อช่วยให้ สังคมไทยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลง ต่าง ๆ ของสังคม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา เรื่องนวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตของ เกษตรกรตัวอย่างของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนะเพื่อสนับสนุนการผลิตในระบบเกษตรเพาะเห็ด ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรหน่วยงานพัฒนาที่ให้การสนับสนุน

1.1 จากการศึกษาวิจัย พบว่ากิจกรรมเพาะเห็ดเศรษฐกิจเป็นระบบการผลิตที่ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตัวอย่างให้ดีขึ้น แต่ก็ยังเป็นเพียงเกษตรกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น ที่มีศักยภาพในการจัดระบบการผลิตดังกล่าว ดังนั้น องค์กรหรือหน่วยงานพัฒนาทั้งภาครัฐ และเอกชนควรให้การสนับสนุนขยายพื้นที่ปฏิบัติให้เพิ่มขึ้นมากกว่านี้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

1.2 ควรพาเกษตรกรตัวอย่างไปศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ภายนอกชุมชนโดย พาไปพบเกษตรกรตัวอย่างผู้ที่มีประสบการณ์และประสบความสำเร็จในเรื่องนี้ โดยเฉพาะเพื่อให้เกษตรกรตัวอย่างได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์เกี่ยวกับการเพาะเห็ดเศรษฐกิจให้มากที่สุด และเกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการพัฒนากิจกรรมการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

1.3 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ควรมีการศึกษา ต่อยอดในเรื่องการใช้รองเท้านี้และการกระตุ้นเชื้อเห็ดหอม เพื่อให้ทราบว่า เพราะเหตุใดจึงสามารถ ยืดอายุการให้ผลผลิตออกไปได้

1.4 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริควรพิจารณาใน การนำเอานวัตกรรมที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้บรรจุเป็นหลักสูตรเพื่อขยายผลองค์ความรู้ต่อไปใน อนาคต

2. ข้อเสนอแนะสำหรับนักวิจัย

2.1 ควรศึกษาวิจัยถึงรูปแบบการผลิตเห็ดเศรษฐกิจเพื่อพัฒนารูปแบบเพื่อให้ได้ ผลผลิตที่ดีมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรศึกษาถึงวิธีการหรือแนวทางที่จะขยายเครือข่ายเกษตรกรเพาะเห็ดให้ ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุด

บรรณานุกรม

- กมล เวียสุวรรณ และ นิตยา เวียสุวรรณ. 2540. แนวคิดการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนและ
แนวทางในการจัดตั้งศูนย์วิทยบริการด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา
สำหรับสายงานด้านมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: ต้นอ่อน แกรมมี่.
- กมลรัตน์ หล้าสูงษ์. 2523. จิตวิทยาศึกษา Educational Psychology. กรุงเทพฯ: มหามงกุฎ
ราชวิทยาลัย.
- กรมการพัฒนาชุมชน. 2543. การเสริมสร้างความเข้มแข็ง. ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิง
ปฏิบัติการ. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาศักยภาพชุมชน,
_____. 2545. ประมวลสาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: บางกอก
บล็อก.
_____. 2550. เกร็ดความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: พีทีเอส
เพรส.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2543. เอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติการการพัฒนาคู่มือ
ดำเนินงานตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ
ให้กลุ่มเป้าหมาย ผู้ด้อยโอกาส ในพื้นที่โครงการตามพระราชดำริ สมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ฉะเชิงเทรา: ม.ป.พ.
- กรมวิชาการ. 2545. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่ง
สินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กฤษฎา บุญชัย. 2540. พลวัตชุมชนสำนึบในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กลุ่มงานศึกษาและพัฒนาการปลูกพืช ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ.
ม.ป.ป. เทคนิคและวิธีการเพาะเห็ด. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- กองทุนพัฒนานวัตกรรม. 2545. รายงานประจำปี 2545 ของกองทุนพัฒนานวัตกรรม. กรุงเทพฯ:
กองทุนพัฒนานวัตกรรม.
- กิดานันท์ มลิทอง. 2540. เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
_____. 2543. เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
_____. 2548. เทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อการศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อรุณการ
พิมพ์.

- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. 2548. เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมศรี อรรถจนกุล . 2538. ความรู้ ทักษะคติและแนวปฏิบัติของชาวประมงในทะเลสาบสงขลา: กรณีศึกษา ชาวประมงขนาดเล็ก ตำบลคูขุด อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เฉลียว บุรีภักดี และ นิศารัตน์ ศิลปเดช. 2546. ชุดการศึกษาค้นคว้ารายวิชาทรัพยากรมนุษย์กับการพัฒนา. [เอกสารอัดสำเนา]. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- ชมชวน บุญระหงษ์. 2537. เครือข่ายตลาดทางเลือกในภาคเหนือตอนบน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชุมชนสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย. 2553. เอกสารประกอบการประชุม วันที่ 12 มิถุนายน 2553 ณ ห้องรอยัล จูบิลี บอลรูม อาคารชาเลนเจอร์ ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพ็คเมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ชูลีพรรณ ศรีสุนทร. 2548. ความตายตามความเชื่อของคริสตชน. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ชูเกียรติ ลีสุวรรณ. 2535. ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชูชาติ เหลี่ยมวานิช. 2537. เครือข่ายการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชนชนบท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไชยยศ เรืองสุวรรณ. 2521. หลักการทฤษฎีเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา. กทม. : ประสานการพิมพ์.
- ทิตินา แคมมณี. 2547. ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- _____. 2548. รูปแบบการเรียนการสอนทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงลักษณ์ สีนสีบล. 2542. การพัฒนาบุคลากรและการฝึกอบรม. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุล. 2545. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ: องค์ศิลป์การพิมพ์.
- _____. 2548. โน้ตย่อบริหาร. เชียงใหม่: Orange Group Tactics Design.
- นภดล เหลืองภิรมย์. 2550. การจัดการนวัตกรรม: การพัฒนาตัวแบบความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักวิจัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- นิลรัตน์ นวกิตไพฑูรย์. ม.ป.ป. นวัตกรรมคืออะไร. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา
<https://www.gotoknow.org/posts/492060> (18 กุมภาพันธ์ 2557).
- บานจิตร สายรอกำ. 2541. บทบาทผู้หญิงกับรูปแบบการจัดการพืชพื้นบ้านกรณีศึกษา บ้านใหม่
 สันติสุข กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท.
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปฐวี แสงฉาย. 2536. ทักษะคิดของเกษตรกรผู้ปลูกชา (เมี่ยง) ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท.
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเวศ วะสี. 2542. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม.
 กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. 2543. การบริหารการจัดการทรัพยากรมนุษย์ด้วยเทคโนโลยี
 สารสนเทศ. กรุงเทพฯ: ส.ส.ท.
- ประสิทธิ์ภาพ. ม.ป.ป.. กรุงเทพฯ : ด้านสุขภาพการพิมพ์.
- พยอม วงศ์สารศรี. 2542. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ: คณะวิทยาการจัดการ สถาบัน
 ราชภัฏสวนดุสิต.
- พัชรินทร์ ยานะระ. 2537. ทักษะคิดของเกษตรกรชาวเขาที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้:
 กรณีศึกษาตอญาคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร
 มหาลัยจิตต (เกษตรศาสตร์) สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร. เชียงใหม่ :
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พันธุ์อาจ ชัยรัตน์. 2548. การสร้างคุณค่าด้วยนวัตกรรม (Value creation through innovation).
 วารสารพยาบาล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 76 (7), 122-123.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. 2542. ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- มาลินี จุฑะรพ. 2539. จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ: อักษรภาพพิมพ์.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. 2553. วารสารฉบับเดือนธันวาคม 2553. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พัพ
 ลิชซิงจำกัด (มหาชน).
- รัชนิกร เศรษฐ์. 2532. โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2525. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.
 กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน.
- วารินทร์ รัศมีพรหม 2542. การออกแบบและพัฒนาการสอน. กรุงเทพฯ: ภาควิชาเทคโนโลยี
 การศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิจารณ์ พานิช. 2548. การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ตาตา พับลิเคชั่น.

- วิฑูรย์ ปัญญากุล และ ตริยดา ตริมรรคา. 2539. บนแผ่นดินและชีวิตเดียวกัน บทบาทหญิง-ชาย
ในระบบเกษตรกรรมทางเลือก. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- วิมลรัตน์ ศรีสิงห์. 2538. การมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มสตรีกาญจนบุรี.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศักดิ์ชาย สมใส. 2541. ทักษะคติของเกษตรกรหมู่บ้านรอบบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วย
ฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ต่อการอนุรักษ์และพัฒนา
ทรัพยากรธรรมชาติ. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. 2538. พฤติกรรมผู้บริโภค. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
_____. 2540. การโฆษณาและการส่งเสริมการตลาด. กรุงเทพฯ: ไดมอนด์ อิน บิสซิเนส
เวิร์ค.
- _____. 2548. ทฤษฎีองค์การฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- _____. 2549. การวิจัยการตลาด. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2556. รายงานประจำปี. ม.ป.ท.:
ทิพย์เนตรการพิมพ์.
- สงัด อุทรานันท์. 2532. เทคนิคการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ. พิมพ์ครั้งที่ 6.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสยาม.
- สมใจ เข้มเจริญ. 2531. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษา
เฉพาะ กรณี ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท.
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมพงศ์ เกษมสิน . 2546ก. การบริหาร. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
_____. 2546ข. การบริหารงานบุคคลแบบใหม่. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549). กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2543. ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. พิมพ์
ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สณัฐตา กาญจนพันธุ์. 2535. ศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ป่า กรณีศึกษา ภาคเหนือ
ตอนบน, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยสังคมและสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สณัฐตา กาญจนพันธุ์. 2543. ความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและความคิดสีเขียวในเมือง. วารสาร
สังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 12(2), 210-233.

- สันติ พัฒนาศักดิ์. 2539. การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชน บ้านตลาดซี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- _____. 2543ก. ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียน สำคัญที่สุด. กรุงเทพฯ : ศุภสมาคมพรวัว.
- _____. 2543ข. รายงานการประชุมสัมมนาเพื่อพิจารณารายงานการวิจัยนโยบายการผลิตและพัฒนาครู. กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2546. ดัชนีรวมความอยู่ดีมีสุข และองค์ประกอบ. [เอกสารอัดสำเนา]. กรุงเทพฯ: สำนักงาน.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). ม.ป.ป. เศรษฐกิจพอเพียง: หลักเกณฑ์การพิจารณา. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.rdpb.go.th/RDPB/front/SufficiencyEconomy.aspx?p=25> (18 กุมภาพันธ์ 2557).
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), 2556. ดิน น้ำ ลม ไฟ. ม.ป.ท.: โกลเด้นท์ ไทม์ พรินติ้ง.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. 2546. พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2546 และกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. 2547. การจัดการนวัตกรรมสำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพฯ: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. 2551. นวัตกรรมการเรียนการสอน (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ: 9119 เทคนิคพรินติ้ง.
- _____. 2553. นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สุดใส แสงทับทิม. 2537. การบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษา ตามความคิดเห็นของผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

- สุนทรี่ จันธรรม 2531. การศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชากรในหมู่บ้านโครงการปฐมอศอก ตำบลพระประโทน อำเภอมือง จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุนีย์ สอนตระกูล. 2535. การพัฒนาระบบการเรียนการสอนแบบจัดอบรมมนทัศน์สำหรับ วิชาชีววิทยาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรางค์ โค้วตระกูล. 2541. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่4. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- เสี่ยม บุญพัฒน์. 2542. การตลาดสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เสถียร ฉันทะ. 2542. วิธีชุมชน: ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ. รายงานทดลอง นำเสนอศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อดิสรณ์ กองเพิ่มพูล. 2543. ทักษะคติของชาวเผ่ากะเหรี่ยงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อภิชัย พันธเสน. 2539. แนวคิดทฤษฎี และภาพรวมของการพัฒนา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อำพล เสนาณรงค์. 2548. เกษตรไทยในพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วารสารไทย. 2 (96) ตุลาคม – ธันวาคม, 9-28.
- Anderson, B. 1998. *The Specter of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World*. London: Verso.
- Barnett, H.G. 1953. *The Basis of Cultural Change*. New York: McGraw-Hill.
- Batten, T.R. 1959. *Community and Their Development*. London: Oxford University.
- Brookfield, S.D. 1984. Self-Directed Adult Learning: Critical Paradigm. *Adult Education Quarterly*. 35 (2), 112-118.
- Clark, John H. 1991. Using Visual Organizer to Focus on Thinking. *Journal of Reading* 34, (7) April 1, 526-534.
- Henderson, Vernon J. 1996. *Principles of Macroeconomics*. Massachusetts: D.C. Heath.

- Hughes, T. & Owen, E. 2003. **Public management and administration: An introduction.** 3rd ed. New York: Palgrave Macmillan.
- Kindle, B. & Charles, P. 1978. **Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crisis.** New York: Basic Books.
- Morton, J.F. 1998. Notes on Distribution, Propagation, and Products of Borassas Palm (Arecaceae). By the New York Botanical Garden, Bronx, NY 10458. **Economic Botany.** 42 (3), 420-441.
- Rogers and Shoemaker. 1971. **Communication of Innovation: a cross-cultural approach.** New York: The Free Press.
- Schumpeter, Joseph A. 1961. **The Theory of Economic Development.** Cambridge: Harvard University Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

ด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในอาชีพการเพาะเห็ดเศรษฐกิจของเกษตรกรตัวอย่าง
ด้านการเพาะเห็ดเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ

โดยใช้เกณฑ์จากการให้คะแนนการประกวดผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประเภท
ประชาชนทั่วไป (บุคคลที่มีความประพฤติดีมีคุณธรรม และดำเนินชีวิตประจำวันตามปรัชญา
ของเศรษฐกิจพอเพียงจนประสบความสำเร็จอยู่ดีมีสุข สามารถเป็นแบบอย่างสำหรับประชาชนทั่วไป)
มีรายละเอียดดังนี้

ตัวชี้วัด	ใช่	ไม่ใช่
1.การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง		
1.1 ความพอประมาณ		
1.1.1 เกษตรกรมีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย อย่างสม่ำเสมอ		
1.1.2 เกษตรกรมีการวางแผนการใช้จ่ายและ จัดสรรค่าใช้จ่ายตามความเหมาะสม		
1.1.3 เกษตรกรมีความสุข/พอใจกับชีวิตที่ เป็นอยู่		
1.2 ความมีเหตุผล		
1.2.1 การส่งเสริมให้สมาชิกในครัวเรือนมีส่วน ร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อวาง แผนการดำเนินชีวิต		
1.2.2 มีการนำทรัพยากรที่เหลือใช้มาสร้าง ความคุ้มค่า		
1.2.3 มีการใช้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ อย่างรอบคอบ		
1.2.4 หลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาท		

ตัวชี้วัด	ใช่	ไม่ใช่
1.2.5 หลีกเลี่ยงการแสดงอารมณ์โกรธต่อสมาชิกในบ้าน		
1.3 การมีภูมิคุ้มกัน		
1.3.1 เกษตรกรมีการออม		
1.3.2 ปลอดภัยจากอุบัติเหตุ		
1.3.3 สมาชิกในครัวเรือนมีการรวมกลุ่มสมาชิก/กลุ่มอาชีพต่าง ๆ		
1.3.4 สมาชิกในครัวเรือนมีสุขภาพกายและใจที่ดี		
1.3.5 สมาชิกในครัวเรือนมีการปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน		
1.3.6 มีกิจกรรมเสริมสร้างความอบอุ่นในครอบครัว		
1.3.7 ครัวเรือนมีอาชีพเสริมนอกเหนือจากอาชีพหลักที่ทำอยู่เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และลดความเสี่ยง		
1.4 ความรู้คู่คุณธรรม		
1.4.1 สมาชิกในครัวเรือนรู้จักเสียสละ มีส่วนร่วมและแบ่งปันด้วยการบริจาคทรัพย์สินสละแรงงาน		
1.4.2 สมาชิกในครัวเรือนเป็นอาสาสมัครทำงานช่วยเหลือสังคมส่วนรวมและหรือร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น ปลูกป่า/ต้นไม้ เก็บขยะเป็นต้น		
1.4.3 เข้าร่วมประชุมตามที่มีการร้องขอทุกครั้ง		
1.4.4 มีความใฝ่รู้ และนำความรู้มาปฏิบัติงานจนเกิดประโยชน์		

ตัวชี้วัด	ใช่	ไม่ใช่
1.4.5 มีการเผยแพร่ความรู้ให้กับบุคคลอื่น		
1.4.6 ดำรงชีวิตด้วยความขยัน หมั่นเพียร ประหยัด และซื่อสัตย์สุจริต		
1.4.7 สมาชิกในครัวเรือนมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดหรือมีกิจกรรม เรียนรู้ด้วยกันนำไปสู่ความเข้าใจใน การดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง		
1.4.8 มีการถ่ายทอดความรู้และเป็น แบบอย่างที่ดีแก่สมาชิกของครอบครัว ตลอดจนบุคคลทั่วไป		
1.4.9 ครัวเรือนมีการเรียนรู้และนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต		

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ภาคผนวก ค

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม
ด้านนวัตกรรมในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่าง
ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ฉบับนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ โดยเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ใช้เขียนบรรยายเชิงพรรณนา ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1) ชื่อ - สกุล _____

ส่วนที่ 2 การสร้างนวัตกรรมของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

1) กระบวนการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

-----

2) รูปแบบของการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

-----

3) วัสดุที่ใช้ในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

---

4) กระบวนการพัฒนาการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

---

5) กระบวนการสืบทอดวิธีการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

---

6) นวัตกรรมใหม่ในการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ

---

7) การถ่ายทอดการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ(การสาธิต การผลิตสื่อ ฯลฯ)

ส่วนที่ 3 ข้อคิดเห็นอื่นๆ

ภาคผนวก ง

แนวทางการสนทนากลุ่ม

แนวทางการสนทนากลุ่ม

ปัญหาพิเศษเรื่อง “นวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ด
ของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่”

แนวทางการสนทนากลุ่มนี้ ใช้สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อระดมสมองในการค้นหา
นวัตกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์
ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ _____
 เริ่มเวลา _____
 จำนวนผู้เข้าร่วม _____
 ผู้ดำเนินการสนทนา นายธนักร คำปัน

ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

1. นวัตกรรมในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
2. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
3. แนวทางในการสืบทอดกระบวนการผลิตเห็ดของเกษตรกรตัวอย่างในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
4. ประเด็นการสนทนาอื่นๆ

ภาคผนวก จ

คู่มือประกอบการเก็บข้อมูลภาคสนาม

คู่มือ ประกอบการเก็บข้อมูลภาคสนาม

คำนำ

การเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญและเป็นพื้นฐานต่อการทำความเข้าใจในกิจกรรมการเกษตรของเกษตรกรเพื่อให้ได้มา ซึ่งข้อมูลเบื้องต้นสู่การวิเคราะห์เพื่อพัฒนาอาชีพ ประเด็นคำถามนี้ไล่เรียงข้อมูลพื้นฐานชุมชนโดยยกตัวอย่าง คำถามและสอดแทรกให้เห็นถึงวิธีการศึกษาแบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ซึ่ง อาจทำให้จากคนนอก กลายเป็นคนใน คนแปลกหน้ากลายเป็นเพื่อน และจาก “ความไว้เนื้อเชื่อใจ” มาสู่ข้อมูล

คู่มือในการเก็บข้อมูลภาคสนามนี้อาจช่วยผู้วิจัยภาคสนามได้ใกล้ชิดเกษตรกรมากขึ้น และช่วยจับประเด็น ในการทำวิจัย (การเขียนข้อมูลอย่างเป็นระบบ รวมถึงการวิเคราะห์แยกแยะข้อมูล จากบันทึกประจำวัน) ดังนั้น ประเด็นในการเก็บข้อมูลภาคสนามอาจช่วยสะท้อน / การนำเสนอ ความเข้าใจ (ผ่านงานเขียน) จาก ผู้วิจัยภาคสนาม และเป็นฐานข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจพื้นที่ในการ วิเคราะห์ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

ธนัชกร คำปิ่น

แนวทางในการสัมภาษณ์ พุดคุย หรือเก็บข้อมูลจากเกษตรกร

1. การทำประวัติชีวิต ควรหาเรื่องราว (Story) จากรูปธรรมชีวิตของเกษตรกรมากกว่าข้อเท็จจริง (Fact)
2. ควรเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อถามถึงความเคลื่อนไหว / การเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรมากกว่าจะใช้คำถามปลายปิด เช่น ควรถามด้วยคำว่าอย่างไร มากกว่าให้ตอบเพียงว่า ใช่หรือไม่ใช่
3. สังเกตสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการพูดคุยเพื่อประเมินสถานการณ์ และหาประเด็นที่จะเริ่มพูดคุยได้ อย่างเหมาะสม
4. มองหาจุดเด่น ความสามารถพิเศษ หรือสิ่งที่เราประทับใจในตัวผู้ให้ข้อมูลก่อน เพื่อเป็นหัวข้อเริ่มการ สนทนา
5. ควรหลีกเลี่ยงคำถามหรือข้อมูลที่จะโยงไปสู่ความขัดแย้งและกระทบกระเทือนความรู้สึกของเกษตรกร
6. ควรทำความรู้จักกับบุคคลอื่นๆ ได้แก่ การศึกษาผังเครือญาติ เพื่อรู้จักผู้คนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ที่เราต้องการศึกษามาก่อน ซึ่งจะช่วยให้เรื่องการตั้งคำถามและติดตามเรื่องราวชีวิตของเขาได้ดีขึ้น
7. การตั้งคำถามไม่ควรเร่งรัดเอาคำตอบ ควรรอให้เกษตรกรคิดและค่อยๆ ตอบ
8. ระหว่างฟังเรื่องราวควรจดบันทึกประเด็นต่างๆ ที่สงสัยไว้ก่อน ไม่ควรถามขัดจังหวะระหว่างการเล่า เพื่อที่จะเก็บข้อมูลของตัวเองอย่างเดียวนั่น ให้เก็บรายละเอียดไว้ถามตอนท้าย
9. พึงระมัดระวังการใช้เครื่องอัดเสียงในการเก็บข้อมูลในประเด็นที่อ่อนไหว เพราะผู้ให้ข้อมูลอาจจะไม่กล้าให้ข้อมูลได้

ภาคผนวก ฉ

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นายธนัชร คำปัน
เกิดเมื่อ	9 เมษายน 2522
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2552 วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่ พ.ศ. 2550 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสุราษฎร์ธานี พ.ศ. 2541 มัธยมศึกษาปีที่ 6 ศูนย์ศึกษานอกโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2552 - 2558 นักวิชาการเกษตร งานส่งเสริมและพัฒนาอาชีพด้านการเกษตร ประมงและปศุสัตว์ นัยศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่